

Ямінський
Jaminskyj

Відень 1683 · Козаки і Кульчицький
Wien 1683 · Kosaken und Kolschitzky

Борис Ямінський

Відень 1683 · Козаки і Кульчицький

Wien 1683 · Kosaken und Kolschitzky

Borys Jaminskyj

diasporiana.org.ua

Борис Ямінський, нар. 1946 р. у Відні, журналіст. Після матури студіював історію й публіцистику на віденському університеті. 1975 р. автор німецькомовної книжки про президента Австрії д-ра Рудольфа Кірхшлегера. Активний член української громади у Відні. Співосновник і секретар, а від 1975 р. голова Союзу Українських Філятелістів Австрії.

Borys Jaminskyj, geboren 1946 in Wien, Journalist. Nach der Matura Studium der Geschichte und Publizistik an der Wiener Universität. 1975 Autor des Buches über den österreichischen Bundespräsidenten „Dr. Rudolf Kirchschräger – Der Weg in die Hofburg“. Mitbegründer und Sekretär, ab 1975 Obmann des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich.

Присвячую моїй дружині Лесі.

Борис Ямінський

Gewidmet meiner Gattin Lesia.

Borys Jaminskyj

Відень 1683 · Козаки і Кульчицький
Wien 1683 · Kosaken und Kolschitzky

© СУФА · Союз Українських Філателістів Австрії · 1983

© UBSV · Ukrainischer Briefmarkensammlerverein in Österreich · 1983

Видавець: Союз Українських Філателістів Австрії, Відень

Співвидавці: Товариство „Бойківщина” — Філадельфія, Па., ЗСА. Наукове Товариство ім. Шевченка в ЗСА (НТША) — Нью-Йорк, Н. Й., ЗСА

Товариства „Бойківщина” і НТША фінансово й організаційно підтримали це видання.

Заходами товариства „Бойківщина” Світовий Конгрес Вільних Українців (СНВУ) проголосив рік 1983 роком Юрія Франца Кульчицького — героя Відня. Тому, що Юрій Франц Кульчицький народився в Підкарпатській Бойківщині, Головна Управа Товариства „Бойківщина” присвятила його славній пам'яті ч. 49 свого піврічника „Літопису Бойківщини” та свій ювілейний зїзд на „Союзівці” в ЗСА 1 і 2 жовтня 1983 р.

Найстарша наукова українська інституція, Наукове Товариство ім. Шевченка, засноване 11 грудня 1873 р. заходом і фінансовою допомогою українських діячів культури з-під австрійської та російської займанщини. НТШ розгорнуло широку наукову й видавничу діяльність, головню під довголітнім головванням Михайла Грушевського. В 1947 р. відновлено НТШ в Мюнхені старанням І. Рановського, З. Кузель і В. Кубійовича. В наслідок переселення українських науковців з західної Європи за океан, утворено чотири НТШ, в Європі (Сарсель/Франція), ЗСА (Нью-Йорк), Канада (Торонто) і Австралія (Сідней).

Мовна коректура українського тексту: редактор Іван Волянський — Мюнхен, Німеччина, редактор Іван Смолій — Ютика, Нью-Йорк, ЗСА

Обкладинка зображує малюнок Яна Матейна „Собеський рятує Відень” з року 1883, Ватиканські музеї, Рим.

Проект обкладинки виготовив: Ергард Штайнгаген

*Umschlagbild: „Sobieski befreit Wien“
von Jan Matejko (1883), Vatikanische Museen, Rom
Umschlaggestaltung: Erhard Steinhagen*

*Herausgeber und Verleger:
Ukrainischer Briefmarkensammlerverein in Österreich,
A-1010 Wien, Schönlaterngasse 7/8*

*Copyright:
Ukrainischer Briefmarkensammlerverein in Österreich
Hersteller:
F. Seitenberg KG, A-1030 Wien, Rasumofskygasse 26*

Відень 1683
Козаки і Кульчицький

Борис Ямінський

Wien 1683
Kosaken und Kolschitzky

Borys Jaminskyj

Відень · 1983 · Wien

Австрія і столичне місто спогадують 1983 року про другу турецьку облогу Відня 300 років тому. У відсічному війську під прапорами короля Собеського воювали також численні козаци з України.

І той факт є для Союзу Українських Філіятелістів Австрії сприятливою нагодою, аби виданням цієї брошури та влаштуванням виставки поштових марок нагадати про причинок своїх землянів для виряткування Відня із дуже скрутного становища. І має це статися не представленням таких картин ворога, що тягнуться аж донині, але навпаки розсудливим зображенням історичної правди. А й більше того, бо, крім чистого філіятелістичного зацікавлення, і оця брошура і слідом за нею виставка також придатні дати цікаву історичну інформацію про загально не дуже відомі подробиці одного важливого розділу нашої історії. А ще також ізнову нагадають нам про сплетені долею взаємини сім'ї європейських народів.

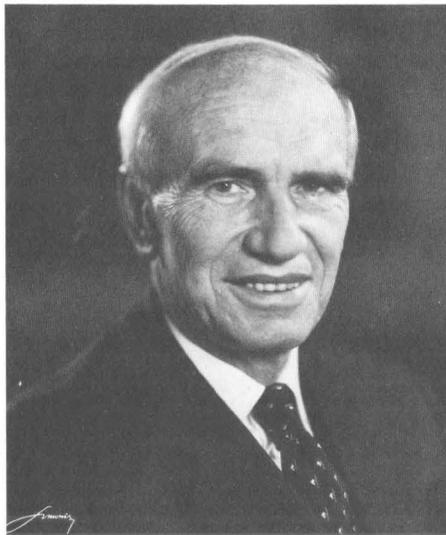
Бажаю видавцям цієї брошури та ініціаторам виставки поштових марок заслуженого зацікавлення наших співгромадян.

Д-р Рудольф Кірхшлєгер
Президент австрії

Der Bundespräsident

Österreich und vor allem die Bundeshauptstadt gedenken 1983 der vor 300 Jahren erfolgten zweiten Belagerung Wiens durch die Türken. In dem Entsatzheer kämpften unter den Fahnen König Sobieskis auch zahlreiche Kosaken aus der Ukraine.

Diese Tatsache ist für den Ukrainischen Briefmarkensammlerverein in Österreich auch eine willkommene Gelegenheit, durch Herausgabe dieser Broschüre und durch Veranstaltung einer Briefmarkenausstellung an den Beitrag ihrer Landsleute zur Errettung Wiens aus äußerster Bedrängnis zu erinnern. Dies soll nicht durch Errichtung von in die Gegenwart reichender Feindbilder, sondern durch nüchterne Darstellung geschichtlicher Wahrheit erfolgen. Über das engere philatelistische Interesse hinaus sind die vorliegende Broschüre und die durch sie einbegleitete Ausstellung auch geeignet, eine geschichtlich interessante Information über nicht allgemein bekannte Einzelheiten eines bedeutsamen Kapitels unserer Geschichte zu geben. Aufs neue werden uns aber auch wieder einmal die schicksalhaften Verbindungen innerhalb der europäischen Völkerfamilie ins Bewußtsein gerufen.

Ich wünsche den Herausgebern dieser Broschüre und den Initiatoren der von ihnen veranstalteten Briefmarkenausstellung das verdiente Interesse unserer Mitbürger.

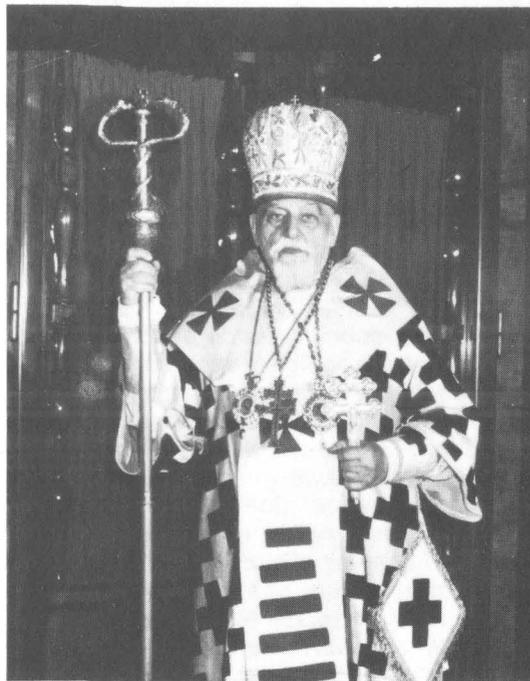
Dr. Rudolf Kirchschläger
Bundespräsident der Republik Österreich

In den vatikanischen Chroniken ist eingetragen, daß am 2. Februar 1684 in Rom ein feierlicher Gottesdienst in Anwesenheit des Papstes abgehalten wurde zum Dank „für den Sieg, den die Kosaken über die Türken und Tataren errungen haben“.

Diese Worte sind in der Geschichte über jenes historische Ereignis eingetragen, an dem unsere Kosaken teilgenommen haben und ihren Sieg bei Wien im Jahre 1683, der Europa gerettet hat. Wiewohl dies ein Ereignis von großer Bedeutung war, sind sich nicht alle dessen bewußt, daß Europa damals von uns, dem ukrainischen Volk, gerettet wurde, durch den Mut und die Kriegserfahrung der Kosaken. Deshalb muß man das Unterfangen des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich begrüßen, über dieses großartige Ereignis der Verteidigung Europas vor den türkischen Angriffen, mit der Betonung unserer Rolle zu berichten.

Der vatikanische Chronist schreibt mit

Recht den Sieg über die Türken bei Wien unseren Kosaken zu, obwohl dort verschiedene Völker unter der Führung des polnischen Königs Sobieski gekämpft haben. Als die türkischen Angriffe das ganze christliche Europa bedrohten und die damaligen politischen Führer endlos darüber diskutierten, was zu unternehmen wäre, wußte Papst Innozenz XI., daß weder mit Diplomatie noch mit Konferenzen etwas zu erreichen wäre. Eine rasche und entscheidende Verteidigung war vonnöten und diese Verteidigung und den Sieg über die Türken waren nur die Kosaken zu erkämpfen imstande. Deshalb organisierte und bewaffnete er sie und entsandte sie zur Verteidigung Europas. Die Kosaken brachen ohne Rücksicht darauf, daß sie dem orthodoxen Glauben angehören, auf und verrichteten ihr Werk zur Ehre des Kosakentums. Eine eigene Abteilung der Kosaken kämpfte unter den Fahnen des Papstes! Welch tiefen und belehrenden Inhalt hat dieser Sieg.

Möge der Jahrestag dieses Ereignisses in der Geschichte Europas alle an die Rolle der Ukraine an der Grenze zwischen Asien und Europa erinnern, an ihr Christentum, an ihre Tugenden des ukrainischen Herzens, nicht nur in der Vergangenheit, aber auch im zukünftigen Schicksal Europas. Der Segen des Herrn komme über Euch

*+ Josyf Card Slipyj
Petruševyč*

**+ Josyf Slipyj
Patriarch und Kardinal**

Записано у ватиканських хроніках, що 2 лютого 1684 року в Римі відслужено торжественне Богослуження з участю Папи в подяку „за перемогу, що її досягнули козакани над турками і татарами”. Слова ці залишились в історії про великий історичний факт, в якому брали участь наші козакани і їхня перемога в 1683 році врятувала під Віднем Європу. Хоч подія ця великої ваги, на жаль, не всім вона відома, не всі усвідомлюють собі про те, що долю християнської Європи врятували тоді — ми, український нарід, відвагою, військовим хистом козацьких грудей. Тому вітати треба цей почин Союзу Українських Філятелістів Австрії, щоб про цю знаменну подію оборони Європи перед турецькою навалою розказати з підкресленням нашої ролі в ній.

Ватиканський хронікар слушно приписує перемогу над турками під Віднем нашим козакам, хоч воювали там різні народи під проводом польського короля Собеського. Коли турецька навала грозила християн-

ській Європі і тодішні політичні провідники в безконечність дискутували, що робити, Папа Інокентій XI знає, що ані дипломатією, ані конференціями нічого зробити не вдасться. Потрібна вміла, скоро і рішуча оборона і цю оборону та перемогу над турками єдино вміють і потраплять дати козакани. Тому їх організує, озброює і висилає на оборону християнської Європи. Козакани, не зважаючи на те, що православної віри, ідуть і діло виконують на славу козацького імені. Один окремих відділ козаків бореться під папськими стягами! Який глибокий повчальний зміст має ця перемога.

Хай відзначення цієї події в історії Європи пригадає всім про ролі України на межі між Азією і Європою своїм християнством і його чеснотами в українському серці не лише в минулому, але й у майбутній долі Європи.

Благословення Господнє на Вас

+ Йосиф Сліпий
Патріарх і Кардинал

BÜRGERMEISTER DER STADT WIEN

300 Jahre ist es nun her, daß Polens König Jan III. Sobieski an der Spitze einer großen Armee beim Entsatz von Wien den türkischen Belagerungsring gesprengt hat. An der Spitze einer Armee, in der auch die ukrainischen Kosaken an der Befreiung Wiens mitgewirkt haben.

Und wenn man kurz eine Gedankenspielerlei anstellen wollte, wie sich die Geschichte wohl entwickelt hätte, wenn das nicht geschehen wäre, so müßte man wohl sagen, daß ich jetzt wahrscheinlich nicht Bürgermeister von Wien wäre und alle meine Vorgänger seit dem Jahre 1683 auch nicht.

Eines sollte man in diesem Festjahr aber auf jeden Fall vermeiden: Die Gefahr, daß man einige hundert Jahre später Siegesfeiern nachvollzieht. Dazu besteht sicherlich kein Anlaß. Der Anlaß zu feiern liegt in anderen Gründen. Erstens hat sich damals eine echte Einheit Mitteleuropas gezeigt. Da ich persönlich ein großer Anhänger der

Auffassung bin, daß die Behauptung, mit der ideologischen Trennung zwischen Ost und West sei der kulturelle, historische und wirtschaftliche Begriff „Mitteleuropa“ verschwunden, nicht richtig ist, sondern daß

über alle Unterschiede der Regierungssysteme hinweg, wie sie jedesmal bei Begegnungen beweist, der historisch gewachsene Begriff „Mitteleuropa“ auch heute noch eine Realität ist, sehe ich hier die erste Begründung für derartige Feiern.

Zweitens würde ich persönlich begrüßen, wenn aus diesem Anlaß dargestellt werden könnte, daß es bei diesen Ereignissen nicht nur um kriegerische Konflikte gegangen ist, sondern daß während einiger Jahrhunderte zwei einander völlig fremde Einheiten nicht nur aufeinander geprallt sind, sondern sich gegenseitig auch massiv etwas gegeben haben. Es geht also nicht nur um die Auseinandersetzung mit den Waffen, sondern man muß wohl auch darlegen, was sich aus diesem Kontakt zweier Gruppen entwickelt hat.

300 Jahre ist es aber auch her, daß der Ukrainer Georg Franz Kolschitzky den Grundstein zum inzwischen so berühmten

gewordenen Wiener Kaffeehaus gelegt hat. Ein Umstand, der dieser 300-Jahr-Feier das Flair einer Siegesfeier nimmt und sie ein wenig in den Bereich des wienerisch Gemütlichen führt.

So freue ich mich über das Entstehen dieser wertvollen Broschüre und wünsche dem Ukrainischen Briefmarkensammlerverein in Österreich auch für seine Ausstellungen und Sonderpoststempel viel Erfolg.

A handwritten signature in black ink, reading 'Leopold Gratz'. The signature is written in a cursive, flowing style with a large, prominent 'L' at the beginning and a long, sweeping tail that loops back under the 'z'.

**Leopold Gratz
Bürgermeister und Landeshauptmann
von Wien**

Уже 300 років тому, як польський король Ян III Собеський на чолі великого війська розірвав турецьку облогу при відсічі Відня. На чолі війська, в якому танож українські козаки брали участь у визволенні Відня.

Якщо ми хотіли б коротко пустити в гру думки, як розвинулася б історія, якби так не сталося, тоді треба би сказати, що найправдоподібніше я тепер не був би бургомістром Відня, як і всі мої попередники від 1683 року.

Але цього ювілейного року в усякому разі треба уникнути одного: ризику, аби аж пару сот років пізніше не здійснити святкування перемоги. Для цього напевно нема жодного приводу. Нагода для святкування має інші причини. Поперше, тоді виявилася справжня єдність Середньої Європи. А що я особисто є великий прихильник погляду, що твердження, мовляв, через ідеологічний розділ між Сходом і Заходом заникло культурне, історичне та економічне поняття „Середня Європа”, не є правильне, але що понад усі різниці урядових систем, як це виявляється під час кожночасних зустрічей, історичне утворення поняття

„Середня Європа” ще дійсне також і нині і, власне, в цьому я бачу перший мотив для святкування. По-друге, я був би особисто радий, якби з цього приводу можна з'ясувати, що в тих подіях ішло не тільки про воєнний конфлікт, але що протягом сторіч дві зовсім чужі собі сторони не лиш зударяли одна на одну, а також що вони масивно щось давали одна одній. Отже, йде не тільки про суперечку зброєю, але треба також викласти, що розвинулося з того контакту двох груп.

300 років також від тоді, як українець Юрій Франц Кульчицький поклав наріжний камінь під віденську каварню, що тим часом стала так славна. Це обставина, яка з цього ювілею 300-річчя здуває запах святкування перемоги, а вводить його трохи у віденсько-приємну сферу.

Радуюся з виготовлення цієї вартісної публікації та Союзіві Українських Філятелістів Австрії для виставки й спеціальних поштових штемплів бажаю багато успіху.

Леопольд Грац
Бургомістр і губернатор Відня

DER BEZIRKSVORSTEHER DES 1. BEZIRKES DER STADT WIEN

Vor nunmehr 300 Jahren stand das christliche Europa an einem entscheidenden Punkt seiner Geschichte: das Osmanenreich schickte sich an, das gesamte Europa mit „Feuer und Schwert“ für den Islam zu erobern und belagerte zum zweiten Mal Wien, die zentrale Metropole unseres Kontinents. Ein Entsatzheer, das dank der Bemühungen des weitblickenden Papstes Innozenz XI. zusammengestellt werden konnte und unter der Führung des Polenkönigs Jan Sobieski stand, schlug die türkische Übermacht am 12. September 1683 in der Schlacht am Kahlenberg – Wien und Europa waren gerettet. Der Ukrainische Briefmarkensammlerverein in Österreich (UBSV) behandelt in seiner Publikation „Wien 1683 – Kosaken und Kolschitzky“ eine weithin unbekannt Facette der damaligen Ereignisse: die Teilnahme der kampfstarken und legendenumwobenen ukrainischen Kosaken an der

Befreiung Wiens. Papst Innozenz XI. hatte die finanziellen Mittel für die Kosakenarmee in den Diensten des Heiligen Stuhls bereitgestellt und König Sobieski hielt große Stücke auf die Kampfstärke der ukrainischen Kosaken.

Der Patriarch der Wiener Kaffeesieder, der Ukrainer Georg Franz Kolschitzky, hat – wie wir mittlerweile wissen – zwar nicht das erste Kaffeehaus in Wien eröffnet, aber er hat diese liebenswerte Wiener Einrichtung erst zur Institution erhoben.

All das wird in der Publikation des UBSV beschrieben, und wir erfahren so etwas über eine bisher unbekannte Seite der Geschichte des Entsatzes Wiens vor 300 Jahren, den Beitrag, den die „Wiener Ukrainer“ dazu geleistet haben.

Für seine Briefmarkenausstellung im Wiener Café Central, die ebenfalls den Themen „300 Jahre Entsatz von Wien – 300 Jahre

Wiener Kaffeehaus“ gewidmet ist, wünsche ich dem UBSV einen regen Publikumszuspruch und viel Erfolg.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Heinz', with a horizontal line extending to the left from the top of the first letter.

**Techn. Rat Ing. Heinrich A. Heinz
Bezirksvorsteher**

300 років тому християнська Європа опинилася на вирішальному пункті своєї історії: Османська імперія збиралася „вогнем і мечем” здобути всю Європу для ісламу та й другий раз облягла Відень, центральну метрополію нашого континенту. Дебьлююче військо, що його вдалося зібрати завдяки старанням далекозорого Папи Інокентія XI, під командуванням польського короля Яна Собеського, 12 вересня 1683 року в бою під Каленбергом розбило турецьку перевагу — рятуюнок для Відня і Європи.

Союз Українських Філятелістів Австрії (СУФА) у своїй публікації „Відень 1683 — Козаки й Кульчицький” розробляє ширше невідомий факт тогочасних подій: участь хоробрих та легендарних українських козаків у визволенні Відня. Папа Інокентій XI призначив фінансові засоби для козацького війська на службі Святого Престола, а король Собеський мав дуже добру думку про боездатність українських козаків.

Старійшина віденських каварів, українець Юрій Франц Кульчицький, як тим часом знаємо, хоч і не відкрив першої каварні у Відні, проте зробив оце життєвомиле віденське влаштування своєрідною установою.

Про все це вміщає публікація СУФА і ми довідуємося дещо про не знану досі сторінку історії війська, яке 300 років тому визволило Відень, причинок, що його дали „віденські українці”.

Для виставки поштових марок у Центральній каварні у Відні, також на тему „300 років відсічі Відня — 300 років віденської каварні” бажаю СУФА живого відвідування публіки та багато успіху.

Инж. Гайнріх А. Гайнц
Технічний Радник
Начальник району

Schon vor 300 Jahren ist so etwas Ähnliches zustande gekommen wie das Vereinte Europa. Als es darum ging, das christliche Abendland gegen eine Gefahr aus dem Osten zu verteidigen. Nur reichte damals die Idee Europa viel weiter als heutzutage.

In diesen 300 Jahren hat sich freilich vieles geändert, was auch in einem der schönsten Hobbys sehr anschaulich dokumentiert wird. Denn die Briefmarke ist schlechthin auch Träger der Geschichte geworden. Und zum Glück hat sich noch eines verändert: Was seinerzeit den Waffen vorbehalten war, wird glücklicherweise jetzt mit anderen Mitteln wahrgenommen. Wir halten das Image von Wien auch mit unserem Kaffeehaus hoch und schließen so den Kreis von 1683 bis 1983.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'K. Dittrich', written in a cursive style.

Karl Dittrich
Präsident der Wiener Handelskammer

Уже 300 років тому здійснилося щось подібне як Об'єднана Європа. Власне, як ішло про оборону християнського Заходу від загрози зі Сходу. Лише того часу ідея Європи сягала багато далі, ніж тепер.

Очевидно, протягом оцих 300 років чимало змінилося, що танож дуже наочно документує одне із найгарніших любительських зайнять — філіяtelія, бо ж і поштова марна стала просто як носій історії.

І, на щастя, ще одне змінилося: що нолись залишали тільки для зброї, тепер благополучно додержують іншими засобами.

Образ Відня високо тримаємо танож нашою наварнею і тан заминаємо коло від 1683 до 1983 року.

Карло Діттріх
Президент Віденської
Торговельної Палати

Старанню Союзу Українських Філяtelістів Австрії (СУФА) завдячуємо виставну поштових марон „300-річчя відсічі Відня —300-річчя віденської наварні“, яна відбудеться 9—12 вересня 1983 року. Ця виставна вназує на одну для нашої країни особливо важливу подію.

Таку виставну не можна сприймати просто як щось само собою зрозуміле. Хто знає, скільки старань та ідеалізму мусять влласти організатори, щоб влаштувати гарну та репрезентативну експозицію, потвердить це.

А що з цією виставною зв'язана танож ефентивна ренляма для поштових марон адміністрації австрійської пошти і телеграфу, почуваю себе зобов'язаним сердечно подякувати всім співпрацівникам.

Як Генеральний директор адміністрації пошти і телеграфу, а танож як почесний педсідник СУФА, банаю організаторам, аби ця виставна мала повний успіх. Відвідувачам банаю, щоб виставлені експонати справили їм багато приемности.

Шеф сенції Д-р Гайнріх Ібляйс
Генеральний директор
поштового і телеграфного уряду

Der Aktivität des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich (UBSV) verdanken wir die Briefmarkenausstellung „300 Jahre Entsatz von Wien – 300 Jahre Wiener Kaffeehaus“, die vom 9. bis 12. September 1983 durchgeführt wird. Mit dieser Ausstellung wird auf ein für unser Land besonders wichtiges historisches Ereignis hingewiesen.

Eine derartige Ausstellung darf nicht ohne weiteres als Selbstverständlichkeit hingenommen werden. Wer weiß, welche Mühen und wieviel Idealismus von den Organisatoren aufgewendet werden müssen, um eine schöne und repräsentative Veranstaltung durchzuführen, wird dies bestätigen.

Da mit dieser Ausstellung auch eine wirksame Werbung für die Briefmarken der Österreichischen Post- und Telegraphenverwaltung verbunden ist, fühle ich mich verpflichtet, allen Mitwirkenden herzlich zu danken.

Als Generaldirektor für die Post- und Telegraphenverwaltung und auch als Ehrenvorsitzender des UBSV wünsche ich dem Veranstalter, daß dieser Ausstellung ein voller

Erfolg beschieden sein möge. Den Besuchern wünsche ich viel Freude an den ausgestellten Objekten.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'H. Übleis', written in a cursive style.

**Sektionschef Dr. Heinrich Übleis
Generaldirektor für die
Post- und Telegraphenverwaltung**

Вступне Слово

В 1983 р. Відень і Австрія численними імпрезами, виставками, святкуваннями і випусками різних книжок згадуватимуть річницю 300-ліття відсічі Відня від другої турецької облоги 12 вересня 1683 р. При тій нагоді мало говоритимуть про ролю, яку відігравали українці в цій для цілої християнської Європи історичній події. Випуском тієї публікації Союз Українських Філятелістів Австрії хоче виповнити цю прогалину. Ця книжка не має повлятися як наукова праця, але як легко зрозуміла інформація для зацікавленого читача, яка однак базується на наукових джерелах.

Поза тим Союз Українських Філятелістів Австрії у вересні 1983 р., з нагоди випуску австрійської поштової марки „300-ліття відсічі Відня”, організуватиме виставку поштових марок до теми „300-ліття відсічі Відня — 300-ліття віденської каварні” у традиційній віденській каварні „Кафе Централь”, під час

якої урядуватиме також спеціальний відділ австрійської пошти, при якому вживатимуть спеціальні двомовні німецько-українські поштові штемплі для штемплювання австрійських поштових марок.

Український хор при церкві св. ВМ. Варвари у Відні під проводом славного українського композитора й диригента проф. Андрія Гнатишина випускає довгограйну платівку з українськими козацькими піснями, яка присвячена пам'яті участі козаків у визволенні Відня перед 300 роками і яка появляється накладом українського відділу Радіо Ватикан у Римі під організацією о. проф. д-ра Софрона Мудрого, ЧСВВ. Союз Українських Філятелістів Австрії дякує всім, які своєю фінансовою й організаційною підтримкою уможливили нам випустити цю публікацію.

**Управа Союзу
Українських Філятелістів Австрії**

Vorwort

Wien und Österreich gedenken 1983 in zahlreichen Veranstaltungen, Ausstellungen, Feiern und Buchausgaben des 300. Jahrestages des Entsatzes Wiens von der zweiten Türkenbelagerung am 12. September 1683. Nur wenig wird dabei von der Rolle gesprochen werden, die die Ukrainer bei diesem für das gesamte christliche Europa historischen Ereignis gespielt haben. Mit der Herausgabe dieser Publikation möchte der Ukrainische Briefmarkensammlerverein in Österreich diese Wissenslücke schließen. Die Broschüre soll keine wissenschaftliche Arbeit darstellen, sondern eine leicht lesbare Information für den interessierten Leser, die jedoch auf wissenschaftlichen Grundlagen basiert.

Der Ukrainische Briefmarkensammlerverein in Österreich wird darüber hinaus im September 1983 zum Ersttag des österreichischen Briefmarkenblocks „300 Jahre Entsatz von Wien“ im traditionsreichen Wiener „Café Central“ eine Briefmarken-

werbeschau zu den Themen „300 Jahre Entsatz von Wien – 300 Jahre Wiener Kaffeehaus“ veranstalten, bei der auch ein Sonderpostamt der österreichischen Post eingerichtet sein wird, das zweisprachige deutsch-ukrainische themenbezogene Sonderstempel zur Verwendung bringen wird.

Der Ukrainische Briefmarkensammlerverein in Österreich dankt allen, die mit ihrer finanziellen oder organisatorischen Unterstützung zur Herausgabe dieser Publikation beigetragen haben und empfiehlt ausdrücklich die angeführten Inserenten.

**Der Vorstand des Ukrainischen
Briefmarkensammlervereins in Österreich**

Українці в Австрії

Сьогодні дуже мала українська етнічна меншість в Австрії ледве дозволяє нам думати, що історія зв'язків між Австрією й українцями сягає аж до 12 століття. У давніх літописах можна прослідити тодішні політичні зв'язки між галицькою династією Ростиславичів (Галич є частиною пізнішої австрійської коронної країни Галичини) — між князем Ярославом Осмомислом — і бабенберзьким князем Гайнріхом II Язомірготтом у Відні. Відношення між обидвома князівськими дворами доправило нарешті до того, що Гертруд, племінниця останнього бабенберзького князя Фрідріха II Сварливого, в третьому подружжі вийшла заміж за Романа, сина галицького короля Данила з галицько-волинської династії Романовичів, засновника Львова, пізнішої столиці Галичини. Після вимирання мужеської лінії австрійських Бабенбергів, дійшло до сварки за спадщину Бабенбергів, передусім між сусідами, спадкоємцем

чеського трону Оттокар II Пшемислом і мадярським королем Беля IV. Коли Оттокар завоював австрійські краї і так починав творити велику державу від Судетів аж до Адріатського моря, занепокоений тою загрозою мадярський король Беля IV попросив собі на поміч свого східного сусіда галицького короля Данила. Данило тоді був володарем могутньої, політично й економічно укріпленої держави і тому не диво, що Беля з помочі Данила очікував собі вирішення у його користь в боротьбі за австрійську спадщину. Але галицький король хотів також берегти свої власні інтереси і тому за свою поміч зажадав частину бабенберзької країни. Зложено договір, і другий син Данила, Роман, 1252 р. оженився з племінницею останнього бабенберзького князя, Гертрудою. Роман приїхав до Відня, і король Беля зобов'язався помагати йому здобути собі австрійські країни. Війська галицького князя вдарили на Оттокара з

Die Ukrainer in Österreich

Die heute sehr kleine ukrainische Minderheit in Österreich läßt kaum erahnen, daß die Geschichte der Verbindungen zwischen Österreich und den Ukrainern bis in das 12. Jahrhundert zurückreicht. An Hand der alten Chroniken lassen sich die damaligen politischen Verbindungen zwischen der Halytscher Dynastie der Rostyslawytschi (Halytsch ist ein Teil des späteren österreichischen Kronlandes Galizien), dem Fürsten Jaroslaw Osjmomysl und dem Babenbergerherzog Heinrich II. Jasomirgott verfolgen. Die Beziehungen zwischen den beiden Fürstenhäusern führten schließlich dazu, daß Gertrud, eine Nichte des letzten Babenbergerherzogs Friedrich II. des Streitbaren, in dritter Ehe den Sohn des Halytscher Königs Danylo (Daniel), des Begründers der späteren Hauptstadt Galiziens, Lemberg, heiratete. Nach dem Aussterben der männlichen Linie der Babenberger kam es vor allem zwischen den Nachbarn, dem böhmischen Thronerben Ottokar II. Premysl und dem

ungarischen König Bela IV., zum Streit um das Erbe der Babenberger. Als Ottokar die österreichischen Lande mit Krieg überzog und solcherart daranging ein großes Reich von den Sudeten bis zur Adria zu schaffen, rief der darüber beunruhigte ungarische König Bela IV. seinen östlichen Nachbarn König Danylo von Halytsch zu Hilfe. Dieser war damals Herrscher eines mächtigen, politisch und wirtschaftlich gefestigten Staates und deshalb ist es nicht verwunderlich, daß sich Bela vom Eingreifen Danylos eine entscheidende Wendung im Kampf um das österreichische Erbe zu seinen Gunsten versprach. Der König von Halytsch wollte aber auch seine eigenen Interessen wahren und verlangte daher für seinen Beistand einen Teil des babenbergischen Besitzes. Es kam zu einem Vertrag und ein Sohn des Königs Danylo, Roman, heiratete 1252 die Nichte des letzten Babenbergerherzogs, Gertrud. Roman kam nach Wien und König Bela IV. verpflichtete sich, ihm bei der Besitznahme der öster-

півночі і зайняли Шлеськ, здобули Опаву й пустилися на Моравію. Однак поразка мадярів перешкодила реалізації всіх плянів. Роман втік з Австрії, його дружина не хотіла їхати з чоловіком до Галичини й лишилася в своїй батьківщині. Від Романа зона мала доньку Марію, яка пізніше вийшла заміж за хорватського бана Степана IV. Роман пізніше пішов на Литву, де від тамошнього князя дістав місто Новгородок і пізніше оженився вдруге з донькою волковийського князя. Роман мав упасти в битві коло року 1258 і був похований в Холмі в катедрі Богородиці.

Від тоді взаємини українців до Австрії не переривалися, хоч в їхній формі і способі на протязі часу розвинулися різно. Відень став столицею великої імперії і в не малій мірі притягав також увагу українців до себе. Але також у Відні слідили з великим зацікавленням за подіями в Україні. Перемоги гетьмана Богдана Хмельницького (1648 - 1657) і

заснування Української Козацької Держави також у Відні викликали певну увагу й тут, як і в численних інших європейських містах, продавали портрети Хмельницького, які виготовив голландський гравер і картограф Гондіус. Гондіус, який жив у Данцігу, гравірував також відому мапу України Бопляна.

Рік 1683 нарешті приніс участь українських козаків у визволенні Відня від другої турецької облоги. Ця подія є властивою темою тої публікації.

Година народження української колонії у Відні була під час правління Марії Тереси і її сина Йосифа II. 1772 р., після третього поділу Польщі Галичина прийшла до Австрії, і 1775 р. Австрія відкупила Буковину від Османської Імперії. Для тих у цих обидвох коронних країнах живучих 4 мільйонів українців, Відень став тепер через майже півтора століття їхньою столицею аж до розпаду австро-угорської багатонародної держави при

reichischen Länder behilflich zu sein. Die Truppen des Königs von Halytsch griffen Ottokar von Norden her an und besetzten Schlesien, eroberten Troppau und rückten in Mähren ein. Die Niederlage der Ungarn verhinderte jedoch eine Realisierung aller Pläne. Roman flüchtete aus Österreich, seine Gemahlin weigerte sich, ihm zu folgen und blieb in ihrer Heimat. Dieser Ehe entstammte eine Tochter, Maria, die später den Banus von Kroatien Stephan IV. heiratete. Roman ging später nach Litauen, wo er vom dortigen Fürsten die Stadt Novgorodok erhielt und später in zweiter Ehe die Tochter des Fürsten von Wolhynien heiratete. Roman soll in einer Schlacht um das Jahr 1258 gefallen sein, und er wurde in der Muttergotteskathedrale in Cholm bestattet.

Die Beziehungen der Ukrainer zu Österreich sollten aber auch in der Folge nicht unterbrochen werden, wenn sie sich auch in ihrer Form und Art im Laufe der Zeit verschiedenartig entwickelten. Wien war zur

Hauptstadt eines großen Reiches geworden und zog in nicht geringem Maße auch die Aufmerksamkeit der Ukrainer auf sich. Aber auch die Ereignisse in der Ukraine wurden von Wien aus mit großem Interesse verfolgt. Der Siegeszug des Kosakenhetmans Bohdan Chmelnytzkyj (1648–1657) und die Gründung eines ukrainischen Kosakenstaates erweckten auch in Wien einiges Aufsehen und hier wurden, ebenso wie in vielen anderen europäischen Städten, die vom holländischen Graveur und Kartographen Hondius angefertigten Chmelnytzkyj-Porträts verkauft. Hondius, der in Danzig lebte, hatte auch die bekannte Landkarte der Ukraine von Beauland gestochen.

Das Jahr 1683 brachte schließlich die Teilnahme der ukrainischen Kosaken an der Befreiung Wiens von der zweiten Türkenbelagerung. Dieses Ereignis ist das eigentliche Thema der vorliegenden Publikation. Die Geburtsstunde der ukrainischen Kolonie in Wien schlug zur Regierungszeit

Портрет гетьмана Богдана Хмельницького за гравюрою Гондіюса

Bohdan Chmelnytzkyj, Porträt des Kosakenhetmans nach einem Kupferstich von Hondius

кінці першої світової війни 1918 р. Після здобуття Галичини і Буковини через Австрію, українці прибували до Відня й

творили тут українську громаду, яка через понад два сторіччя існує аж до нинішнього дня. Перша українська колонія у Відні складалася переважно з людей із низького соціального рівня. Це була передусім домашня обслуга тепер до Відня приходячих польських шляхетських родин. Дуже скоро до того прийшли ще жовніри і пізніше також українські офіцери. Щойно на переломі 18 до 19 століття академіки і студенти з Галичини і карпатоукраїнських околиць прибули до Відня. Ще пізніше українці працювали як урядники різних центральних установ у Відні.

В 1775 р. Марія Тереса заснувала греко-католицьку церкву св. ВМ. Варвари у Відні (перша дільниця, Постгассе 8), яка на протязі років чимраз більше ставала духовним і культурним центром у Відні живучих українців, і залишилася тим до нинішнього дня. Тісно зв'язана з історією зародження церкви св. ВМ. Варвари є доля греко-католицької духовної

Maria Theresias und ihres Sohnes Joseph II. 1772, nach der dritten Teilung Polens kam Galizien zu Österreich und 1775 erwarb Österreich die Bukowina vom Osmanischen Reich. Für die in diesen beiden Kronländern lebenden Ukrainer, oder Ruthenen, wie sie damals genannt wurden, wurde Wien nunmehr bis zum Zerfall des österreichisch-ungarischen Vielvölkerstaates am Ende des Ersten Weltkrieges 1918 für nahezu eineinhalb Jahrhunderte auch zu ihrer Haupt- und Residenzstadt. Nach dem Erwerb Galiziens und der Bukowina durch Österreich kamen Ukrainer nach Wien und bildeten hier eine ukrainische Gemeinde, die durch über zwei Jahrhunderte bis zum heutigen Tag erhalten blieb. Die erste ukrainische Kolonie in Wien entstammte zumeist den unteren sozialen Schichten. Es war vor allem das Hauspersonal der nunmehr nach Wien kommanden adeligen polnischen Familien. Dazu kam sehr rasch das Militär und später auch schon ruthenische Offiziere. Erst

um die Jahrhundertwende vom 18. zum 19. Jahrhundert kamen Akademiker und Studenten aus Galizien und den karpatho-ruthenischen Gebieten nach Wien. Noch später wirkten Ukrainer als Beamte verschiedener Zentralstellen in Wien. Im Jahr 1775 begründete Maria Theresia die griechisch-katholische St.-Barbara-Kirche in Wien 1, Postgasse 8, die im Laufe der Jahre immer mehr zum geistigen und kulturellen Zentrum der in Wien lebenden Ukrainer wurde und dies bis zum heutigen Tag geblieben ist.

Eng verknüpft mit der Entstehungsgeschichte der St.-Barbara-Kirche ist das Schicksal des griechisch-katholischen Priesterseminars „Barbareum“, das bis zur Gründung der Pfarre St. Barbara durch Joseph II. im Jahr 1784 zur Heranbildung des jungen katholischen Klerus des orientalischen Ritus diente.

Die griechisch-katholische Pfarre betreute nicht nur Ruthenen, sondern auch Ungarn, Rumänen, Kroaten und andere in Wien

семінарії „Барбареум”, яка аж до створення парафії св. ВМ. Варвари Йосифом II в році 1784 служила для вишколення молодого католицького клиру візантійського (східного) обряду.

Греко-католицька парафія опікувалася не тільки українцями, але також мадярами, румунами, хорватами і іншими у Відні живучими представниками народів Австро-Угорщини, які признавалися до того обряду. Але українці творили все більшість парафіян і сьогодні парафія св. ВМ. Варвари складається майже виключно з українців. Парохи св. ВМ. Варвари — які все були українцями — до нинішнього дня відіграють важну роль в житті української громади у Відні.

Церква св. ВМ. Варвари зберігає численні спогади про час її заснування, передусім про основательку-цісареву Марію Тересу: великий вітварний образ св. ВМ. Варвари, який подібний обличчям до молоді Марії Тереси, цінне

євангеліє в срібній оправі і вирізьблений дерев'яний хрест у філіграновім окутті з дорогими жемчугами — обидва подарунки Марії Тереси для церкви, як також процесійний хрест, на яким за кришталевим склом знаходиться вишивка образу Ісуса Христа, яку виготовила Марія Антоанета, донька Марії Тереси і інші.

Із перенесенням студентів до львівської семінарії і закриттям духовної семінарії 1784 р. закінчився перший період „Барбареум”. 1852 р. наново засновано семінар для вишколення відповідних кандидатів на священників для греко-католицьких дієцезій в Галичині. Цей другий „Барбареум” у Відні існував аж до 1893 р.

Від 1819 до 1935 р. парафія св. ВМ. Варвари у Відні підлягала юрисдикції українських львівських митрополитів (архієпископів). 1935 р. Папа Пій XI передав парафію віденським архієпископам, як своїм спеціальним делеґатам.

lebende Vertreter der Völkerschaften Österreich-Ungarns, die sich zu diesem Ritus bekannten. Die Ukrainer bildeten allerdings immer die Mehrheit der Pfarrangehörigen und heute besteht die St.-Barbara-Pfarre fast ausschließlich aus Ukrainern. Die Pfarrer von St. Barbara – es waren dies stets Ukrainer – spielten bis zum heutigen Tag eine wichtige Rolle im Leben der ukrainischen Gemeinde in Wien. Die St.-Barbara-Kirche beherbergt zahlreiche Erinnerungen an ihre Gründungszeit und vor allem an die Gründerin Maria Theresia: ein großes Altarbild der hl. Barbara mit den Gesichtszügen der jugendlichen Maria Theresia, ein in kostbarer Filigranarbeit in Silber beschlagenes Evangeliar

Іконостас в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні

Ikostase (Bilderwand) in der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien

1945 р. Папа Пій XII наново потвердив цю передачу. Віденський архієпископ є ординарієм всіх католиків візантійського обряду, які належать до центральної парафії св. ВМ. Варвари, якої територія сьогодні покривається з Австрійською Республікою.

В другій половині 19 століття у Відні живучі українці заснували ряд товариств, які в більшості співпрацювали тісно з парафією св. ВМ. Варвари. Найпомітніші є 1862 р. засноване й до нинішнього дня існуюче українсько-католицьке Братство св. ВМ. Варвари, 1868 р. створене католицьке українське студентське товариство „Січ” і 1896 р. засноване товариство українських християнських робітників „Родина”. Українці мали також своїх послів у парламенті, у віденському „Райхсраті”. Один з найблисучіших представників українців був без сумніву львівський Митрополит Андрій граф Шептицький, який належав до палати панів.

1894 р. славний український поет Іван Франко закінчив свої студії на філософічному факультеті віденського університету ступенем доктора.

Вибух першої світової війни 1914 р. приніс також для української громади у Відні великі зміни і для парафії св. ВМ. Варвари великі труднощі. Десятки тисяч українських втікачів з Галичини і Буковини прибули до Відня. Всі вони стояли під опікою парафії св. ВМ. Варвари, також ті, які мусіли жити в таборах, як н. пр. у Гмінді (Гмюнді) — Долішня Австрія.

На цей важкий час хроніка парафії св. ВМ. Варвари зазначає майже 40.000 померлих, передусім у таборах, в яких жили українці. Від 1964 р. в Гмінді пригадує пам'ятник, якого спорудив відомий український скульптор Григорій Крук, що там поховано тисячі українських втікачів.

Під час першої світової війни у Відні постав цілий ряд українських інститу-

und ein in Filigranarbeit umkleidetes Holzkreuz – beides Geschenke Maria Theresias an die Kirche – sowie ein Prozessionskreuz aus Kristallglas, in dem sich ein von Maria Theresias Tochter Maria Antoinette gesticktes Christusbild befindet u. a. Mit der Verlegung der Studenten in das Lemberger Seminar und der Schließung des Wiener Konviktes endete 1784 die erste Periode des „Barbareums“. 1852 erfolgte die neuerliche Errichtung eines Seminars zur Ausbildung geeigneter Priesterkandidaten für die griechisch-katholischen Diözesen in Galizien. Dieses zweite „Barbareum“ in Wien bestand bis zum Jahr 1893.

Die Pfarre zu St. Barbara in Wien unterstand von 1819 bis 1935 der Jurisdiktion der ukrainischen Metropolen (Erzbischöfe) von Lemberg. 1935 übergab sie Papst Pius XI. den jeweiligen Wiener Erzbischöfen als seinen speziellen Delegaten. 1945 wurde diese Übergabe durch Papst Pius XII. erneut bestätigt. Der jeweilige Wiener Erzbischof ist Ordinarius aller

Katholiken des byzantinischen Ritus in Österreich, die in der Zentralpfarre zu St. Barbara, deren Gebiet sich heute mit dem der Republik Österreich deckt, zusammengefaßt sind.

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts gründeten die in Wien lebenden Ukrainer eine Reihe von Vereinen, die größtenteils eng mit der St.-Barbara-Pfarre zusammenarbeiteten. Die erwähnenswertesten sind die 1862 gegründete und bis zum heutigen Tag bestehende ukrainisch-katholische Kirchengemeinschaft zu St. Barbara, der 1868 gegründete katholische ruthenische Studentenverein „Sitsch“ und der 1896 gegründete ukrainische christliche Arbeiterverein „Rodyna“. Die Ruthenen hatten auch ihre Abgeordneten im Parlament, dem Reichsrat in Wien. Einer der brilliantesten Vertreter der Ukrainer war zweifellos der Lemberger Metropolit Andreas Graf Scheptyckyj, der dem Herrenhaus angehörte. 1894 schloß der bekannte ukrainische Dichter Iwán Frankó seine Studien an

цій, шкіл, установ, харитативних товариств і ін. В цей час припадає також помітна подія: в 1916 р. перевезено мощі мученика унії Церков, св. Йосафата Кунцевича (1580 - 1623) до Відня. Тут вони спочивали аж до 1947 р. в церкві св. ВМ. Варвари. Тоді привезено їх до Риму. Від 25 листопада 1963 р. вони спочивають під вівтарем св. Василія Великого в базиліці св. Петра в Римі.

Після закінчення першої світової війни 1918 р. у Відні знаходилася амбасада новопосталої Української Держави і тут жили численні втікачі і емігранти, які завдяки інтернаціональному значенню Відня, звідти діяли в напрямі побудови української державности.

Час після першої світової війни був періодом відновлення українського життя в теперішній Австрійській Республіці, але передусім у Відні. Постали нові товариства, школи та виявилися часописи і публікації.

Із „прилученням” Австрії до Німецького Райху в 1938 р. для українців в Австрії почався знову важкий час. Всі товариства розв'язано — існували вже тільки організації, які діяли з дозволу німців: Українське Національне Об'єднання і Союз Українців Німеччини. Тисячі українських робітників т. зв. „остарбайтерів”, яких за часів гітлерівсько-нацистичної диктатури привезено на примусову працю до теперішньої „Остмарк”, стояли під опікою парафії св. ВМ. Варвари. В 1944 р. почалася друга хвиля втікачів, яка принесла до Відня майже 100.000 українців. Більша частина з них в роках після другої світової війни переселилася передусім до Америки і Канади.

Австрійський державний договір („Штатсфертраг”) з 15 травня 1955 р. приніс знову змінну точку в житті української громади у Відні та Австрії. Від тоді ця громада, яка скупчується при церкві

der philosophischen Fakultät der Wiener Universität mit der Erlangung des Doktorgrades ab.

Der Ausbruch des Ersten Weltkrieges 1914 brachte auch für die ukrainische Gemeinde in Wien große Umwälzungen und für die St.-Barbara-Pfarre große Schwierigkeiten. Zehntausende ukrainische Flüchtlinge aus Galizien und der Bukowina strömten nach Wien. Alle wurden von der St.-Barbara-Pfarre betreut, auch diejenigen, die in Lagern, wie etwa in Gmünd (Niederösterreich), leben mußten. Die Pfarrchronik von St. Barbara verzeichnet für diese schwere Zeit fast 40.000 Todesfälle, vor allem in den von Ukrainern bewohnten Lagern. In Gmünd erinnert seit 1964 ein vom bekannten ukrainischen Bildhauer Gregor Kruk errichtetes Denkmal an die dort begrabenen ukrainischen Flüchtlinge.

Während des Ersten Weltkrieges entstanden in Wien eine ganze Reihe von Institutionen, Schulen, Anstalten, caritativ tätige Vereinen u. a.

In diese Zeit fällt ein bedeutsames Ereignis: Im Jahr 1916 erfolgte die Überführung der Reliquien des Märtyrers der Kirchenunion des hl. Josaphat Kunzewytsch (1580–1623) nach Wien. Hier ruhten sie bis zum Jahr 1947 in der St.-Barbara-Kirche. Seit dem 25. November 1963 haben sie im Petersdom in Rom unter dem Altar des hl. Basilius des Großen eine bleibende Ruhestätte gefunden.

Nach dem Ende des Ersten Weltkrieges 1918 beherbergte Wien die Gesandtschaft des neu erstandenen ukrainischen Staates und zahlreiche Flüchtlinge und Emigranten, die dank der internationalen Bedeutung Wiens von hier aus im Interesse der ukrainischen Eigenstaatlichkeit wirkten.

Die Zeit nach dem Ersten Weltkrieg war eine Periode der Erneuerung des ukrainischen Lebens in der nunmehrigen Republik Österreich, vor allem jedoch in Wien. Es entstanden neue Vereine, Schulen, Zeitschriften und Publikationen wurden herausgegeben.

св. ВМ. Варвари, діє передусім на культурному полі. 5.000 українців, які тепер живуть в Австрії (з того понад 2.500 у Відні), сьогодні майже всі є австрійськими горожанами і вони признаються з переконанням до тої держави. Хоч дехто з них вже не володіє мовою своїх батьків, то вони мимо того стараються плекати і затримати культурні вартості австрійців українського походження, які мають велику традицію через свою майже 150-літню приналежність до Австрії. Одна з найвидатніших „інституцій” віденських українців — це, без сумніву, український хор при церкві св. ВМ. Варвари, який стоїть під управою вже довгі роки у Відні живучого й діючого українського композитора проф. Андрія Гнатишина. Він провадив цей хор через дуже важкий час після другої світової війни і працював над його розквітом аж до нинішнього дня. Музикологи стверджують, що хор св. ВМ. Варвари в інтерпретації українських

Проф. Андрій Гнатишин
Prof. Andreas Hnatyshyn

Mit dem „Anschluß“ Österreichs an das Deutsche Reich im Jahr 1938 begann für die Ukrainer in Österreich wiederum eine schwere Zeit. Alle Vereine wurden aufgelöst – es gab nur mehr die von den Machthabern genehmigte Ukrainische Nationale Vereinigung und den Verband der Ukrainer Großdeutschlands. Tausende ukrainische Ostarbeiter, die zur Zwangsarbeit in die nunmehrige Ostmark gebracht wurden, unterstanden der Betreuung durch die St.-Barbara-Pfarrre. Im Jahr 1944 begann die zweite Flüchtlingswelle, die nahezu 100.000 Ukrainer nach Wien brachte. Der Großteil von ihnen wanderte nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges vor allem in die USA und nach Kanada aus. Der österreichische Staatsvertrag im Jahr 1955 brachte wiederum einen Wendepunkt im Leben der ukrainischen Gemeinde in Wien. Seit damals betätigt sich die ukrainische Gemeinde in Wien, die sich um die St.-Barbara-Kirche schart, vor allem auf kulturellem Gebiet. Die heute in Österreich

lebenden etwa 5.000 Ukrainer (davon über 2.500 in Wien) sind fast alle österreichische Staatsbürger, und sie bekennen sich voll zu diesem Staat. Wenn auch so manche von ihnen die Sprache ihrer Eltern nicht mehr beherrschen, so ist ihnen an der Pflege und Erhaltung der kulturellen Werte der österreichischen Ukrainer, die durch ihre fast 150jährige Zugehörigkeit zu Österreich auf eine reiche Tradition zurückblicken können, sehr viel gelegen. Eine der bekanntesten „Institutionen“ der Wiener Ukrainer ist zweifellos der ukrainische Kirchenchor zu St. Barbara, der unter der Leitung des seit langem in Wien lebenden und wirkenden ukrainischen Komponisten Prof. Andreas Hnatyschyn steht. Er führte den Chor durch die äußerst schwierige Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg und prägte seinen Aufstieg bis zum heutigen Tag mit. Musikexperten behaupten, daß der St.-Barbara-Chor in der Interpretation ukrainischer liturgischer Gesänge heute unerreicht ist. Dieser Chor gestal-

літургійних пісень сьогодні є недосяжний. Цей хор кожен неділю — з виїмком літа — співає під час Служби Божої у візантійсько-українському обряді в церкві св. ВМ. Варвари. Поза тим він широко відомий поза межами Австрії через передачі в австрійському радіо, Служби Божі в інших австрійських церквах, публічні концерти української літургійної і народної хорової музики і численні платівки, як рівнож виступи в австрійському телебаченні. Проф. Гнатишин є автором численних оркестрових, камерних і хорових творів, світської і церковної музики і композитор українських пісень. Недавно тому він закінчив свою оперу в трьох діях „Олена“, яка базується на українських народних мотивах.

Поза Братством св. ВМ. Варвари у Відні тепер ще діють різні українські товариства, передусім на культурному полі: культурне товариство „Буковина“, Український Жіночий Союз і інші, як і два

суспільно-допомогові товариства. Велике число українських товариств належить до Координаційної Ради Українських Організацій Австрії. 1967 р. заснований Союз Українських Філятелістів Австрії від тоді розвиває свою активну діяльність не тільки на філятелістичному, але також на культурному полі. При тім його діяльно підтримує австрійська урядова пошта, яка з нагоди його виставок інсталює спеціальні відділи пошти, при яких вживають двомовні німецько-українські спеціальні поштові штемплі. Представник австрійського політичного життя, теперішній генеральний директор австрійської пошти секціонсшеф д-р Гайнріх Ібляйс є почесним предсідником Союзу Українських Філятелістів Австрії. Від 1967 р. Почесними Президентами Союзу Українських Філятелістів Австрії являються Блаженніший Патріярх і Кардинал Йосиф Сліпий та віденський Архиепископ і Кардинал Франц Кеніг.

Український хор при церкві св. ВМ. Варвари у Відні
підчас свого побуту в Римі в році 1979

*Der ukrainische Kirchenchor zu St. Barbara in Wien
während seines Rom-Aufenthaltes im Jahr 1979*

tet jeden Sonntag – außer in den Sommermonaten – die Meßfeier im byzantino-ukrainischen Ritus in der St.-Barbara-Kirche. Darüber hinaus ist er durch Rundfunkübertragungen, Meßfeiern in römisch-katholischen Kirchen, öffentliche Konzerte ukrainischer liturgischer und volkstümlicher Chormusik und zahlreiche Schallplatten sowie Auftritte im österreichischen Fernsehen weit über die Grenzen Österreichs hinaus bekanntgeworden. Prof. Hnatyschyn ist der Autor zahlreicher Orchester-, Kammermusik- und Chorwerke, weltlicher und kirchlicher Chormusik sowie Liederkomponist. Vor kurzem vollendete er seine dreiaktige Oper „Olena“ nach ukrainischen volkstümlichen Motiven.

Neben der Kirchengemeinschaft zu St. Barbara wirken noch verschiedene andere ukrainische Vereine vor allem auf kulturellem Gebiet in Wien: der Kulturverein Bukowyna, der Ukrainische Frauenbund u. a. sowie zwei Sozialdienste. Der 1967 gegründete Ukrainische Briefmarkensammlerverein in Österreich entfaltet seit damals eine rege Tätigkeit nicht nur auf philatelistischem, sondern auch auf kulturellem Gebiet. Er wird dabei tatkräftig von der österreichischen Post- und Telegraphenverwaltung unterstützt, die anlässlich seiner Ausstellungen Sonderpostämter installiert, bei denen zweisprachige deutsch-ukrainische Sonderstempel zur Verwendung gelangen. Der gegenwärtige Generalpostdirektor Sektionschef Dr. Heinrich Ubleis ist Ehrenvorsitzender des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich. Bereits seit 1967 sind Patriarch und Kardinal Josyf Slipyj sowie der Wiener Erzbischof und Kardinal Franz König Ehrenpräsidenten des Vereins.

Запорозька Січ (Василь Лопата) *Die Saporoger „Sitsch“ nach Wasyl Lopata*

Українське Козацтво

Українське козацтво оспівуване в численних народних піснях, описуване в багатьох поезіях, знайшло теж своє місце в історичній науці (історіографії). Воно утворювалося в часі, коли в половині 15 століття татари заснували на півострові Криму могутню державу, яка від 1475 р. стояла під турецькою верховною владою й яка стала загрозою для всіх українських земель. Через загарбницьку війну кримських татарів одна українська територія за другою була спустошувана й винародовлена. Литовці і поляки, які в тих часах мали верховну владу над Україною, не були в стані ефективно відбити татарські напади. Тому саме населення мусіло думати про свою охорону, й озброєний селянин, який ішов за своїм плугом, все був готовий продати своє життя так дорого, як тільки можливо. Українське населення чимраз більше було притиснене на захід — на сході був дикий незаселений степ. Цей татарами загрожений степ при-

ваблював хоробрих мужчин, які туди йшли на полювання або на рибальство в ріках; спеціально ця частина Дніпра, яка знаходилася нижче порогів, де ріка розділювалася в поодинокі річки й озера, стала місцем життя тих людей, які в протязі часу з'єдналися в озброєний гурток для оборони спільних інтересів. Із досвідом у степовій, але також і в морській війні на Чорному Морі росло також їхнє самодовір'я до небезпечніших спроб, до нападів на татарських вартових худоби, на прокожних турецьких і татарських купців. При кінці 15 століття число тих вояків було вже таке велике, що вони одержали спеціальну назву — козаки.

Слово „козак” походить з татарського й позначає вільного, незалежного чоловіка, який шукає бойових пригод і не має сталого місця проживання. Перший раз ми знаходимо це слово для українців в році 1492 в скарзі кримського хана до литовського князя. До половини 16

Das ukrainische Kosakentum

Das ukrainische Kosakentum wird in zahlreichen Volksliedern besungen, in vielen Dichtungen beschrieben und hat darüber hinaus seinen Platz in der Geschichtsschreibung gefunden. Es entstand in einer Zeit, als die Tatareneinfälle der „Goldenen Horde“ um die Mitte des 13. Jahrhunderts den Glanz des einst mächtigen Kiewer Fürstentums zerstörten. Im 15. Jahrhundert gründeten die Tataren auf der Halbinsel Krim einen mächtigen Staat, der sich seit 1475 unter türkischer Oberhoheit befand und der zu einer großen Gefahr für alle ukrainischen Gebiete wurde. Durch die Raubzüge der Krimtataren wurde ein Gebiet der Ukraine nach dem anderen verwüstet und entvölkert. Die Litauer und Polen, die in diesen Zeiten die Oberhoheit über die Ukraine besaßen, waren nicht imstande die tatarischen Einfälle wirksam abzuwehren. Deshalb mußte die Bevölkerung selbst an ihren Schutz denken und ein bewaffneter Bauer, der hinter seinem Pflugschritt, war immer bereit, sein Leben so

Тип козацького старшини
з карти України
(17 століття)

Kosakenoffizier aus einer
Karte der Ukraine
(17. Jahrhundert)

століття козацтво ще не виявлялося спеціально зорганізованим соціальним прошарком. Але поступово гранична адміністрація звернула увагу на козаків і частинно взяла їх як команду для захисту кордону в свою службу. Князь Дмитро Вишневецький, якого в українських народних поемах назвали „Байда”, мав великі концепції щодо переборювання й остаточного знищення кримських татарів. З допомогою козаків він хотів зреалізувати свої плани. Коло 1550 р. він збудував замок на острові Хортиця в Дніпрі, який мав служити як опірний пункт для козаків. Ця ним збудована фортеця була прототипом для пізніших козацьких „Січей” (головні квартири козацької армії на різних островах в Дніпрі та його побічних ріках), з яких дві є окремо помітні, одна на острові Томаківка внизу порогів, і друга при правій бічній ріці Дніпра, Базавлук. Ця українська територія називається „Запоріжжя” (від „за порогами”) й тому для

teuer als möglich zu verkaufen. Die ukrainische Bevölkerung wurde immer mehr nach Westen zurückgedrängt – im Osten lag die wilde, unbesiedelte Steppe. Diese von den Tataren bedrohte Steppe lockte mutige Männer an, die hier der Jagd oder dem Fischfang in den Flüssen nachgingen; besonders jener Teil des Dnjepr, der sich unterhalb der Wasserfälle befand, wo sich der Fluß in tausend einzelne Flübchen und Seen zergliederte, wurde zum Lebensraum dieser Männer, die sich im Laufe der Zeit zu bewaffneten Interessensgemeinschaften vereinigten. Mit der Erfahrung im Steppen-, aber auch im Seekrieg auf dem Schwarzen Meer wuchs ihr Selbstvertrauen zu gewagteren Unternehmungen, zu Ausfällen gegen die tatarischen Viehwächter, gegen vorbeziehende türkische und tatarische Kaufleute. Gegen Ende des 15. Jahrhunderts war die Zahl dieser Krieger so groß, daß sie einen besonderen Namen erhielten – die Kosaken.

Das Wort Kosak stammt aus dem Tatar-

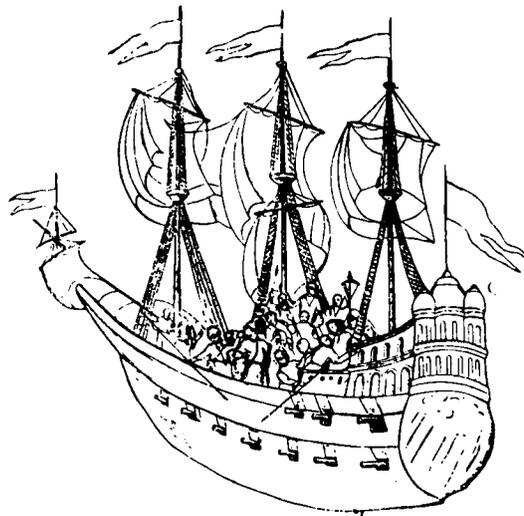

Козацький двобій

Kosakenzweikampf

української козацької організації знаходимо часто назву „Запорозькі козакі”. „Січ” завжди була фортеця, оточена валами і палісадами та укріплена артилерією на висунених бастіонах. В тих козацьких фортецях сформувалися також своєрідні форми козацького життя. Правдивий козак був дуже скромний і мешкав в простих помешканнях, званих „курінь”. На „Січі” було 38 таких куренів. Єдині речі, що мали значення для козака, були його зброя й його кінь. Козацькі війська склалися як із піхоти, так і з кінноти. Хто вступив у цю тісну спільноту січового братства, мусів конечно бути слухняним старшині, яку всі козаки демократично вибирали. На „Січі” було заборонено перебувати жінкам. Ці своєрідні звичаї передають нам образ організації, яка виглядає наполовину чернецька й наполовину лицарська. Самі козаки називали себе „лицарями”.

Чимраз більше козаки почали діяти як

Запорозьний байдан-галера

Kosakenschiff

schen und bezeichnet einen freien, unabhängigen Mann, einen kriegerischen Abenteurer ohne festen Wohnsitz. Zum erstenmal finden wir dieses Wort für die Ukrainer im Jahr 1492 in einer Beschwerde des Krim-Chans an den Großfürsten von Litauen. Bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts stellte das Kosakentum noch keine besonders organisierte soziale Schicht dar. Doch allmählich wurde die Grenzadministration auf sie aufmerksam und nahm sie teilweise als Grenzschutztruppe in ihren Dienst. Fürst Dmytro Wyschnewetzkyj, der in den ukrainischen Volksepen „Bajda“ genannt wird, hegte große Konzeptionen, die sich auf die Bekämpfung und endgültige Vernichtung der Krimtataren bezogen. Mit Hilfe der Kosaken wollte er seine Pläne verwirklichen. Um 1650 ließ er auf der Insel Chortycia im Dnjepr ein Schloß errichten, das als Stützpunkt für die Kosaken dienen sollte. Die von ihm erbaute Festung war das Vorbild für die späteren kosakischen „Sitsch“ (Hauptquartiere der Kosaken-

armee auf verschiedenen Inseln im Dnjepr und seinen Nebenflüssen), von denen zwei besonders erwähnenswert sind, eine auf der Insel Tomakiwka im Dnjepr unterhalb der Wasserfälle und eine zweite am rechten Nebenfluß des Dnjepr, Bazawluk. Dieses ukrainische Gebiet heißt Saporizha und deshalb finden wir für die ukrainische Kosakenorganisation immer wieder die Bezeichnung Saporoger Kosaken.

Die „Sitsch“ bestand stets aus einer Burg, die von Wällen und Palisaden umgeben war und auf vorgeschobenen Basteien mit Artillerie bestückt war. In diesen Kosakenfestungen wurden auch die eigenartigen Formen des kosakischen Lebens herausgebildet. Der echte Kosak war äußerst genügsam und wohnte in einer einfachen Behausung, die Kurinj genannt wurde. Auf der „Sitsch“ gab es 38 solcher Kurinjs.

Das einzige, was ihm etwas bedeutete war die Waffe und das Pferd. Die Kosaken-

незалежний фактор і не вважали себе даліше підданими польсько-литовського уряду. Врешті-решт дійшло до того, що в 90-их роках 16 століття козацтво на власну руку вело переговори раз з одною, іншим разом із другою сусідною країною і було готове допомогти їм за добру винагороду. Але козацтво старалося також принести більші автономні права українському народові, який тоді не посідав самостійної державної організації. Польський уряд робив численні спроби управляти козаками і взяти їх у свою службу. Це doprowadило до декілька воєнних суперечок між козаками і поляками. Гетьманові Богданові Хмельницькому у половині 17 століття вдалося нарешті заснувати незалежну Українську Козацьку Державу. По його смерті Московщина здобула чимраз більший вплив на частини укарінського козацтва. Після резигнації гетьмана Юрія Хмельницького, сина Богдана Хмельницького, це

дoppовaдило до розподілу Української Козацької Держави у 1667 p. Дніпро становив границю, і від тепер говорилося про правобережну й лівобережну Україну. В лівобережній Україні Москва здобула перевагу, в правобережній Польща. Дійшло навіть до того, що керівники обидвох козацьких організацій поборювалися у війнах. Гетьман Іван Мазепа (1687 - 1709) через договір із шведським королем Карлом XII ще раз старався створити з'єднану Українську Козацьку Державу, що йому однак не вдалося. Обидва були переможені армією царя Петра I Великого 1709 у битві під Полтавою. Від тоді козацька організація чимраз більше занепадала. 1775 p. російська цариця Катерина II дала наказ зруйнувати „Січ”, цей символ вільного українського козацтва. Частина козаків пішла над Дунай, щоб там продовжувати традиції вільного козацтва, інша частина продовжувала свою боротьбу за існування як Чорноморські козаки.

armeen setzten sich jedoch sowohl aus Fußvolk als auch aus Reiterei zusammen. Wer in die enge Gemeinschaft der Sitschbruderschaft eingetreten war, mußte der von der Gesamtheit der Kosaken demokratisch gewählten Obrigkeit unbedingt gehorsam sein. In der Sitsch durften sich keine Frauen aufhalten. Diese eigenartigen Sitten vermitteln uns das Bild einer Organisation, die halb mönchisch, halb rittermäßig erscheint. Die Kosaken selbst nannten sich Ritter.

Die Kosaken begannen immer mehr als unabhängiger Faktor zu handeln und betrachteten sich nicht mehr als Untertanen der polnisch-litauischen Regierung. Es kam schließlich so weit, daß das Kosakentum in den neunziger Jahren des 16. Jahrhunderts auf eigene Faust mit diesem oder jenem benachbarten Land verhandelte und bereit war, ihm für gute Belohnung Hilfe zu bringen, aber die Kosaken waren auch darauf bedacht dem ukrainischen Volk, das damals keinen eigenen Staatsverband

besaß, mehr autonome Rechte zu bringen. Die polnische Regierung unternahm zahlreiche Versuche die Kosaken zu lenken und in ihre Dienste zu nehmen. Dies führte zu mehreren kriegerischen Auseinandersetzungen zwischen den Kosaken und Polen. Dem Kosakenführer Bohdan Chmelnytzkyj gelang es schließlich Mitte des 17. Jahrhunderts einen unabhängigen ukrainischen Kosakenstaat zu begründen. Nach seinem Tod gewann das Moskauer Fürstentum einen immer größeren Einfluß auf Teile der ukrainischen Kosaken. Dies führte nach dem Rücktritt des Hetmans Jurij Chmelnytzkyj, eines Sohnes von Bohdan Chmelnytzkyj, 1667 zur Teilung des ukrainischen Kosakenstaates. Der Dnjepr bildete die Grenze und man sprach nun von der rechtsufrigen und der linksufrigen Ukraine. In der linksufrigen Ukraine erlangte Moskau das Übergewicht, in der rechtsufrigen Polen. Es kam sogar so weit, daß die Führer der beiden Kosakenorganisationen einander kriegerisch bekämpften.

Запорозьний козак за рисунком Рєпіна (1844—1930)
Saporoger Kosak,
nach einer Zeichnung von Ilja Repin (1844—1930)

Перші певний час навіть знаходилися під австрійською верховною владою, а знову пізніше переселилися до Добруджі. „Чорноморські козаки” пізніше перетяглися до ріки Кубань і над Азовське Море. Вони зберігали свою козацьку організацію аж до 1840 р.

Козацька організація

Щороку на початок року козаки збиралися на „Січі” і демократичним вибором вибирали свого гетьмана. Ця козацька рада вибирала також усіх інших органів. Козацька армія ділилася на „полки”, які склалися із 500 мужів, яких очолював „полковник”. „Полк” ділився на „сотні”, яких начальники були „сотники”. Канцелярію гетьмана провадив „писар”. „Осавули” були призначені гетьманові і вони мали завдання дотримувати порядок та скликувати козаків на раду. Артилерією командував „обозний” в ступені

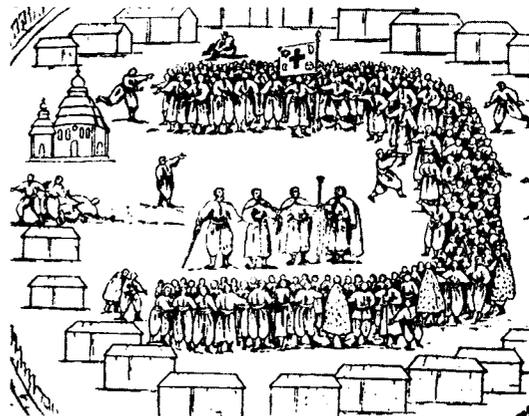
Hetman Iwán Mazepa (1687–1709) versuchte durch einen Vertrag mit dem schwedischen König Karl XII. noch einmal einen geeinten ukrainischen Kosakenstaat zu schaffen, was ihm jedoch nicht gelang. Beide unterlagen 1709 in der Schlacht bei Poltawa der Armee des russischen Zaren Peter I. des Großen. Von nun an verfiel die Kosakenorganisation immer mehr. Die russische Zarin Katharina II. ließ schließlich 1775 das Symbol des freien ukrainischen Kosakentums, die „Sitsch“, zerstören. Ein Teil der Kosaken ging an die Donau, um dort die Tradition eines freien Kosakentums weiterzupflegen, ein anderer Teil führte seinen Existenzkampf als Schwarzmeerkosaken weiter. Die ersteren befanden sich zeitweise sogar unter österreichischer Oberhoheit und zogen später wiederum in die Dobrudscha. Die Schwarzmeerkosaken zogen später an den Kuban-Fluß und an das Asowsche Meer. Sie hielten ihre Kosakenorganisation bis zum Jahr 1840 aufrecht.

Die Kosakenorganisation

Alljährlich versammelten sich die Kosaken zu Jahresbeginn auf der „Sitsch“ und wählten in einer demokratischen Wahl ihren Führer, der Hetman genannt wurde. Dieser Kosakenrat wählte auch alle anderen Organe. Das Kosakenheer teilte sich in Regimenter, die aus 500 Mann bestanden und denen ein Oberst („Polkownyk“) vorstand. Das Regiment teilte sich in Kompanien (Hundertschaften), deren Befehlshaber Hauptleute („Sotnyky“) waren. Die Kompanie gliederte sich wiederum in Zehnschaften mit den Otamanen an der Spitze. Die Kanzlei des Hetmans führte der Kanzler („Pysar“). Die dem Stab des Hetmans beigeordneten „Osawuly“ sorgten für die Ordnung im Heer und für die Einberufung der Kosaken zu den Versammlungen. Über die Artillerie befehligte der „Oboznyj“ im Rang eines Obersten. Die ganze Kosakenorganisation und ihr Funktionieren beruhten auf dem Wahlprinzip.

полковника. Ціла козацька організація і її функціонування базувалися на принципі виборів. Вибирано старшину і всі важні рішення виходили із нарад гетьмана зі своїми старшинами, або з козацької „ради” — в ній брали участь всі козаки. Під час походів гетьман мав усю владу в своїх руках. На кульмінаційній точці українського козацтва, козаки були в стані поставити військо із 15.000 до 40.000 чоловік.

В другій половині 16 століття козаки поставили флоту, яка воювала на Чорному Морі проти турків і татарів. Козацькі кораблі не були великі, приблизно 20 м. довгі, 3 до 4 м. широкі й около 4 м. глибокі. Вони відзначалися великою швидкістю. На протязі років козацтво стало загально відомим і визнаним явищем, так що його враховували в пляни європейської коаліції проти Османської Імперії. Цісар і папа клопоталися про поміч козацтва.

Козацька Рада на Запорозькій Січі

Kosakenversammlung „Rada“ auf der Saporoger „Sitsch“

Запорозький козак з історії Олександра Рігельмана, 1785

Saporoger Kosak aus einem Geschichtsbuch von Alexander Rigelman, 1785

Die Obrigkeit ging aus der Wahl hervor und alle wichtigen Entscheidungen wurden entweder durch den Hetman gemeinsam mit seinen Offizieren oder in der allgemeinen

Kosakenversammlung, der „Rada“, getroffen. Während der Feldzüge besaß der Hetman die alleinige Gewalt. Auf dem Höhepunkt des ukrainischen Kosakentums waren die Kosaken imstande ein Heer von 15.000 bis 40.000 Mann aufzustellen.

In der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts begannen die Kosaken eine Flotte aufzustellen, die auf dem Schwarzen Meer gegen die Türken und Tataren eingesetzt wurde. Die Kosakenschiffe waren nicht groß, etwa zwanzig Meter lang, drei bis vier Meter breit und etwa vier Meter tief und zeichneten sich durch große Wendigkeit aus.

Das Kosakentum wurde im Laufe der Zeit zu einer allgemein bekannten und anerkannten Erscheinung, so daß es auch in den Plänen der europäischen Koalition gegen das Osmanische Reich berücksichtigt wurde. Kaiser und Papst bemühten sich um die Hilfeleistung der Kosaken.

Австрія і Відень 1683 року

Після 20-літнього миру в 1683 році прийшло знову до війни між Австрією й Туреччиною. Але вже і перед тим ситуація на східньому кордоні Австрії не була ніяк спокійна. Мадяри під проводом Михайла Телекі оголосили Габсбургам священну, національну війну. Прихильників Габсбургів у Мадярщині тоді прозивали насмішливо „лябанч”, а їхні противники називалися „куруци” (хрестоносці). Після резигнації Телекі, честолюбний Емеріх Текелі перейняв провід куруців. Він хотів не тільки здобичі, непокоїти габсбургські країни через навали, але він також прагнув заснувати самостійне князівство в Горішній Мадярщині і навіть до корони короля Мадярщини. Французький король Людовик XIV переслав провідникові мадярських повстанців 500.000 гульдв. В подяку за це в Мадярщині карбували монети з портретом французького короля, що мали напис „Охоронитель Мадярського Королівства”. В

Цісар Леопольд I *Leopold I., römisch-deutscher Kaiser*

Österreich und Wien im Jahr 1683

Турецкий султан Мохамед IV

Der türkische Sultan Mohammed IV.

Nach zwanzigjährigem Frieden kam es 1683 wieder zum Krieg zwischen Österreich und der Türkei. Aber schon davor war die Lage an der Ostgrenze Österreichs alles andere als ruhig. Die Ungarn unter der Führung von Michael Teleki erklärten den Habsburgern einen heiligen, nationalen Krieg. Für die Anhänger der Habsburger in Ungarn kam damals der Spottname „Labancz“ auf, während ihre Gegner „Kuruczen“ (Kreuzfahrer) genannt wurden. Nach dem Rücktritt Telekis übernahm der ehrgeizige Emmerich Thököly die Führung der Kuruczen. Er wollte nicht nur Beute machen und die habsburgischen Länder durch Einfälle beunruhigen, sondern er strebte die Errichtung eines selbständigen Fürstentums in Oberungarn, ja sogar die Königskrone von Ungarn an.

König Ludwig XIV. von Frankreich sandte dem ungarischen Freischarenführer 500.000 Gulden. Zum Dank dafür wurden in Ungarn Münzen mit dem Bild des französischen Königs geprägt, die die Umschrift

Великий везір Кара Мустафа,
головний командир турецького війська
Großwesir Kara Mustapha,
Oberbefehlshaber des türkischen Heeres

Еденбурзі (Сопроні) ще провадили переговори з мадярськими станами, а тим часом король Людвик XIV використав труднощі цісаря і зайняв місто Страсбург.

Довгі роки задовольнялися тим, що з турками можна буде домовитися. В серпні 1681 р. цісар навіть післав надзвичайного посла до султана, який мав досягнути продовження заключеного 1664 р. миру. Але французькі агенти, що співпрацювали з посланцями Текелі в Константинополі, були успішнішими. Початком жовтня 1682 р. султан і його великий везір залишили столицю. Після того 31 березня 1683 р. за посередництвом Папи Інокентія XI підписано угоду між цісарем Леопольдом і королем Яном III Собеським — „Святу Лігу”. Цей союз між Австрією і Польщею зобов’язував Собесьького поставити 40.000 армію і прийти допомогти австрійцям. За тодішніх обставин у польському королівстві це було неможливо. В часах

„Schutzherr des Königreichs Ungarn“ trugen. Während man in Ödenburg mit den ungarischen Ständen verhandelte, nützte König Ludwig XIV. die Notlage des Kaisers aus und besetzte die Reichsstadt Straßburg.

Viele Jahre hindurch hatte man sich damit zufriedengegeben, daß es leicht sein werde, den Türken auf dem Verhandlungsweg beizukommen. Im August 1681 schickte der Kaiser sogar einen Sonderbotschafter zum Sultan, der die Verlängerung des 1664 geschlossenen Friedens erreichen sollte. Doch die französischen Agenten, die mit den Abgesandten Thökölys in Konstantinopel zusammenarbeiteten, waren erfolgreich.

Anfang Oktober 1682 verließen der Sultan und sein Großwesir Kara Mustapha die Hauptstadt. Darauf kam es am 31. März 1683 auf Vermittlung des Papstes Innozenz XI. zur Unterzeichnung eines Vertrages zwischen Leopold I. und Jan III. Sobieski, der „Heiligen Liga“. Dieses

Віденський посадник Андрій Лібенберг
Der Wiener Bürgermeister Andreas Liebenberg

миру Польща мала в розпорядженні коронну армію 12.000 вояків і 6.000 вояків литовського війська. Але також ті війська були в більшості тільки на папері. Собеський всіми силами брався до того, щоб поставити армію і з нею можливо найшвидше дійти до Відня. Врешті-решт вдалося йому зорганізувати 16.000 військо, половина кінноти і половина піхоти. Із своїм військом він наступав на Відень.

3 травня 1683 р. турки були вже в Білгороді. Численність їхнього добірного війська становила 40.000 вояків. А загалом турецьке військо під проводом Кара Мустафи правдоподібно нараховувало 200.000 вояків. Все ясніше було, що ціль ворогів австрійська столиця. Деякі навіть думали, що плян Кара Мустафи є, щоби після захоплення Відня, зробити себе володарем султанату, утвореного з Австрії та Мадярщини.

В самому Відні протягом років розбудо-

вано вали довкола центру міста. Замість середньовічних мурів, що оточували місто, піднімалася тепер фортеця із 12 укріпленими фронтами. Bastіони, що висувалися у формі кутів, були сполучені т.зв. „куртинами”. Уздовж внутрішнього укріплення був глибокий рів (фортеці), який заводнювали ріка Відень і різні потоки, що припливали з Віденського лісу. Зовнішній край був закритий передними укріпленнями, т.зв. „Равеліни”, певна форма міжбастіонів. Після їхнього захоплення ворог діставався у подвійний вогонь двох бастіонів. Навколо того були ще рови, укріплені палісадами, а перед ними розтягалася широка, незабудована площа — з виїмком на стороні Дунаю —, вільне поле для пострілу, т.зв. „ґлясі”. Військову команду над обороною Відня передано графові Рідігерові Штаргембергові. На найважливішому пості після військової головнокоманди діяв, на бажання цісаря, граф Зденко Каплірз,

Bündnis zwischen Österreich und Polen verpflichtete Sobieski eine Armee von 40.000 Mann aufzustellen und den Österreichern zu Hilfe zu kommen. Angesichts der damaligen Verhältnisse im Königreich Polen war dies jedoch ein Ding der Unmöglichkeit. In Friedenszeiten verfügte Polen über eine Kronarmee von 12.000 Mann und 6.000 Mann litauischer Truppen. Aber auch diese Truppen standen größtenteils nur auf dem Papier. Sobieski unternahm deshalb alles in seinen Kräften Stehende, um eine Armee aufzustellen und mit ihr so rasch als möglich nach Wien zu gelangen. Es gelang ihm schließlich ein 16.000-Mann-Heer zu organisieren, das aus einer Hälfte Reiterei und einer Hälfte Fußsoldaten bestand. Mit seinem Heer rückte er gegen Wien vor.

Am 3. Mai 1683 waren die Türken bereits in Belgrad. Die Stärke ihrer Elitetruppen betrug etwa 40.000 Mann. Insgesamt dürfte das türkische Heer unter der Führung Kara Mustaphas 200.000 Soldaten umfaßt ha-

ben. Es wurde immer klarer, daß das Ziel der Feinde die österreichische Hauptstadt Wien war. Manche waren sogar der Meinung, daß Kara Mustapha den Plan hegte, sich nach der Eroberung Wiens selbst zum Herrscher eines aus Österreich und Ungarn bestehenden Sultanats zu machen.

In Wien selbst hatte man im Laufe der Jahre die Umwallungen der Inneren Stadt ausgebaut. Anstelle einer von mittelalterlichen Mauern umgebenen Stadt erhob sich nun eine Festung mit zwölf Basteien. Die winkelförmig ausspringenden Basteien waren durch sogenannte „Courtinen“ verbunden. Längs der inneren Befestigung lief der tiefe, vom Wienfluß und den verschiedenen vom Wienerwald kommenden großen Bächen gespeiste Festungsgraben. Der Außenrand war durch Vorwerke, die sogenannten Ravelins, eine Art Zwischenbasteien, gedeckt, nach deren Einnahme der Feind in das Doppelfeuer je zweier Basteien geriet. Um das ganze liefen noch

72-літній генерал, якого призначено президентом політичної ради. Посадник Відня в році турецької облоги був Андрій Лібенберг. 7 липня 1683 р. турецька кіннота атакувала коло Дойтш Альтенбургу і Петронелю. Ввечері того ж дня цісарська родина залишила Відень і за нею йшли багато людей, які у від'їзді цісаря бачили ознаку, що Відень впаде в руки турків. Панувало таке безладдя, що в Корнойбургу цісар із своїми провідниками мусів ночувати на сіні, бо ніде не могли дістати ліжка. Єпископ граф Кольонітс з Відня-Нойштадту клопотався здобуванням відповідних фондів, що були потрібні на оплату військових найманців. Для оборони Відня відставлено цісарське військо в складі 10.000 до 16.000 жовнірів. До того прийшли озброєні городяни і формації, що їх утворили організації професійників та студенти університету. 312 гармат стояли до диспозиції. 16 липня 1683 р. турки оточили Відень з

усіх боків. Також місцевості в околиці Відня потерпіли дуже тяжко. 17 липня 1683 р. турки зруйнували Перхтольдсдорф коло Відня і забили його населення.

Єпископ граф Кольонітс з Відня-Нойштадту
Leopold Graf Kollonits, Bischof von Wiener Neustadt

gedeckte, mit Palisaden bewehrte Gräben und vor ihnen dehnte sich – ausgenommen an der Donauseite – eine breite, unbebaute Fläche, das Glacis, als schußfreies Vorfeld aus.

Der militärische Befehl über die Verteidigung Wiens war dem Grafen Rüdiger Starhemberg anvertraut worden. An der nach dem militärischen Oberbefehl wichtigsten Stelle wirkte auf Wunsch des Kaisers Graf Zdenko Kapliers, ein 72jähriger General, der zum Präsidenten des politischen Rates ernannt wurde. Bürgermeister Wiens im Türkenbelagerungsjahr war Andreas Liebenberg.

Am 7. Juli 1683 griffen türkische Reiter bei Deutsch Altenburg und Petronell an. Am Abend des gleichen Tages verließ die kaiserliche Familie Wien und ihr folgten viele Menschen, die in der Abreise des Kaisers das Eingeständnis sahen, daß Wien in die Hände der Türken fallen werde. Es herrschte ein solches Durcheinander, daß in Korneuburg der Kaiser mit seinem Ge-

folge auf Stroh übernachten mußte, da keine Betten aufzutreiben waren.

Der Bischof von Wiener Neustadt Graf Kolonits sorgte für die Aufbringung der nötigen Geldmittel, die für die Bezahlung der Soldtruppen notwendig waren. Die zur Verteidigung der Stadt abgestellten kaiserlichen Truppen waren zwischen 10.000 und 16.000 Mann stark. Dazu kamen die bewaffnete Bürgerschaft und die von den Zünften und den Studenten der Universität aufgestellten Formationen. 312 Kanonen standen zur Verfügung. Am 16. Juli 1683 wurde Wien von allen Seiten von den Türken eingeschlossen. Auch die Ortschaften in der Umgebung Wiens wurden auf das schwerste in Mitleidenschaft gezogen. Am 17. Juli 1683 zerstörten die Türken Perchtoldsdorf bei Wien und metzelten seine Einwohner nieder.

Роля Польського Короля Яна III Собеського

Далекоглядний Папа Інокентій XI інтенсивно старався Польщу й Собеського спонукати до укладання угоди з Австрією й зобов'язатися із армією під проводом Собеського спішити Відневі на допомогу. Але на польському дворі т.зв. „французька партія” виступала вперто проти віденського походу. Вона могла опертися на всіх тих, які були взагалі проти участі Польщі в закордонних війнах.

Проте гарна й розумна жінка Собеського, французженка Марія Казимира де ля Гранж Д'Аркієн, виступала рішучо за війною проти турків. Таким чином вона хотіла особисто помститись на Людовикові XIV, який відмовив їй королівських почесностей у Парижі і не хотів дати їй батькові титул князя Франції. Протитурецьку акцію в Польщі підтримували і прискорювали енергійно Папський нунцій (амбасадор) у Варшаві Оліціо Палявічіні і цісарський посол на польському дворі Йоган Хрістоф Цієровський.

В денному порядку засідання польського Сейму 27 січня 1683 р. стояло затвердження союзу з Австрією. А що були численні голоси проти війни з турками, король Собеський рішився розбити французькі інтриги проти участі Польщі в турецькому поході.

Людовик XIV не терпів ніякого спротиву проти своїх політичних плянів і тому затіяв тайний договір, щоб скинути Собеського з польського престолу. Однак польський король переловив листування між Парижем і французьким послом у Варшаві. В тих листах французький король хвалився, що вдалося йому перетягнути на свій бік ряд польських князів, між ними також воеводу, генерала земель руських і гетьмана Яна Станіслава Яблоновського, якому він навіть приобіцяв польську корону. Один з них нібито написав до Парижу: „Ліґа клеїться в кабінеті, але ми розірвемо її в Сеймі”.

Собеський представив це листування в

Die Rolle des Polenkönigs Jan III. Sobieski

Der weitsichtige Papst Innozenz XI. war intensiv darum bemüht, Polen und Sobieski dazu zu bewegen, mit Österreich einen Vertrag abzuschließen und sich zu verpflichten mit einer Armee unter der Führung Sobieskis Wien zu Hilfe zu eilen. Doch am polnischen Hof trat die sogenannte Franzosenpartei entschieden gegen den Wiener Feldzug auf. Sie konnte sich dabei auf alle jene stützen, die überhaupt gegen die Beteiligung Polens an auswärtigen Kriegen waren.

Hingegen trat die schöne und kluge Gattin Sobieskis, die Französin Maria Kasimira de la Grange d'Arquien entschieden für den Krieg gegen die Türken ein. Damit verband sich auch ihre persönliche Rache an Ludwig XIV. von Frankreich, der es abgelehnt hatte, sie in Paris mit den einer Königin zustehenden Ehren zu begrüßen und außerdem ihrem Vater den Fürstentitel verweigert hatte. Die antitürkische Aktion in Polen wurde tatkräftigt vom päpstlichen Nuntius in Warschau Opizio Pallavicini und

vom kaiserlichen Botschafter am polnischen Hof Johann Christoph Zierowski unterstützt und gefördert.

Auf der Tagesordnung der Sitzung des polnischen Parlaments (Sejm) vom 27. Jänner 1683 stand die Verabschiedung des Bündnisses mit Österreich. Da sich zahlreiche Stimmen gegen den Krieg mit den Türken erhoben, entschloß sich König Sobieski die französischen Intrigen gegen die Teilnahme Polens am Türkenfeldzug zu zerschlagen.

Ludwig XIV. von Frankreich duldet keinen Widerstand gegen seine politischen Pläne und deshalb hatte er einen geheimen Plan ausgeheckt, um Sobieski vom polnischen Thron zu stürzen. Doch es gelang dem Polenkönig den Schriftverkehr zwischen Paris und dem französischen Botschafter in Warschau abzufangen. In diesen Briefen rühmte sich der Franzosenkönig, daß es ihm gelungen sei, eine Reihe von polnischen Fürsten, insbesondere den Krongroßfeldherrn von Polen, Wojewoden,

M.V. ATTEMS

M.V. ATTEMS

M.V. ATTEMS

M.V. ATTEMS

M.V. ATTEMS

M.V. ATTEMS

Австрійська пропам'ятна серія поштових марок
з 6 вересня 1933 р. „З'їзд католиків —
250-ліття визволення Відня від турецької облоги”

Österreichische Sonderpostmarkenserie vom
6. September 1933
„Katholikentag – 250-Jahr-Feier der Türkenbefreiung“

General der Länder der Rusj und Hetman Johann Stanislaus Jablonowski, dem er sogar die polnische Krone versprach, auf seine Seite zu ziehen. Einer von ihnen soll nach Paris geschrieben haben: „Die Liga wird im Kabinett zusammengefügt, aber wir werden sie im Sejm zerschlagen.“ Sobieski legte diesen Schriftverkehr im Sejm vor und erklärte: „Ich weiß nicht, was ich von diesen Briefen halten soll. Ich verstehe, daß sich einige kaufen ließen, aber ich glaube nicht daran, daß Jablonowski an die Krone dachte und dabei seinen König und seine Heimat verraten wollte. Der (französische) Botschafter beleidigt uns, wenn er behauptet, unsere Nation wäre käuflich, ohne Ehre und Treue... Der Türke trifft seine Kriegsvorbereitungen. Sollte Wien fallen, welcher Staat wird dann Warschau retten?“

Nach dieser Rede des Königs beschlossen alle einstimmig in der Bestechungsangelegenheit ein Verfahren einzuleiten und die Schuldigen zu bestrafen. Die Verschwörer

– unter ihnen vor allem Jablonowski – applaudierten begeistert dem König. Sobieski nahm den Verdacht von ihnen und gab sich mit einem Opfer zufrieden. Der Finanzminister wurde seines Posten enthoben und mußte Polen verlassen und nach Frankreich reisen. Auf diese Weise gelang es Sobieski, die französische Partei an seinem Hof zu zerschlagen. Am 31. März 1683 wurde der Vertrag zwischen Österreich und Polen unterzeichnet.

In der 16.000-Mann-Armee Sobieskis gab es neben den Kosaken noch andere Ukrainer, ihre Zahl ist jedoch unbekannt, da sie den polnischen Abteilungen einverleibt waren. Es ist jedoch sicher, daß die Ukrainer zur Gänze in den ukrainischen, unter polnischer Herrschaft stehenden Gebieten, also in Wolhynien und in Ostgalizien mobilisiert wurden. Manche Abteilungen aus Kernpolen kamen erst gegen Ende des Kriegszuges in Ungarn an. Die in Wien kämpfende Armee Sobieskis bestand aus folgenden Teilen:

Сеймі і заявив: „Не знаю, що думати про ті листи. Я розумію, що деякі далися підкупити, але не вірю, що Яблоновський думав про корону, зраджуючи свого короля і свою батьківщину. (Французький) Посол ображує нас, як він заявляє, що нашу націю можна підкупити і вона без вірності і честі... Турчин готується до війни. Якщо Відень погібне, то яка держава тоді рятуватиме Варшаву?”

По тій промові короля всі одностайно рішили, що треба зарядити слідство в справі підкупства і покарати винних. Заговорники, між ними передусім Яблоновський, оплескували завзято королеві. Собеський взяв підозру із них, вдоволячись одною жертвою. Міністер фінансів утратив свій уряд, мусів залишити Польщу і виїхати до Франції. Таким способом вдалося Собеському розбити „французьку партію” на свійому дворі. 31 березня 1683 р. підписано угоду між Австрією і Польщею.

У війську (16.000) Собеського, крім

козаків, були ще інші українці, яких число однак невідоме, бо вони були включені до польських відділів. А це факт, що українців мобілізували в цілості на українських територіях, що під польською владою, отже, на Волині і в Східній Галичині. Деякі відділи із корінної Польщі щойно накінці воєнного походу прибули до Мадярщини. Армія Собеського складалася із таких частин:

1. Армія самого короля — із східної Галичини і Холмщини,
2. Армія волинського воєводи Сінявського - з Волині,
3. Армія воєводи південно-східної Галичини і
4. Один відділ найманих військ найманців.

Треба ще додати, що поважна частина піхоти в армії польського короля складалася із німецьких найманих жовнірів, які стояли також під командою німецьких офіцерів, як Гергарда Тугенгофа, Отто Сесвегіра, Бернфоеера, Беренса і полковника Кнобельсдорфа.

IOANNES III D G REX POLONIARUM
MAGNUS DUX LITHUANIÆ UKRAINÆ ETC.

1. Die Armee des Königs selbst aus Ostgalizien und dem Cholmgebiet,
2. die Armee des wolhynischen Wojewoden Sieniawski aus Wolhynien,
3. die Armee des Wojewoden aus Südostgalizien und
4. eine Abteilung der angeworbenen Söldnertruppen.

Weiters muß hinzugefügt werden, daß ein beträchtlicher Teil des Fußvolkes in der Armee des Polenkönigs aus deutschen Werbesoldaten bestand, die auch deutschen Offizieren, wie Gerhard Tugenhof, Otto Seeswegir, Bernfeuer, Berens und dem Obersten Knobelsdorf, unterstellt waren.

Польський король Ян III Собеський
Jan III. Sobieski, König von Polen

Вербування і Участь Козаків

Папа Інокентій XI і Козаки

Ватиканська дипломатія за Папи Інокентія XI добре знала про цілі і змагання українського народу того часу, але також розуміла мілітарну та стратегічну вагу українських земель. Тому Апостольський Престіл хотів використати протитурецький настрій українського козацтва й ті сили притягнути на свій бік фронту, більше того — навіть в першій мірі не для оборони, але використати їх для наступу. 13-го лютого 1683 р. Апостольський нунцій в Кракові написав про козаків: „Козаки, це немов розбурхане, неспокійне море, що кидається раз в один, а другим разом знову в інший бік..., але і тоді вони завжди в стані віддати якнайкращі прислуги християнству”. Тож ватиканська дипломатія присвятила свою увагу і свої засоби на те, щоб козацька Україна зайняла відповідне місце в оборонній системі християнської Європи проти турецької небезпеки.

Тому віденський і варшавський уряди робили відповідні заходи, щоб поставити папську армію козаків для оборони загроженої Європи. Україна тоді була в ключній ситуації в грі держав Польщі, Росії і Туреччини. 12 березня 1683 р. нунцій з Варшави звітував про пляни Туреччини відносно України. Туреччині йшлося не так про створення незалежної української держави, але радше про усунення козацької небезпеки, а саме так, аби заселити Україну вірнопідданими туркам племенами і родинами, а вони з часом утворили б сильні боеві частини на межах турецької імперії і завжди були б готові воювати проти християнської Європи. А тимчасом турки хотіли ослабити козацький елемент, вживаючи козаків як помічник військ в далеких воєнних кампаніях. Ще в квітні 1681 р. рішено, щоб з одного мільйона флоринів (тогочасна італійська золота монета) папської допомоги

Anwerbung und Einsatz der Kosaken

Papst Innozenz XI. und die Kosaken

Die vatikanische Diplomatie des Papstes Innozenz XI. wußte über die Zielsetzungen und Bestrebungen des ukrainischen Volkes in der damaligen Zeit sehr wohl Bescheid, aber sie war sich auch über den militärischen und strategischen Wert der ukrainischen Länder im klaren.

Deshalb wollte der Heilige Stuhl die anti-türkische Einstellung des ukrainischen Kosakentums ausnützen und diese Kräfte auf seine Seite der Front ziehen. Mehr noch, sie sollten in erster Linie nicht nur zur Verteidigung, sondern auch für den Angriff genützt werden. Am 13. Februar 1683 schrieb der päpstliche Nuntius in Krawkau über die Kosaken: „Die Kosaken sind wie ein wogendes unruhiges Meer, das sich einmal auf diese und ein anderesmal auf jene Seite wirft. . . , aber sie sind stets imstande dem Christentum auf beste Weise

zu dienen.“ Aus diesem Grund hatte die vatikanische Diplomatie ihre Aufmerksamkeit und ihre Bemühungen dahingehend gelenkt, der Kosaken-Ukraine einen entsprechenden Platz im Verteidigungssystem des christlichen Europa gegen die Türkengefahr zuzuweisen. Deshalb unternahmen die Wiener und die Warschauer Regierung entsprechende Schritte, um eine päpstliche Kosakenarmee zur Verteidigung des gefährdeten Europa aufzustellen. Die Ukraine befand sich damals in einer Schlüsselstellung im Spiel der Mächte Polen, Rußland und der Türkei. Am 12. März 1683 berichtete der Nuntius aus Warschau über die Pläne der Türkei betreffend die Ukraine. Dabei ginge es der Türkei nicht so sehr um die Gründung eines unabhängigen ukrainischen Staates, sondern vielmehr darum, die Kosakengefahr zu beseitigen, und zwar in einer Weise, daß man die Ukraine mit den Türken willfährigen Familien und Sippen besiedeln wollte, die im Laufe der Zeit starke Kampfseinheiten an der Grenze des

на оборону Європи відступити 600.000 на формування козацької армії. В травні 1681 р. Туреччина висунула свої претенсії на окуповані поляками території України аж до Києва. Рівночасно Туреччина вимагала відступлення земель Запорозької Січі та переселення жителів на правий беріг Дніпра, звідки їх повиганяли московські князі і полководці на лівий беріг Дніпра. В грудні 1681 р. пляни Туреччини відносно України були незмінні: вона хотіла її густо населити льяльним собі народом, щоб — як тоді писав нунцій в Польщі — „мати за собою найкращий і найхоробріший європейський нарід, загартований на труди і холод, якого гарту не мають навіть племена азійські. Коли вдасться їй це досягнути, тоді Туреччина здійснить свій плян.” Так бачила європейська дипломатія справу турецької небезпеки 1681 року.

Як з того виходить, Україна тоді стояла в центрі зацікавлення та далекоїдучих

плянів як одної, так і другої сторони. Ішлося, отже, про те, кому перше вдасться козацьку Україну перехилити на свій бік і поставити її бойову силу на службу своїх інтересів. В другій половині 1682 р. турки почали воєнні дії в Україні та займали території по лінії своїх вимог.

А тим часом між безпосередньо враженими і zagrożеними християнськими силами Росією і Польщею панувала незгода щодо мети та не було жодного спільного пляну для оборони. На весні 1683 р., коли війна вже фактично була в ході, деякі козацькі полковники стали на боці християнських сил і почали із своїми полками наступ в напрямі Криму, головно проти татарів та на турецьку флоту на Чорному Морі. В червні 1683 р. Папський нунцій передав на руки польського короля Яна Собеського відповідну суму на втримання тимчасово тринадцячної козацької армії, яка мала вступити відразу у війну, щоб відтягнути

Osmanischen Reiches bilden würden und stets kampfbereit gegen das christliche Europa sein könnten. In der Zwischenzeit wollten die Türken das kosakische Element schwächen, indem sie die Kosaken als Hilfsheer bei weitentfernten Kriegsaktionen verwenden würden.

Noch im April des Jahres 1681 wurde beschlossen, von der vom Papst zur Verteidigung Europas zur Verfügung gestellten Summe von einer Million Florenen (damalige italienische Goldmünze), 600.000 für die Aufstellung einer Kosakenarmee bereitzustellen. Im Mai 1681 erhob die Türkei ihren Anspruch auf die von Polen besetzten ukrainischen Gebiete bis nach Kiew. Gleichzeitig forderte die Türkei die Abtretung der Gebiete der Saporoger Sitsch und die Umsiedlung der Bevölkerung in das Gebiet am rechten Dnjepr-Ufer, von wo sie von den Moskauer Fürsten und Soldatenführern auf die linke Uferseite des Dnjepr gejagt wurde. Im Dezember 1681 waren die Pläne der Türkei betreffend die Ukraine

unverändert: sie wollte dieses Land mit ihr gegenüber loyalen Menschen dicht besiedeln, um – wie der Nuntius in Polen damals schrieb – „das beste und mutigste europäische Volk hinter sich zu haben, abgehärtet durch Schwierigkeiten und Kälte, dessen Härte nicht einmal die asiatischen Stämme besitzen. Wenn ihr dies gelingt, wird der Plan der Türkei aufgehen.“ So stellte sich der europäischen Diplomatie die Angelegenheit der türkischen Gefahr im Jahr 1681 dar.

Wie daraus zu ersehen ist, stand die Ukraine damals im Zentrum des Interesses und der weitgehenden Pläne sowohl der einen als auch der anderen Seite. Es ging also darum, wem es zuerst gelingen würde, die Kosaken-Ukraine auf seine Seite zu bringen und ihre Kampfkraft in den Dienst seiner Interessen zu stellen. In der zweiten Hälfte des Jahres 1682 begannen die Türken mit Kriegshandlungen in der Ukraine und besetzten Territorien, die ihrem Ermessen nach für sie nützlich waren.

увагу Туреччини від Австрії та прив'язати татар на Криму. В тому самому часі у Відні з хвилюванням слідували за рухами турецької армії, яка наближалася до австрійських кордонів, і робили всі заходи, щоб наwerbувати козацьку армію на оборону Австрії. Віденський і варшавський нунції повідомили Папу Інокентія XI, що обидві держави надіяються на допомогу і воєнний досвід козаків. Папа докладав усіх зусиль, щоб погодити пляни польського короля, який хотів почати воєнні операції на Криму та на Чорному Морі і цісаря Леопольда I, який козацьку армію Інокентія XI негайно хотів вводити в бій на межі Мадящини, щоб спинити турецьку офензиву.

Увесь червень і липень ішли переговори. Тим часом турецькі армії рушили на Відень, щоб нарешті вдарити в центр Європи. Зважаючи на такий стратегічний турецький плян, дискусії між Варшавою й Віднем закінчено й польський

Ex opere musivo in Basilica S. Pauli
Romae

INNOCENTIUS XI

(21.IX.4.X.1676 - 12.VIII.1689)

Папа Інокентій XI (1676–1689)
Papst Innozenz XI. (1676–1689)

In der Zwischenzeit herrschte bei den unmittelbar betroffenen und gefährdeten christlichen Mächten Rußland und Polen keine Übereinstimmung in den Zielsetzungen, noch gab es einen gemeinsamen Verteidigungsplan. Im Frühjahr 1683, als der Krieg faktisch schon im Gange war, stellten sich einige Kosakenobersten auf die Seite der christlichen Kräfte und unternahmen mit ihren Regimentern eine Offensive, die in ihrer Stoßrichtung auf die Krim gerichtet war, hauptsächlich gegen die Tataren und die türkische Flotte im Schwarzen Meer. Im Juni 1683 übergab der päpstliche Nuntius dem polnischen König Jan Sobieski eine entsprechende Summe zur Erhaltung einer vorläufig 3.000 Mann starken Kosakenarmee, die sofort in den Krieg eingreifen sollte, um die Aufmerksamkeit der Türkei von Österreich abzulenken und die Tataren auf der Krim zu binden. In Wien verfolgte man zur gleichen Zeit besorgt die Bewegungen der türkischen Armee, die sich den österreichischen Grenzen näherte

und unternahm alle Anstrengungen, um eine Kosakenarmee zur Verteidigung Österreichs anzuwerben. Sowohl in Wien als auch in Warschau war man nicht in der Lage selbst eine entsprechende Verteidigungsarmee aufzustellen. Der Wiener und der Warschauer Nuntius teilten Papst Innozenz XI. mit, daß sich beide Staaten auf die Hilfe und die Kriegserfahrung der Kosaken verließen. Der Papst unternahm alles in seiner Macht Stehende, um die Pläne des polnischen Königs, der die Kriegsoperationen auf der Krim und auf dem Schwarzen Meer beginnen wollte, und jene Kaiser Leopold I., der die Kosakenarmee Innozenz XI. sofort an der Grenze Ungarns einsetzen wollte, um dort die türkische Offensive zum Stillstand zu bringen, zu koordinieren.

Den ganzen Juni und Juli über wurde verhandelt. In der Zwischenzeit bewegten sich die türkischen Armeen auf Wien zu, um endlich in das Zentrum Europas vorzudringen. Angesichts dieses strategischen Pla-

король Собеський із нашвидку зібраною армією спішив на відсіч Відня. До вможливлення такої відсічі та швидкого прибуття війська перед мури Відня, вирішально причинилося сильне ядро козацької армії, яку зорганізовано завдяки допомозі далекозорого реаліста на папському троні Інокентія XI. Замість дискутувати про стратегічні пляни, він подбав про найважливіший елемент кожної воєнної тактики — про армію. Посування турків на Відень показало, що воєнні дії Османської Імперії в Східній Європі мали тільки тактичний характер, щоб відвести увагу європейських держав від дійсних плянів султана, який уважав, що наспіла пора опанувати майже всю безборонну Європу.

Вже в червні 1683 р. кожному далекоглядному європейському політикові було ясно, що турки із величезною армією хочуть поневолити весь християнський світ. Були можливі два напрями: на Київ і далі, або на Відень і в центр

Європи — друга можливість ставала з дня на день реалістичніша. Окрім моральної і грошової підтримки Папа Інокентій XI старався поставити військо також в Італії. Цей задум однак виявився безуспішним, бо італійцям віддаль до поля бою була за далеко і їм бракувало досвіду у війні з турецькими арміями. Тому Святіший Отець вже не зважав на теоретичні пляни польського короля й цісаря щодо організації козацької збройних сил, а навпаки дав своїм дипломатам наказ і доручення на місцях почати організування козацького війська і на це він призначив відповідну грошову суму. Спершу йшло про 3.000 козаків, що мали виступати під прапорами папи. Паралельно з тим ішли старання Собесьького й Леопольда I для набору козаків, на що однак бракувало фінансових засобів. 28 червня 1683 р. Апостольський нунцій у Варшаві повідомляв Рим, що останні труднощі в цій справі переборено і передусім Со-

nes der Türken, beendete man die Diskussionen zwischen Warschau und Wien und der polnische König Sobieski brach mit einer rasch zusammengestellten Armee zum Entsatz Wiens auf. Zum Gelingen des Entsatzes und der schnellen Ankunft des Entsatzheeres vor den Mauern Wiens trug entscheidend der Bestand einer starken Kernarmee der Kosaken bei, die damals mit Hilfe der Geldmittel des weitsichtigen Realisten auf dem Papstthron, Innozenz XI., zusammengestellt worden war. Anstatt über strategische Pläne zu diskutieren, bemühte er sich um das wichtigste Element jedes Krieges – die Armee. Das Anrücken der Türken auf Wien zeigte, daß die Kriegshandlungen des Osmanischen Reiches in Osteuropa nur taktischen Charakter trugen, um damit die Aufmerksamkeit der europäischen Mächte von den wahren Plänen des Sultans abzulenken, der die Zeit für gekommen hielt, fast das gesamte wehrlose Europa zu erobern. Bereits im Juni 1683 war es jedem weit-

sichtigen europäischen Politiker klar, daß die Türken mit einer riesigen Armee die christliche Welt unterwerfen wollten. Es gab zwei mögliche Stoßrichtungen: nach Kiew und weiter, oder nach Wien und in das Zentrum Europas – die zweite Möglichkeit erwies sich von Tag zu Tag als realistischer. Außer der von ihm gewährten moralischen und finanziellen Unterstützung, versuchte Papst Innozenz XI. auch in Italien ein Heer aufzustellen. Dieses Ansinnen erwies sich jedoch infolge der Entfernung zum Kampfgeschehen und der fehlenden Erfahrung der Italiener im Krieg mit türkischen Armeen als nicht erfolgversprechend. Deshalb nahm der Heilige Vater auf die theoretischen Pläne des polnischen Königs und des Kaisers zur Organisation einer Kosakenstreitmacht keine Rücksicht mehr und gab seinen Diplomaten den Auftrag, an Ort und Stelle Kosakenheere zusammenzustellen, wofür er die entsprechenden Geldsummen bereitstellte. Es ging vorläufig um 3.000 Kosaken, die unter

беський дав свою згоду. Отож нунцій передав 90.000 флоринів відповідному комісареві, який зараз виїхав до Львова, де було призначено головну квартиру мобілізації козаків. Вислано емісарів, які всюди мали проголосити умови набору козацького корпусу. 23 серпня 1683 р. козацька армія була готова йти в бій. Вже тоді рішено вислати козаків на кордон Мадярщини. Ще 7 липня 1683 р. варшавський нунцій повідомляв Рим про можливість, що Польща не вирушить на війну і в такому випадку призначену допомогу треба буде обернути на користь цісаря. Далі він повідомляв про спосіб вербування козаків та виплати грошей для них, що відбувалося або відразу однорічно, або чвертьрічно. Того ж дня варшавський нунцій мав уже в своїх руках гроші, які вистачали на тричвертьрічну заплату трьох тисяч козаків. До свого листа з 7 липня нунцій долучив докладний опис платностей для трьох тисяч козаків.

Для заплати трьох тисяч козаків, що були зорганізовані завдяки старанням Папи Інокентія XI, на один рік передбачено 270.000 флоринів, не вчисляючи видатків на прапори, хоругви, 300 возів, порох, муніцію і т.д. Тритисячна козацька армія складалася із 5 регіментів на 400 чоловік і два полки по 500 чоловік. Полковники брали платню по 600 флоринів річно й ще 1.000 флоринів на додаткові видатки. Їхні 7 заступників отримали 300 флоринів річно і додаткові гроші на інші видатки. Генеральний писар і суддя діставали по 375 флоринів, 6 полкових писарів діставали разом 750 флоринів. Крім того було 23 сотників з 240 флоринів платні, 7 полкових та 23 сотенних прапорщиків, які брали по 120 та 90 флоринів. Самих вояків було 2.611, кожний діставав 60 флоринів на рік. Протягом липня прийшло з Риму ще 100.000 флоринів, з яких виділено 50.000 для запорозьких козаків. Тим мали зорганізувати напад на Крим, щоб таким

den Fahnen des Papstes kämpfen sollten. Parallel dazu gingen die Bemühungen Sobieskis und Leopold I. zur Anwerbung von Kosaken, wozu es aber an den notwendigen finanziellen Mitteln mangelte.

Am 28. Juni 1683 informierte der apostolische Nuntius in Warschau Rom, daß die letzten Schwierigkeiten in dieser Angelegenheit überwunden worden sind und vor allem Sobieski seine Zustimmung gegeben habe. Aufgrund dessen übergab der Nuntius 90.000 Florenen einem Kommissar, der sogleich nach Lemberg aufbrach, das zum Hauptquartier für die Mobilisierung der Kosaken bestimmt wurde. Emmissäre wurden ausgesandt, die überall die Bedingungen für die Aufnahme in das Kosakenkorps bekanntgeben sollten. Am 23. August 1683 war die Kosakenarmee bereit in den Kampf zu ziehen. Schon zu diesem Zeitpunkt wurde beschlossen, die Kosaken zur ungarischen Grenze zu schicken. Noch am 7. Juli 1683 informierte der Warschauer Nuntius Rom über die

Möglichkeit, daß Polen nicht in den Krieg ziehen würde und man in einem solchen Fall die dafür vorgesehenen Gelder dem Kaiser zur Verfügung stellen sollte. Weiters berichtete er über die Methoden bei der Anwerbung der Kosaken und über ihre Besoldung, die entweder sofort für ein Jahr, oder vierteljährlich vorgenommen wurde. An diesem Tag war der Nuntius bereits im Besitz jener Gelder, die für ein dreiviertel Jahr zur Besoldung von 3.000 Kosaken ausreichten. Seinem Brief vom 7. Juli fügte der Nuntius eine genaue Besoldungsliste der 3.000 Kosaken bei.

Für die Besoldung der 3.000 Kosaken, die dank der Bemühungen des Papstes Innozenz XI. mobilisiert werden konnten, waren pro Jahr 270.000 Florenen vorgesehen, wobei die Ausgaben für Fahnen, Banner, 300 Wagen, das Pulver, Munition etc. nicht eingerechnet waren. Die 3.000 Mann starke Kosakenarmee setzte sich aus fünf Regimentern zu je 400 Mann und zwei Regimentern zu je 500 Mann zusammen.

способом відтягнути як сили, так і увагу татар від властивого поля боїв в Австрії і Мадярщині. Про це звітував варшавський нунцій Апостольському Престолові в листі із 6 серпня 1683. Рівночасно інші групи козаків були згідні з тим, щоби в Україні почати визвольний бій проти турецьких і татарських окупантів. Для тієї акції король Собеський призначив 60.000 флоринів. Також наскок проти білгородських татарів мав відбутися, щоб їх так відтягнути від австрійських провінцій. Так влітку 1683 р. козаки були зайняті у протитурецькому бою на майже чотирьох фронтах. Їхні акції мали в цілості офензивний характер. Найперше запорозькі козаки хотіли зайняти Крим, далі офензива проти турецьких окупаційних військ на правому березі Дніпра, тоді наступ на білгородських татар і нарешті марш козацького папського корпусу в напрямі Шлеська й

далі до Австрії, на властиву оборону Відня. 19 серпня 1683 р. Папський нунцій писав уже з Кракова, що „навербовані за папські гроші козаки та інші на державному кошті, знаходяться вже дуже близько”. 26 серпня писав нунцій також з Кракова, що „козаків зголосилося багато більше, як можна було сподіватися та вже навіть вирушили в похід. Тому для них треба призначити папські гроші, бо нема для них інших фондів, а думають, що вони (козаки) принесуть прегарну допомогу”. В тому листі нунцій згадав також, що звербовані за папські гроші козаки вже перейшли попри Краків і є на Шлеську. Ще 8 вересня 1683 р. нунцій писав з Кракова до Риму: „Напливають щораз нові козаки, яких висилається зараз до війська короля (Собеського), вважаючи, що це найкраща піхота, що її можна виставити проти турків”.

Печатна запорозьких козаків
Siegel der Saporoger Kosaken

Die Obersten erhielten einen Sold von 600 Florenen pro Jahr und 1.000 Florenen für zusätzliche Ausgaben. Ihre ebenfalls sieben Stellvertreter erhielten 300 Florenen jährlich und zusätzliche Geldmittel für andere Aufwendungen. Der Generalkanzler und der Richter erhielten je 375 Florenen, die Regimentskanzler – es gab deren sechs – erhielten zusammen 750 Florenen. Weiters werden 23 Hauptleute mit einem Sold von je 240 Florenen, sieben Regiments- und 23 Kompaniefähnriche mit einer Besoldung von je 120 bzw. 90 Florenen erwähnt. Eigentliche Soldaten gab es 2.611 mit einem Jahressold von je 60 Florenen. Im Laufe des Juli 1683 kamen aus Rom weitere 100.000 Florenen, von denen 50.000 für die Saporoger Kosaken abgezweigt wurden. Damit sollte ein Angriff auf die Krim organisiert werden, um auf diese Weise sowohl die Kräfte als auch die Aufmerksamkeit der Tataren vom eigentlichen Kriegsschauplatz in Österreich und Ungarn abzulenken.

Дві поштові марни СССР, які зображують малюнок Репіна (1844—1930) „Козаки пишуть листа до турецького султана”

Zwei sowjetische Briefmarken mit der Abbildung des Gemäldes „Die Kosaken schreiben einen Brief an den türkischen Sultan“ von Ilya Repin (1844–1930)

Darüber berichtete der Warschauer Nuntius dem Heiligen Stuhl in seinem Brief vom 6. August 1683. Gleichzeitig erklärten sich andere Kosakengruppen bereit, in der Ukraine den Befreiungskampf gegen die türkischen und tatarischen Besetzer aufzunehmen. Für diese Aktion stellte König Sobieski 60.000 Florenen zur Verfügung. Es sollte auch ein Angriff gegen die Belgrader Tataren erfolgen, um sie damit von den österreichischen Ländern fernzuhalten. So waren die Kosaken im Sommer des Jahres 1683 an nahezu vier Fronten des antitürkischen Kampfes im Einsatz. Ihre Aktionen hatten durchwegs offensiven Charakter. Zunächst wollten die Saporoger Kosaken die Krim erobern, dann kam es zur Offensive gegen die türkischen Besatzungstruppen im Gebiet rechts des Dnjepr, weiters zum Angriff gegen die Belgrader Tataren und letztendlich zum Marsch des päpstlichen Kosakenkorps in Richtung Schlesien und weiter nach Österreich zur eigentlichen Verteidigung Wiens. Am

19. August 1683 schrieb der päpstliche Nuntius bereits aus Krakau, daß „die um päpstliches Geld neuangeworbenen Kosaken sowie andere im staatlichen Sold bereits sehr nahe wären“. Am 26. August schrieb der Nuntius ebenfalls aus Krakau, daß „sich weit mehr Kosaken gemeldet hätten, als angenommen werden konnte und sie bereits im Anmarsch seien. Deshalb müsse man für sie päpstliche Gelder zur Verfügung stellen, weil keine anderen Mittel vorhanden wären und man annehme, daß sie (die Kosaken) uns eine große Hilfe bringen werden.“ In diesem Brief erwähnte der Nuntius auch, daß die um päpstliches Geld angeworbenen Kosaken bereits Krakau passiert hätten und sich nunmehr in Schlesien befänden. Noch am 8. September 1683 schrieb der Nuntius aus Krakau nach Rom: „Es kommen immer wieder neue Kosaken, die man sofort zum Heer des Königs (Sobieski) schickt, da man annimmt es handle sich bei ihnen um die besten Fußtruppen, die man den Türken entgegenstellen könne.“

Собеський і Козаки

Собеський всіма силами старався звербувати якнайбільше козаків для свого війська, щоб собі забезпечити якнайбільший успіх. З цією метою він визнав їх на рідних землях як самостійну військову організацію. Він назначив козацького командира Куницького їхнім гетьманом і наказав йому напасти на турків у Молдавії та в сумежних степах, щоб їх перемогти або принаймні на довгий час зв'язати. Саме звідтам Кара Мустафа із головною частиною свого війська рушив під Відень. Собеський думав так затримати або принаймні сповільнити прибуття турецького допомогового війська.

Собеський був великий приятель українського козацтва, який добре знав про його силу в бою та його очайдушну відвагу. Одначе вербування козаків для його війська було для Собеського по-

в'язане з численними труднощами. Але без козаків польський король не хотів вирушати на війну проти турків — їхня хоробрість і досвід в бою були, на його думку, незамінні для його війська. Один очевидець, французький дворянин польського короля Д'Алерак звітує: „Я чув не раз, як Собеський вихвалював військо козаків, жалувався на його повільний набір і, від'їжджаючи в похід, поручив королеві висилати поспішно новобранців за ним. Одне слово треба було думати, що рятунок Відня залежить тільки від козаків!” Вербування козаків Собеський передав полковникові Менжинському й Максимові Булизі. А моральний протекторат над вербуванням козацьких полків перейняла королева Марія Казимира, яка стало інформувала свого чоловіка про найновіший стан у цій такій важливій справі. Станислав Яблоновський, який мав також титул гетьмана, доручив полковникові запорозького війська Булизі

Sobieski und die Kosaken

Sobieski war besonders darauf bedacht, möglichst viele Kosaken für sein Heer anzuwerben und damit seinem Unternehmen den größtmöglichen Erfolg zu sichern. Zu diesem Zweck erkannte er sie auf ihrem heimatlichen Boden als selbständige militärische Organisation an. Er ernannte den Kosakenführer Kunytskyj zu ihrem Hetman und wies ihn an, die Türken in der Moldau und den anliegenden Steppen anzugreifen, um sie zu schlagen oder zumindest für längere Zeit zu binden. Von dort aus zog nämlich Kara Mustapha mit seiner Kerntruppe gegen Wien. Sobieskis Absicht war es, auf solche Weise den Anmarsch der türkischen Hilfstruppen zu vereiteln oder wenigstens zu verzögern.

Sobieski war ein großer Freund des ukrainischen Kosakentums, der dessen Kampfkraft und mutigen Einsatzwillen richtig ein-

zuschätzen mußte. Die Anwerbung der Kosaken für sein Heer war jedoch für Sobieski mit zahlreichen Schwierigkeiten verbunden, die erst überwunden werden mußten. Ohne Kosaken wollte aber der Polenkönig nicht in den Krieg gegen die Türken ziehen – ihre Tapferkeit und ihre Kriegserfahrung schienen ihm unersetzlich für sein Heer. Ein Augenzeuge, der französische Höfling des Polenkönigs d’Aleraq berichtet: „Ich hörte des öfteren, wie der König diese Truppen der Kosaken lobte, über den langsamen Gang ihrer Anwerbung Klage führte und bei seinem Aufbruch ins Feld der Königin einschärfte, unverzüglich die neuangeworbenen Abteilungen ihm nachzuschicken. Kurz, man mußte glauben, daß die Rettung Wiens einzig und allein von den Kosaken abhing!“ Die Anwerbung der Kosaken hatte Sobieski dem Obersten Menzynski und Maksym Bulyha übertragen. Das moralische Protektorat über die Anwerbung der Kosakenregimenter übernahm jedoch Königin

вербувати козаків для короля і з ними негайно рушити до Львова 16 липня. Деякі дані вказують, що листи з подібним змістом дістали також інші козацькі полковники. Однак вербування козаків ішло і далі дуже повільно. Від дати висилки листа до Булиги минуло два місяці, а збербували ледве 1.500 козаків. Акція була спинена між іншим тому, бо Менжинський не хотів виплачувати козакам обіцяні гроші, хоч козаки знали, що Папський нунцій в Польщі вже передав відповідні суми грошей для їхнього вербування. Два козацькі полковники, Даровський і Іскрицький (пізніше також відомий як Іскра), все-таки зібрали свої полки у Львові та обіцяли йти вдень і вночі до Кракова, щоб там прибути приблизно 26 серпня 1683 р. Вони дуже розсердилися на Менжинського, бо він не залишив їм у Львові ані вказівок, куди мають йти, ані заплати. З усіх різних причин козацьким полкам не вдалося на час прибути до Кракова,

де збиралася польська армія до походу проти турків.

Під час походу польської армії до Відня Собеський ждав нетерпляче на прибуття козаків. Німецькі генерали, не знаючи любови Собеського до козаків, дивувалися не мало, що польський король, очікуючи козацького війська, часто з розпуки і прикрости викликував: „О, Менжинський, о, Менжинський!” Спеціально полеві листи з першого часу походу до Відня поміщують частини з непомильною чіткістю. Наприклад, четвертий лист з 29 серпня з Мордичу, в якому він знову скаржиться на Менжинського: „А що чути про козаків? Прошу повідомити мене і, як тільки можливо, приспішити їх прихід, також змити Менжинському голову, що досі не відізався до мене...” У п'ятому листі з 31 серпня 1683 р. із Гайлігенбронну, три милі від Тульну, Собеський пише: „...Який злий чоловік, цей Менжинський! Таж він був у Львові, а не пише ні словечка про коза-

Maria Kasimira, die ihren Gatten ständig über den neuesten Stand in dieser so wichtigen Angelegenheit auf dem laufenden hielt. Stanislaus Jablonowski, der auch den Titel Hetman trug, beauftragte Bulyha, den Obersten des Saporoger-Heeres des Königs, Kosaken anzuwerben und mit ihnen sofort nach Lemberg zu kommen, dort jedoch spätestens am 15. August 1683 einzutreffen. Ein entsprechender Brief Jablonowskis war am 16. Juli in Lemberg abgeschickt worden. Es gibt Hinweise dafür, daß auch andere Kosakenobersten Briefe ähnlichen Inhalts erhalten haben. Dennoch ging die Anwerbung der Kosaken weiterhin sehr langsam vor sich. Von der Absendung des Briefes an Bulyha vergingen ganze zwei Monate, bis man kaum 1.500 Kosaken angeworben hatte. Die Aktion wurde unter anderem dadurch aufgehalten, daß Menzynski den Kosaken den ihnen zugesagten Sold nicht auszahlen wollte, obwohl die Kosaken wußten, daß der päpstliche Nuntius in Polen die

entsprechenden Geldsummen für ihre Anwerbung bereits übergeben hatte. Zwei Kosakenoberste, Darowskyj und Iskrytzkyj (später auch als Iskra bekannt), stellten ungeachtet dessen in Lemberg ihre Regimenter zusammen und versprachen in Tag- und Nachtmärschen nach Krakau zu gehen, um dort etwa am 26. August 1683 einzutreffen. Ihre Verärgerung über Menzynski war sehr groß, da er ihnen in Lemberg weder Anweisungen zukommen ließ, wohin sie gehen sollten, noch ihren Sold überwiesen hatte.

Aus all den genannten Gründen gelang es den Kosakenregimentern nicht rechtzeitig in Krakau einzutreffen, wo sich das polnische Heer für den Feldzug gegen die Türken sammelte.

Während des gesamten Marsches der polnischen Armee nach Wien wartete Sobieski ungeduldig auf das Eintreffen der Kosaken. Die deutschen Generäle, die Sobieskis Vorliebe für die Kosaken nicht kannten, wunderten sich nicht wenig darüber, daß

ків і що вдіяв на Україні. А про нікого так не журюся, як про козаків, за якими часто в день тужу. Бо так багато грошей для них видавати і не мати їх вчасно, — чи це можна витримати? Отже, ще раз прошу післати мені тих козаків, всі вози держіть наготові для них, бо без усіх інших людей можемо обійтися...” В сьомому листі з 9 вересня 1683 р., вже після переходу через Дунай коло Тульну, Собеський пише до королевої: „З Апостолом (козацький полковник) нема більше козаків як 150... Я чую, що пани Стадницький-Неміровський, староста Любельський і сандомірський староста прибувають; але що це все мені, як козаки з Менжинським не зможуть прибути на час, вони, які самотні для мене були б конечно потрібні, передусім при переході через ті лихі гори і ліси...” Відомо також, що крім козацьких полків під Віднем воювало ще велике число українців у війську польського короля Собеського проти турків — це були як

шляхетські офіцери, як також звичайні жовніри. Причина, мабуть, в тому, що тодішнього часу не тільки Галичина й Волинь, але також вся правобережна Україна належали до Польщі. Подія, як похід проти турків, які облягали Відень, в тих околицях знайшла, отже, не менший відгомін, як у самій Польщі. Турки старалися стримати козаків від участі у війську польського короля Собеського. В одній листівці з 1685 р. під наголовком „Рим — не жалуй своїх грошей” описуються старання турків перетягнути бодай частину козаків на свій бік. Турецький султан написав гострого листа до козаків, в якому, між іншими, читаємо: „Ми наказуємо вам з усіма піддатися моїй команді і виступити проти наших ворогів та більше не слухати польського короля. В противному разі зауємо вас із вашими жінками і дітьми у кайдани, виб'ємо вас разом з королем і вашу країну приєднаємо до нашої держави.” Але козаки зовсім не

der Polenkönig in Erwartung dieser Truppen oft voll Verzweiflung und Verbitterung ausrief: „O Menzynski, o Menzynski!“ Besonders die Feldbriefe Sobieskis aus der ersten Zeit des Feldzuges nach Wien enthalten in dieser Beziehung Stellen von unmißverständlicher Deutlichkeit. Wie etwa der vierte Brief vom 29. August aus Modric, in dem er sich wiederum über Menzynski beklagt: „Und was hört man von den Kosaken? Bitte um Nachricht und womöglich um Beschleunigung ihres Nachzuges, auch möge man dem Herrn Menzynski ordentlich die Leviten lesen dafür, daß er mir bisher keine Nachricht gegeben . . .“ Im fünften Brief vom 31. August 1683 aus Heiligenbronn, drei Meilen von Tulln, schreibt Sobieski: „... Welch ein böser Mensch, dieser Menzynski! War er ja doch in Lemberg und schreibt mir kein einziges Wort über die Kosaken und was er in der Ukraine erreichte. Und ich schere mich um niemanden, nur um die Kosaken, die ich so oft am Tage seufzend herbeisehne. Denn

soviel Geld für sie auszugeben und sie nicht zur rechten Zeit zur Hand zu haben, ist das etwa erträglich? Also ich ersuche nochmals, man schicke mir diese Kosaken nach und halte alles Fuhrwerk nur für sie bereit, denn alle anderen Leute können wir entbehren . . .“ Im siebenten Brief vom 9. September 1683, schon nach dem Übergang bei Tulln, schreibt Sobieski an die Königin: „Mit Apostol (ein Kosakenführer) sind nicht mehr als 150 Kosaken hier . . . Ich höre, daß die Herren Stadnicki-Niemirowski, Starosta Lubelski und der Starosta von Sandomir im Anzuge seien; aber was soll mir dies alles, wenn die Kosaken mit Menzynski nicht mehr rechtzeitig ankommen könnten, sie, die hier einzig und allein gar unentbehrlich wären, vor allem beim Übergange über diese bösen Berge und Wälder . . .“

Es ist bekannt, daß außer in den Kosakenregimentern, noch eine große Anzahl von Ukrainern im Heer des Polenkönigs Sobieski vor Wien gegen die Türken kämpfte, es

перестрашились цими погрозами, навпаки, відповіли султанові такими гострими словами: „Які ж ви безумні, що таке прохання до нас ставите! Яке зухвальство наказувати нам відступити від польської корони, щоб вам піддатися. Ми далі будемо хоробро й сміливо битися й за польською короною стояти.”

Не без значіння є також факт, що в супроводі Собеського був православний, отже, український Львівський Єпископ Йосиф Шумлянський. Це було зумовлене присутністю козаків і тих тисяч українців з Волині та Галичини, які були змобілізовані просто як польські піддані. Єпископ мав уможливити королеві увійти у тісніший контакт з українцями в його війську. Сам Єпископ Шумлянський був поранений 12 вересня 1683 р. перед Віднем. Про цю подію свідчить ще сьогодні куля з датою та пропам'ятна таблиця в катедрі св. Юра у Львові.

Деякі джерела подають, що у Відні козаки були під проводом легендарного козацького полковника Семена Палія (властиво Гурко).

Йосиф Шумлянський, Львівський єпископ
Josyf Schumlanskyj, Bischof von Lemberg

waren dies sowohl adelige Offiziere, als auch gemeine Soldaten. Der Grund dafür liegt wohl darin, daß zur damaligen Zeit nicht nur Galizien und Wolhynien, sondern die ganze rechtsufrige Ukraine zu Polen gehörten. Ein Ereignis, wie der Feldzug gegen die Türken, die Wien belagerten, fand also auch in diesen Gebieten einen nicht geringeren Widerhall, als im Kernland Polens selbst.

Den Türken war daran gelegen, die Kosaken davon abzuhalten, im Heer des Polenkönigs Sobieski zu kämpfen. In einer Flugschrift aus dem Jahr 1685 mit dem Titel „Rom bereue dein Geld nicht“ werden die Bemühungen der Türken geschildert, zumindest einen Teil der Kosaken auf ihre Seite zu bringen. So schrieb der türkische Sultan einen scharfen Brief an die Kosaken, in dem es unter anderem heißt: „Wir befehlen euch, daß ihr mit aller eurer Mannschaft euch unseren Befehlen fügt und gegen unsere Feinde in den Krieg zieht und in Zukunft dem König von Polen

keinen Gehorsam mehr leistet. Widrigensfalls sollt ihr mit euren Weibern und Kindern in Ketten gelegt werden, samt dem König erschlagen und euer Land unserer Krone einverleibt werden.“ Die Kosaken ließen sich von diesen Drohungen jedoch nicht beeindrucken und richteten ein in scharfen Worten gehaltenes Antwortschreiben an den Sultan: „Wie, daß sie keine Gedanken hätten, ein solches Begehren an uns zu richten. Es ist vermesen, uns zu befehlen, von der Krone Polen abzuweichen und sich ihm zu ergeben. Wir werden weiter tapfer und mannhaft fechten und vor der polnischen Krone stehen.“

Nicht ohne Bedeutung ist auch die Tatsache, daß sich im Gefolge Sobieskis der orthodoxe, also ukrainische Bischof von Lemberg Josyf Schumlanskyj befand. Dies war durch die Anwesenheit der Kosaken und jener Tausenden von Ukrainern aus Wolhynien und Galizien, die als polnische Untertanen unmittelbar mobilisiert waren, bedingt. Der Bischof sollte einen engeren

88

Облога й відсіч Відня 1683 р.,
олійний малюнок з 17 століття

*Belagerung und Entsatz von Wien 1683,
Ölgemälde aus dem 17. Jahrhundert*

Kontakt Sobieskis zu den Ukrainern in seinem Heer ermöglichen. Bischof Schumlanskyj selbst wurde am 12. September 1683 vor Wien von einer türkischen Kugel getroffen und verwundet. An dieses Ereignis erinnern noch heute das Projektil mit dem eingravierten Datum und eine Gedenktafel in der ehemals griechisch-katholischen St.-Georgs-Kathedrale in Lemberg.

Nach einigen Quellenangaben wurden die vor Wien kämpfenden Kosaken vom legendären Kosakenhauptmann Semen Palij (eigentlich Hurko) angeführt.

Запорозець кінця 17. століття
Saporoger Kosak (Ende 17. Jahrhundert)

Вирішальна Битва 12 вересня 1683 р.

Із своїм сином Яковом та зі своїм військом Собеський 22 серпня 1683 р. з Клайвіцу рушив під Відень. В авангарді він післав воєводу Сінявського, з яким рушило під Відень також понад 150 козаків під проводом полковника Апостола. Ці козаки не були „ад гок” звербовані, але належали до військової групи волинського воєводи Яна Стадницького й творили приватну легку козацьку кінноту та були на утриманні того воєводи. Після скорого переходу через Шлезьк і Моравію, армія прибула за десять днів до Голябрунну (Долішня Австрія). Там Собеський стрінувся з князем Карлом Льотрінгським, його давнішим суперником як претендента на польську корону. Однак зустріч була дуже сердечна і дружня, що з'єднавала обидвох аж до кінця турецької війни. Також граф фон Вальдек, який провадив франконський контингент, зголосився в короля. І тоді спільно рушили в напрямі Тульну. В дорозі туди, в Шта-

Князь Карло Льотрінгський
Herzog Karl von Lothringen

Die Entscheidungsschlacht am 12. September 1683

Mit seinem Sohn Jakob und seinem Heer trat der Polenkönig Sobieski am 22. August 1683 von Gleiwitz aus den Marsch nach Wien an. Als Vorhut schickte er den Wojewoden Sieniawski, mit dem auch über 150 Kosaken unter dem Kommando des Hauptmanns Apostol nach Wien aufbrachen. Diese Kosaken waren nicht ad hoc angeworben, sondern gehörten zur Heeresgruppe des wolhynischen Wojewoden Jan Stadnicki und bildeten eine private leichte Kosakenreiterei – sie befanden sich im Sold dieses Wojewoden.

Nach der raschen Durchquerung Schlesiens und Mährens traf die Armee nach zehn Tagen in Hollabrunn (Niederösterreich) ein. Dort stieß Sobieski auf den Herzog Karl von Lothringen, seinen ehemaligen Rivalen in der Bewerbung um die polnische Königskrone. Die Begegnung gestaltete sich indessen sehr herzlich und in Freundschaft, die die beiden bis zum Ende des Türkenkrieges miteinander verband. Auch Graf von Waldeck, der das fränkische

Kontingent führte, meldete sich beim König. Von nun an ging der gemeinsame Marsch in Richtung Tulln. Auf dem Weg dorthin, in Stadeldorf (heute Stetteldorf), begrüßte den König der Kurfürst von Sachsen. Auch der restliche Teil des polnischen Heeres unter der Führung des Krongroßfeldherrn und Hetmans Jablonowski rückte heran. Bei Tulln wurde eine Brücke über die Donau geschlagen. Nach einem Kriegsrat am 1. September 1683 und der Übernahme des Oberbefehls über die vereinigten Streitkräfte durch den König von Polen, setzte die Armee über den Fluß. Der Übergang über die Donau dauerte zwei Tage. Er konnte ungestört durchgeführt werden, da er vom Feind nicht wahrgenommen worden war. In Tulln stieß zu den Verbündeten noch der Kurfürst von Bayern. Am 9. September wurde von Tulln aus der Weitermarsch gegen Wien angetreten. Er bewegte sich auf zwei Wegen: den rechten, bequemerer wählten die Polen, während die Deutschen am Ufer der Donau

дельдорфі (тепер Штетельдорф), король привітав ще Саксонського архикнязя. Прибуло також решта польського війська під проводом коронного полководця й гетьмана Яблоновського. Коло Тульну збудовано міст через Дунай. Після воєнної наради 1 вересня 1683 р. і як Собеський прийняв головну команду над злученими військами, вся армія рушила через Дунай; перехід тривав два дні. Він відбувся без перешкод, бо ворог не помітив його. В Тульні прибув до союзників ще архикнязь Баварський.

9 вересня із Тульну далі марш на Відень. Він ішов двома дорогами: праву, вигіднішу, вибрали поляки, лівою над берегом Дунаю йшли німці. Не стрінувши турків, армія стояла у підніжжю Каленберґ 11 вересня. Ще того самого дня армія уставилася на Каленберґу. Гармати і запалені вогні принесли віденцям вістку про прибуття визволителів. Оборонець Відня, Штаргемберґ, відповів на

цю радісну вістку сильною канонадою на турецькі позиції.

Війська союзників: приблизно 16.000 чоловік армії короля Собеського, 28.000 австрійців, 10.000 саксонців, 12.000 баварців, 14.000 франконців і інші добровольці, з того 35.000 піхоти.

Воєнна рада 11 вересня визначила бойове формування. Польська армія під проводом Яблоновського мала стояти на правому крилі, півколесом на право від Каленберґу, щоб не дати туркам нагоди, зайти на зади відсічного війська. Ліве крило, з австрійців, саксонців, баварців і відділу Любомирського (він був на австрійській службі), було під командою князя Льотрінґського. Це крило стояло поміж Каленберґом і Дунаєм. В центрі, у підніжжя Каленберґу, стояли франконці під командою графа фон Вальдека. Тут був також Собеський. Відсічне військо уставлено в трьох лініях. За третьою лінією стояла ще резерва. В ранніх годинах у неділю 12

entlangzogen. Ohne auf Türken zu treffen, stand das Entsatzheer nach zwei Tagen, also am 11. September, am Fuße des Kahlenberges. Noch am gleichen Tag wurde am Kahlenberg Stellung bezogen. Kanonendonner und angefachte Feuer brachten den Wienern die Kunde von der Ankunft ihrer Befreier. Der Verteidiger Wiens, Starhemberg, erwiderte die frohe Botschaft mit heftigem Feuer gegen die Stellungen der Türken.

Die Truppen der Verbündeten zählten ungefähr 16.000 Mann der Armee König Sobieskis mitsamt den Kosaken, 28.000 Österreicher, 10.000 Sachsen, 12.000 Bayern, 14.000 Franken und andere Freiwillige, davon 35.000 Fußvolk.

Der Kriegsrat am 11. September legte die Schlachtaufstellung fest. Danach sollte die polnische Armee unter der Führung Jablonowskis am rechten Flügel, in einem Halbkreis rechts vom Kahlenberg stehen, um zu verhindern, daß die Türken dem Entsatzheer in den Rücken fallen könnten. Der

linke Flügel, der aus Österreichern, Sachsen, Bayern und der Abteilung Lubomirskis (er stand in österreichischen Diensten) bestand, stand unter dem Kommando des Herzogs Karl von Lothringen. Dieser Flügel stand zwischen Kahlenberg und Donau. Im Zentrum, am Fuß des Kahlenberges, standen die Franken unter dem Kommando des Grafen von Waldeck. Hier befand sich auch Sobieski. Das Entsatzheer war in drei Linien aufgestellt. Hinter der dritten Linie stand noch die Reserve. In den Morgenstunden des Sonntag, des 12. September 1683, begann die Entscheidungsschlacht um Wien. Zunächst schlugen die Sachsen einen türkischen Angriff am linken Flügel zurück, jagten sie den Berg hinunter und nahmen diese Position anschließend zusammen mit den Österreichern ein. Die Türken schlugen einen Angriff der Dragoner und der Polen unter dem Kommando Lubomirskis zurück und fügten ihnen starke Verluste zu. Die Österreicher rückten nun zusammen mit den Sachsen nach

Епізод перед битвою на Каленбергу, 12 вересня 1683 р., з ліва на право: князь Любомирський, князь Яблоновський, князь Крою, князь Сансонський, граф Капрара, Король Собеський, князь Лютрінгський, о. Марно Авіяно, граф Баденський, князь Баварський, барон Дегенфельд

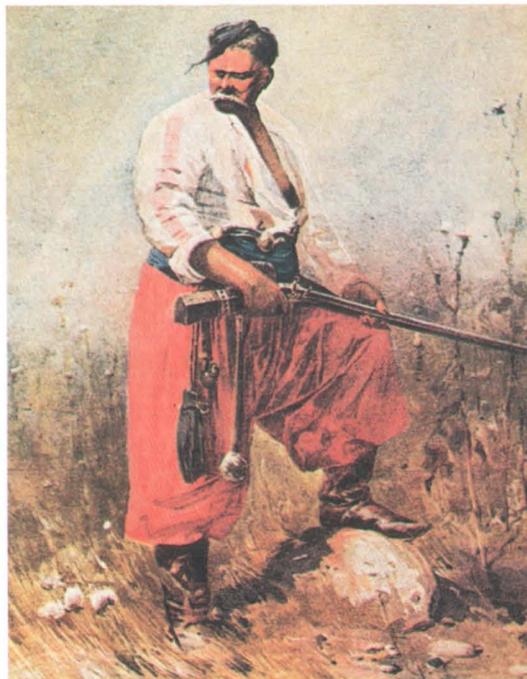
Episode vor der Schlacht am Kahlenberg am 12. September 1683, von links nach rechts: Fürst Lubomirski, Fürst Jablonowski, Herzog von Croy, Kurfürst von Sachsen, Graf von Caprara, König Sobieski, Herzog von Lothringen, Pater Marco d'Aviano, Markgraf von Baden, Kurfürst von Bayern, Baron Degenfeld

Heiligenstadt und Döbling vor. Als Großwesir Kara Mustapha dies bemerkte, ließ er die Janitscharen mit dem gesamten Fußvolk aus dem Lager ausrücken und schickte diese mit der ganzen Artillerie und 30.000 Mann seiner Reiterei gegen den rechten Flügel des Entsatzheeres.

Als die Schlacht am linken Flügel bereits im Gang war, nahm König Sobieski mit den Fürsten und Generälen um acht Uhr an einer Messe in der Kirche auf dem Kahlenberg teil, die vom Legaten des Papstes dem Kapuzinermönch und Beichtvater Leopold I., Marco d'Aviano, zelebriert wurde. Seinem großen diplomatischen Geschick war es übrigens zu verdanken, daß die Heerführer trotz aller Etikette- und Prestigefragen bis nach dem Entsatz Wiens kampfwilling blieben. Um zehn Uhr rückte Waldeck vor und richtete sich nach dem linken Flügel aus. Als dieser Flügel zuweit vorgerückt war, befahl Sobieski dem Herzog von Lothringen solange zuzuwarten,

bis Jablonowski aus dem Dornbacher Wald vorgerückt sei – was auch bald gelang. Gegen Mittag kam es zu einer kurzen Unterbrechung der Schlacht, die von den Türken dazu benutzt wurde, neue Kräfte zu sammeln und die polnischen Husaren anzugreifen, die sie jedoch abwehrten und ihnen große Verluste zufügten. Der Polenkönig schickte ihnen darauf den Grafen Waldeck und die Bayern zu Hilfe und rückte selbst mit der zweiten Linie und den kaiserlichen Dragonern vor. Als er das rote Zelt des Großwesirs bemerkte, ließ er die deutschen Bataillone zwei Geschütze aufstellen, aus denen anschließend das Zelt Kara Mustaphas unter Beschuß genommen wurde. Schließlich warf er das polnische Fußvolk in den Kampf. Die Schlacht erreichte allmählich ihren Höhepunkt. Sobieski hielt nun jenen Hügel, auf dem nach dem vorgesehenen taktischen Plan das Entsatzheer nach dem ersten Tag der Schlacht Stellung beziehen sollte. Hier bemerkte der König, daß sich die Tür-

вересня 1683 р. почалася вирішальна битва за Відень. Спочатку саксонці відбили турецьку атаку на лівому крилі, зігнали їх з гори й опісля зайняли цю позицію разом з австрійцями. Турки відбили атаку драгонів і поляків під командою Любомирського та завдали їм поважні втрати. Тепер австрійці разом із саксонцями посунулись до Гайлігенштадту й Деблінгу (тепер 19 дільниця Відня). Коли великий везір Кара Мустафа це помітив, рушив яничарів і всю піхоту з табору і вислав їх з усією артилерією та 30.000 чоловік своєї кінноти проти правого крила відсічного війська.

Запорожець з малюнку Сергія Васильнівського

*Saporoger Kosak
nach einem Gemälde von Serhij Wasylkiwskyj*

ken bereits im Rückzug befanden. Im Hinblick darauf ersuchte er den Herzog von Lothringen rasch Verstärkung zu schicken und gab zwei Schwadronen der Husaren den Befehl, unter seinem Kommando eine Attacke zu reiten. Die erste Schwadron unter der Führung eines Bruders der Königin griff die türkische Reiterei mit solcher Wucht an, daß diese zurückweichen mußte. In der Folge wurde das Zurückweichen zur gänzlichen Flucht. Der Großwesir versuchte vergeblich die flüchtenden türkischen Truppen aufzuhalten und ersuchte den Krim-Chan, ihn dabei zu unterstützen; aber gerade dieser war einer der ersten, der die Flucht ergriff.

Zu den militärischen Aufgaben der Kosaken vor Wien gehörten vor allem Rekognoszierungsritte und die Verfolgung des Feindes in den Wäldern um Wien. Am Tag der Entscheidungsschlacht griff die verwegene Kosakenreiterei von Dornbach und Hernalaus, zusammen mit den Abteilungen der polnischen Husaren, die türkischen Befeh-

stigungen am Neubau an. Dort, auf der St.-Ulrichs-Höhe befand sich das türkische Lager mit dem Zelt des Großwesirs Kara Mustapha. Die in den unaufhörlichen Kämpfen mit den Türken geübten Kosaken stürmten die Höhe mit großer Tapferkeit, überrannten die türkischen Stellungen und verfolgten die flüchtenden Türken bis an die Schwechat und den Leithafluß.

König Sobieski verfolgte die Türken nicht weiter, sondern bewegte sich auf das Zelt des Großwesirs zu, das sich vor ihm befand. Das ereignete sich um 18 Uhr. Zur selben Zeit hielt Herzog Karl von Lothringen bereits den rechten Flügel des türkischen Lagers in seiner Hand.

Wien war gerettet und die Freude seiner Bürger, die sich mit letzter Kraft verteidigt hatten, kannte keine Grenzen. Als Sobieski nach gewonnener Schlacht in zwei Wiener Kirchen erschien, küßte ihm das einfache Volk die Hände, die Füße und seine Kleidung . . . Die Beute, die den Siegern in die Hände fiel, war ungeheuer. Allerdings fand

Як вже шаліла битва на лівому крилі, Собеський із князями та генералами о год. 8-ій брав участь в Службі Божій в церкві на Каленбергу, яку відправляв післанець папи, капуцин і сповідальник цесаря Леопольда I Марко Авіяно. Завдяки його великому хистові провідники військ, не зважаючи на різні престижеві питання, виявили бойову готовість до звільнення Відня. О год. 10-ій рушив уперед Вальдек і вирівнявся з лівим крилом. Як це крило посунулося за далеко, Собеський наказав князеві Лютрінгському спинитися, аж Яблонівський наступить з Дорнбахського лісу (тепер 17 дільниця Відня) — що й незабаром вдалося.

Около полудня настала коротка перерва, яку використали турки для того, щоб знову зібрати нові сили і заатакувати польських гузарів, які однак їх відбили і нанесли їм великі втрати. Польський король післав їм ще Вальдека й баварців на допомогу і сам рушив вперед з дру-

гою лінією і цесарськими драгонами. Як він побачив червоне шатро великого везіра, наказав німецьким баталіонам виставити дві гармати, з яких опісля відкрито вогонь на шатро Кара Мустафи. Битва поволі дійшла до кульмінаційної точки. Собеський тримав тепер цей горбок, на яким, за передбаченим тактичним пляном, відсічне військо мало спинитися після першого дня битви.

Тут побачив король, що турки подавалися вже назад. Отож він попросив князя Лютрінгського прислати йому підкріплення й дав двом ескадронам гузарів наказ під його командою атакувати. Перший ескадрон під командою одного з братів польської королевої ударив на турецьку кінноту з такою силою, що вона мусіла посуватися назад. Цей відступ перемінив в цілковиту втечу. Великий везір даремно пробував спинити втікаючі турецькі війська і просив кримського хана піддержати

man im Zelt des Großwesirs nicht die erhofften großen Geldsummen. Die Kosaken leisteten dem Kommando des Entsatzheeres besonders wertvolle Dienste und Sobieski spricht voll Anerkennung von ihnen, wenn er in seinem achten Brief an die Königin vom 18. September 1683 vom Kahlenberg schreibt: „Über dem türkischen Lager werden die Türken wie die Hunde herumgeführt, meine Dragoner und die Kosaken haben ihnen viel Schlachtvieh weggenommen . . .“

Прапор запорозьких козаків

Fahne der Saporoger Kosaken

його; але якраз хан був один із перших, що втік.

До військових завдань козаків під Віднем належало передусім займатися розвідкою та обстежувати турків у лісах коло Відня. В день вирішальної битви відважна козацька кіннота із Дорнбаху й Гернальсу (тепер 17 дільниця Відня) атакувала разом із польськими гузарами турецькі укріплення. Там, на горбку св. Ульріха, був турецький табір із шатром великого везіра Кара Мустафи. Козаки, які мали надзвичайну вправу у численних боях з турками, штурмували цей горбок із великою хоробрістю, перебігли турецькі позиції і стежили за втікаючими турками аж до річок Швехат і Ляйта.

Король Собеський не гнав за турками дальше, але вернувся до шатра великого везіра, яке було перед ним, була год.

18-та. Водночас князь Карло Лютрінгський тримав вже праве крило турецького табору.

Відень був врятований і радість його мешканців, які ледве вже трималися, не знала меж. Як Собеський після виграної битви з'явився у двох віденських церквах, то звичайний народ цілував йому руки, ноги й одяг... Здобич, яка попала в руки переможців, була величезна. Однак в шатрі великого везіра не знайшли сподіваної суми грошей.

Козаки виконали для команди відсічного війська надзвичайно вартісні служби і Собеський говорить із великою похвалою про них, як у своєму восьмому листі до королевої із 18 вересня 1683 р. з Каленбергу пише: „Над турецьким табором провадять турків як собак, мої драгони і козаки відібрали їм багато худоби до зарізу...”

Битва за Відень за старою гравюрою — під праве крило „ц“ знаходимо заувагу „польський принц, Потоцький і Опацький з 2.000 козаками“

Schlacht um Wien nach einem alten Kupferstich. Unter rechter Flügel „c“ finden wir den Hinweis „Der Prinz von Polen, Potocki und Opacki mit 2.000 Kosaken“

Після Визволення Відня

Князь Льотрінгський думав після бою за Відень зараз переслідувати турків. Однак Собеський був проти, бо побоювався, щоб вночі не потрапити в турецьку засідку. Всупереч забороні головного командира відсічного війська, переможні вояки відразу плюндрували турецькі шатра. Все таки головна частина здобичі припала польському королеві. Собеський, як виборний король, мусів думати про велику здобич, щоб забезпечити майбутність своєї родини.

Після перемоги всю славу визволення Відня приписано польському королеві. Безперечно, що саме ім'я Собеського поширило страх серед турків і татар та його армія мала великі заслуги у звільненні Відня. Однак не менші були заслуги і німецьких військ, зокрема армії князя Карла Льотрінгського. Сам князь був визначний і в бою випробуваний полководець — Собеський не робив ані одного кроку без ради князя Льотрінгського. Однак, як начальний вожд від-

січного війська Собеський стояв у центрі всіх ґратуляцій і почесей. Європейські володарі відзначали польського короля як рятівника християнства.

Людвик XIV з Франції, противник Австрії і Собеського, не чекаючи навіть на кінець війни з турками і ще під час битви за Відень наказав своїм військам вирушити в австрійську Бельгію.

Цісар Леопольд I, що залишив Відень, втікаючи ще перед турецькою облогою і виїхав до Лінцу а пізніше далі до Пассау, повернувся назад до Відня 14 вересня 1683. Австрійська столиця привітала його радісним громом із гармат і великою парадом. Леопольд повідомив Собеського, що він хоче стрінутися з ним, щоб подякувати йому за послугу. Це однак виявилось не так просто, бо виникла протоколярна суперечка про це, в якій формі цісар Леопольд I, як апостольська величність, і польський виборний король можуть зустрітися, Про свою зустріч з Леопольдом I пише

Nach der Befreiung Wiens

Der Herzog von Lothringen dachte nach der Schlacht um Wien sofort daran, die flüchtenden Türken zu verfolgen. Sobieski war jedoch dagegen, da er fürchtete in der Nacht in einen türkischen Hinterhalt zu geraten. Trotz des Verbotes des Oberbefehlshabers des Entsatzheeres wurden die türkischen Zelte von den siegreichen Soldaten sofort geplündert. Dennoch gelangte der Hauptanteil an der Beute in die Hände des polnischen Königs. Sobieski, als Wahlkönig, mußte darauf Bedacht sein viel Beute zu machen, um die Zukunft seiner Familie zu sichern.

Nach der siegreichen Entscheidungsschlacht wurde der ganze Verdienst um die Befreiung Wiens dem Polenkönig zugeschrieben. Sicher, allein der Name Sobieski verbreitete bei den Türken und Tataren Angst und Schrecken und seine Armee erwarb sich große Verdienste um die Befreiung Wiens. Um nichts geringer waren jedoch die Verdienste der deutschen Truppen, im speziellen der Armee des Herzogs

Karl von Lothringen. Der Herzog selbst war ein hervorragender und im Kampf erprobter Heerführer – Sobieski unternahm keinen Schritt, ohne vorher den Rat des Lothringers einzuholen. Als Oberbefehlshaber des Entsatzheeres stand jedoch Sobieski im Mittelpunkt aller Gratulationen und Ehrungen. Die europäischen Herrscher feierten den Polenkönig als den Retter des Christentums.

Ludwig XIV. von Frankreich, Gegner Österreichs und Sobieskis, wartete nicht einmal das Ende des Türkenkrieges ab und ließ seine Truppen noch während des Kampfes um Wien in die österreichischen Niederlande einmarschieren.

Kaiser Leopold I., der Wien noch vor der Türkenbelagerung fluchtartig verlassen hatte und zunächst nach Linz und später noch weiter nach Passau gegangen war, kehrte am 14. September 1683 nach Wien zurück. Die österreichische Hauptstadt empfing ihn mit freudigem Kanonendonner und einer großen Parade. Leopold ließ

Собеський 17 вересня 1683 р. із табору Шенав, три милі від Відня, в дорозі до Братислави до своєї жінки: „Передучора, 15 вересня, я мав зустріч з цісарем. Він прибув до Відня декілька годин після мого від'їзду звітдам... Цісар їхав на червонобронзовому коні еспанської раси... Ми привіталися досить чемно, я привітав його по-латинськи і тільки кількома словами; він відповів мені тою самою мовою із вибраними висловами. Як ми так стояли напроти себе, я представив йому свого сина, який приблизився до нього й уклонився. Цісар навіть не потягнув рукою до капелюха; з того я мало не остовпів. Так само він повівся супроти сенаторів і свого родича, воеводи бельського...” Зустріч не була задовільна для Собеського, який очікував для своєї родини винагороди. А ще він довгий час старався оженити свого сина Якова з дочкою цісаря, архикнягинєю Антонією, яку, однак, вже пообіцяли віддати за

архикнязя Баварського Макса Емануїла. Для Собеського армії почалися злидні, про що він звітує у своїх листах до королеви: „Гроші, які надіслав Святий Отець для утримання армії, нам не дають... Я можу справді сказати, що ми ще ніколи не були в такому поганому становищі... А що багато з наших скупчуються коло міста, щоб там знайти трохи харчування, бо в полі вмирають з голоду, комендант Відня наказав їх не впускати до міста і стріляти на них... Наші хворі лежать на гною; наші поранені, яких число досить велике, не можуть дістати одного човна, щоб переплисти рікою (Дунаєм) до Пресбургу (Братислави), де мені ліпше було б лікувати їх своїм коштом... Скажи все те нунцієві... Тут багато ранених і хворих... Ми стоїмо три милі перед Пресбургом... Дорога завалена трупами... Цісарські і німецькі війська ще не вирушили з Відня... Як далі вести війну, не знаємо; там (у Відні) радять без нас... Завтра, дасть Бог,

Sobieski davon in Kenntnis setzen, daß er ihn treffen wolle, um ihm für seinen Beistand zu danken. Dies erwies sich jedoch als gar nicht so einfach, weil nunmehr ein protokollarischer Streit darüber entbrannte, in welcher Form Kaiser Leopold I. als apostolische Majestät und Sobieski, der polnische Wahlkönig, einander gegenüber treten könnten. Es bedurfte langer Verhandlungen, ehe es zur Zusammenkunft der beiden Herrscher kommen konnte.

Über sein Treffen mit Leopold I. schreibt Sobieski am 17. September 1683 aus dem Lager zu Schönau, drei Meilen von Wien, auf dem Weg nach Preßburg an seine Gemahlin: „Vorgestern, am 15. September, habe ich meine Zusammenkunft mit dem Kaiser gehabt. Er war einige Stunden nach meiner Abreise in Wien angekommen . . . Der Kaiser ritt einen Rotbraunen von spanischer Rasse . . . Wir grüßten einander ziemlich höflich, ich bewillkommnete ihn lateinisch und nur mit wenigen Worten; er antwortete mir in der nämlichen Sprache in

gewählten Ausdrücken. Als wir so einander gegenüber waren, stellte ich ihm meinen Sohn vor, der sich ihm näherte und ihn grüßte. Der Kaiser griff nicht einmal an den Hut; ich war darüber wie niedergedonnert. Ebenso machte er es bei den Senatoren und Hetmanen und sogar bei seinem Verwandten, dem Wojewoden von Belz . . .“

Das Treffen war nicht zur Zufriedenheit Sobieskis ausgefallen, der sich für sein Haus weitere Belohnung erhofft hatte. Außerdem war er schon lange bestrebt, für seinen Sohn Jakob die Hand der Erzherzogin Antonia zu erlangen, einer Tochter des Kaisers, die aber dem Kurfürsten Max Emanuel von Bayern so gut wie versprochen war.

Für die Armee Sobieskis begannen nun schwierige Zeiten, worüber er in seinen Briefen an die Königin berichtete: „Das Geld, das der Heilige Vater für die Besoldung der Armee zur Verfügung gestellt hat, geben sie uns nicht . . . Ich kann mit Wahrheit sagen, daß wir noch nie in einem so

станемо над Дунаєм і переправимося там через міст...” Це була ситуація після визволення Відня. 19 вересня 1683 р. цар знову виїхав із тяжко пошкодженого Відня до Лінцу.

Турецький великий везір відступив із рештою своєї армії до Буди. Тому воєнна рада у Відні визнала конечним, щоби польське військо ще не відпустити, але доручити йому здобути місцевість Нойгойзль. В його листі з 17 вересня довідуємося ще, що король висилає православногo Єпископа Й. Шумлянського до королеви, яка має представити його нунцієві: „Не затримувати там його, бо він в Україні й до Волощини буде дуже потрібний”.

Дуже цікаву згадку про козаків знаходимо в листі короля з 28 вересня: „...козаки нехай ідуть звичайним шляхом за другими, себто Семен (Палій) та інші, бо тут вже є Ворона і Менжинський”.

Як ми довідуємося з інших листів короля, інші козаки із своїми полковниками

— Мислишевський, Семен, Булига та Іскрицький під командою Гоголя — прибули до війська польського короля. Можна припускати, що тепер було приблизно 4.000 козаків у війську Собеського.

Після завоювання міста Грану відсічне військо розійшлося 3 листопада 1683 р. Карло Лютрінґський пішов із своїми військами в напрям Нойгойзль, Собеський пішов із своїми військами до Горішньої Мадярщини, де він хотів перезимувати, щоби наступною весною продовжувати боротьбу з турками. Однак довелося інше — через північну Мадярщину і Карпатську Україну Собеський пішов до Польщі. По дорозі туди прийшло ще до боїв з турками, які окупували деякі міста. Собеський тут виправив в бій новоприбуті козацькі відділи; він пише: „Вони пішли так бистро й відважно в бій, що опанували зараз не тільки передмістя, але й перші палісади і батареї, на якій заткнули свої прапори з

schlechten Zustand gewesen sind... Da viele von den Unsrigen sich gegen die Stadt drängen, um einige Nahrung daselbst zu finden, weil man im Feld vor Hunger stirbt, so hat der Kommandant von Wien Befehl gegeben, sie nicht hineinzulassen und auf sie zu feuern... Unsere Kranken liegen auf Misthaufen; unsere Verwundeten, deren Anzahl ziemlich beträchtlich ist, können keine Barke erhalten, um auf dem Fluß (Donau) nach Preßburg hinunterzufahren, wo ich eher imstande wäre, sie auf meine Kosten zu unterhalten... Berichte dem Nuntius davon... Hier gibt es viele Verwundete und Kranke... Wir stehen drei Meilen vor Preßburg... Die Straße ist mit Leichen übersät... Die kaiserlichen und deutschen Truppen haben Wien noch nicht verlassen... Wie wir den Krieg weiterführen sollen, wissen wir nicht; dort wird ohne uns beraten (in Wien)... Mit Gottes Hilfe werden wir morgen an der Donau stehen und diese auf einer Brücke überqueren...“ Das war die Lage nach der Befreiung

Wiens. Am 19. September 1683 reiste der Kaiser aus dem schwer beschädigten Wien wiederum nach Linz.

Der türkische Großwesir hatte sich mit den Resten seines Heeres nach Buda zurückgezogen. Deshalb hielt es der in Wien tagende Kriegsrat für notwendig, das polnische Heer noch nicht zu entlassen, sondern für die Eroberung der Ortschaft Neuhäusl einzusetzen. In seinem Brief vom 17. September erfahren wir noch, daß Sobieski den orthodoxen Lemberger Bischof Schumlanskyj zur Königin schickt, die ihn dem päpstlichen Nuntius vorstellen soll: „Man soll ihn dort nicht aufhalten, weil er in der Ukraine und in der Walachei sehr gebraucht wird.“

Eine sehr interessante Mitteilung über die Kosaken finden wir im Brief des Königs vom 28. September: „... die Kosaken sollen auf dem normalen Weg den anderen nachfolgen, und zwar Semen (Palij) und die anderen, weil Worona und Menzynski schon hier sind.“

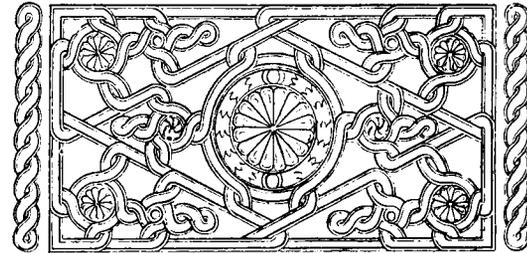
хрестами, що, моє серце, зволь оповісти нунцієві, бо це поправить їхню репутацію й вони заслужили собі у всіх на велику славу... Наші втрати не були

великі. Не буде більше, як кільканадцять убитих козаків і вояків..." На Святий Вечір 1683 року король Собеський був уже в Кракові.

Wie wir aus weiteren Briefen des Königs erfahren, stießen weitere Kosaken mit ihren Hauptleuten Myslyschewskij, Semen, Bulyha und Iskrytzkyj unter dem Kommando Hohols zum Heer des Polenkönigs. Es kann angenommen werden, daß sich nunmehr an die 40.000 Kosaken beim Heer Sobieskis befanden.

Nach der Eroberung Grans teilte sich das Entsatzheer am 3. November 1683. Karl von Lothringen ging mit seinen Truppen in Richtung Neuhäusl, Sobieski zog mit seinen Truppen nach Oberungarn, wo er überwintern wollte, um im nächsten Frühjahr den Kampf gegen die Türken fortzusetzen. Es sollte schließlich anders kommen – durch Nordungarn und die Karpaten-ukraine zog Sobieski nach Polen. Auf dem Weg dorthin kam es noch zu Kämpfen mit den Türken, die einige Städte besetzt hielten. Sobieski setzte dabei die neuangekommenen Kosakenabteilungen ein; er schreibt: „Sie gingen so mutig und furchtlos in den Kampf, daß sie nicht nur die Vor-

städte bald eroberten, sondern auch die ersten Palisaden und das Stadttor, auf dem sie ihre Fahnen mit den Kreuzen aufpflanzten, worüber Du, mein Herz, dem Nuntius berichten sollst, weil das ihre Reputation verbessern wird und sie haben sich bei allen großen Ruhm verdient... Unsere Verluste waren nicht groß. Es werden nicht mehr als einige Dutzend erschlagene Kosaken und Soldaten gewesen sein...“

Am Heiligen Abend des Jahres 1683 war König Sobieski bereits in Krakau.

Козаки в Центрі Інтересів Європейських Держав

Під час бою за Відень продовжувалися також битви на Україні. Там воюючі козаки хотіли викинути турецькі окупаційні війська з їхньої батьківщини. Понад 20.000 козаків під проводом Собеським наказного гетьмана Куницького брали участь в тій операції. Крім того австрійська дипломатія на початку 1684 р. робила заходи, щоб запорозькі козаки атакували Крим і робили напади на Чорне Море, щоб там прив'язати турецькі і татарські сили і таким способом зменшити турецьку небезпеку для центральної Європи. Ціллю акцій козацьких армій було здобуття турецьких фортець при гирлах Дніпра, Дністра і Дунаю. Нунцій писав: „Здається, що в Константинополі рухи та близькість козаків викликають занепокоєння.” 9 січня 1684 р. нунцій звітував про велику перемогу козаків над турками і татарами, та що з цієї нагоди попереднього дня, тобто 8 січня, було відспівано в Кракові торжественне „Тебе Бога хвалим”.

В цьому часі, коли європейські сили виявили своє задоволення з приводу оборони Відня, рівночасно залишили добру нагоду, щоб остаточно знищити турецьку владу принаймі на Балканах. Тільки Папа Інокентій XI після визволення Відня думав про дальше відкинення турецької небезпеки. Майже єдиною тоді діючою силою були козаки, що поглиблювали перемогу, здобуту під Віднем. 16 січня 1684 р. нунцій в Польщі зажадав, та дістав дальші гроші на вербування козацької армії, що мала діяти у Волощині. Ще в цьому самому місяці січні вдалося козацькій армії перехопити повертаючі з віденського походу татарські війська під Букарештом.

Апостольський Престіл, що здобув собі великі заслуги в обороні християнської Європи проти турецької небезпеки, слідкував з найбільшою увагою за всіма рухами козаків, бо вважав їхні перемоги й успіхи своїми власними перемогами. 2

Die Kosaken im Zentrum des Interesses der europäischen Mächte

Während des Kampfes um Wien gingen auch die Kampfhandlungen in der Ukraine weiter. Die dort kämpfenden Kosaken wollten die türkischen Okkupationstruppen aus ihrer Heimat zurückdrängen. Über 20.000 Kosaken unter der Führung des vom Polenkönig Sobieski eingesetzten Hetmans Kunytskyj nahmen an dieser Operation teil. Außerdem bemühte sich die österreichische Diplomatie zu Jahresbeginn 1684 die Saporoger Kosaken zu veranlassen, die Krim anzugreifen und Ausfälle auf das Schwarze Meer zu unternehmen, um dort die türkischen und tatarischen Kräfte zu binden und dadurch die türkische Gefahr für Zentraleuropa zu vermindern. Das Ziel der Aktionen der Kosakenarmeen war die Eroberung der türkischen Festungen an den Mündungen der Flüsse Dnjepr, Dnjestr und Donau. Der Nuntius schrieb: „Es sieht so aus, daß die Bewegungen und die Nähe der Kosaken in Konstantinopel Beunruhigung hervorrufen.“ Am 9. Jänner 1684 berichtet der Nuntius über einen großen Sieg

der Kosaken über die Türken und Tataren und daß aus diesem Anlaß am Vortag, also am 8. Jänner, in Krakau ein „Dich, o Gott loben wir“ gesungen wurde.

In dieser Zeit, als die europäischen Mächte ihre Zufriedenheit über die Verteidigung Wiens ausdrückten, versäumten sie gleichzeitig eine gute Gelegenheit, um die türkische Herrschaft wenigstens am Balkan endgültig zu zerstören. Nur Papst Innozenz XI. dachte nach der Befreiung Wiens an die weitere Abwehr der Türkengefahr. Fast die einzige damals einsatzbereite Kraft waren die Kosaken, die den bei Wien errungenen Sieg weiter verstärkten. Am 16. Jänner 1684 forderte und erhielt der päpstliche Nuntius in Polen weitere Geldmittel zur Anwerbung einer Kosakenarmee, die in der Walachei eingesetzt werden sollte. Noch im gleichen Monat Jänner gelang es einer Kosakenarmee, die aus Wien zurückkehrenden tatarischen Truppen bei Bukarest zu stellen.

лютого 1684 р. у Ватикані, у папській каплиці відслужено торжественне богослуження в подяку за „козацькі перемоги над татарами”. У березні 1684 р. Папський нунцій повідомив про це польського короля в Кракові. Треба підкреслити, що це торжественне богослуження подяки відбулося в присутності цілої римської курії.

Після відсічі турецької небезпеки перед мурами Відня, відсунення турків із східньої Європи, як також після розбиття турецької армії в дальших переможних боях у Мадярщині, козаки стояли даліше в центрі всіх протитурецьких плянів. Віденський двір, який знав добре про дійсну силу й заслуги козаків для звільнення Відня, робив заходи, щоб організувати козаків як постійний елемент оборони проти турків. Вони мали непокоїти їхні сили спеціально на Криму й на Чорному Морі. Пляни Відня ішли в певній мірі в розріз з плянами Варшави. Однак Апостольський нунцій старався

погодити інтереси обох держав, голов-но коли і в одному, і в дгурому випадку йшлося про гроші, які папа переслав для утримання козаків. На весну 1684 р. серед поодиноких козацьких полків прийшло до вибуху незадоволення з актуальної ситуації і трактування козаків, з чого нарешті потерпів смертю наказний гетьман Куницький. На його місце козаки вибрали Андрія Могилу. Дальшим джерелом їхнього незадоволення було підозріння, що Польща обманює козаків і не виплачує їм належних папських грошей. Для успокоєння ситуації Папський нунцій уважав за відповідне ввійти в безпосередній контакт з козаками, без послуги польських урядових кіл. Для того посередництва було намічено ректора львівської папської семінарії о. Франціска Бонесану. Він мав передати козакам особисто багаті дари та заплату за їхні дотеперішні заслуги. Ішлося передусім про зброю — коло 6.000 мушкетів та припасу поро-

Der Heilige Stuhl, der sich um die Verteidigung des christlichen Europa gegen die türkische Gefahr so große Verdienste erworben hatte, verfolgte mit größter Aufmerksamkeit alle Bewegungen der Kosaken, da er ihre Erfolge und Siege für seine eigenen Siege hielt. Am 2. Februar 1684 wurde im Vatikan, in der päpstlichen Kapelle, ein feierlicher Gottesdienst zum Dank für „die Siege der Kosaken über die Tataren“ abgehalten. Im März 1684 informierte der päpstliche Nuntius darüber den polnischen König in Krakau. Es soll hervor gehoben werden, daß dieser feierliche Dankgottesdienst in Anwesenheit der gesamten römischen Kurie abgehalten wurde. Nach der Abwehr der Türkengefahr vor den Mauern Wiens und der Zurückdrängung der Türken aus Osteuropa sowie nach der Zerschlagung der türkischen Armee in weiteren siegreichen Kämpfen in Ungarn, standen die Kosaken weiterhin im Mittelpunkt aller antitürkischen Pläne. Der Wiener Hof, der um die wirkliche Kraft und die Ver-

dienste der Kosaken um die Befreiung Wiens Bescheid wußte, bemühte sich, die Kosaken als ständiges Abwehr- und Verteidigungselement gegen die Türken zu organisieren. Sie sollten deren Kräfte im speziellen auf der Krim und auf dem Schwarzen Meer in Schach halten. Die Pläne Wiens überkreuzten sich dabei in gewissem Maße mit den Plänen Warschaus. Doch der apostolische Nuntius bemühte sich, die Interessen der beiden Staaten zu koordinieren, vor allem, wenn es in dem einen oder anderen Fall schließlich um jene Geldsummen ging, die der Papst für die Besoldung der Kosaken aufgebracht hatte. Im Frühjahr 1684 kam es bei einzelnen Kosakenregimentern zum Ausbruch von Unzufriedenheit über die aktuelle Situation und die Behandlung der Kosaken, der schließlich der vom Polenkönig Sobieski eingesetzte Hetman Kunytskyj zum Opfer fiel. An seiner Stelle wählten die Kosaken Andrij Mohyla zu ihrem Führer.

ху і стрілень. Наміром нунція було передусім усунути незадоволення козаків, держати готовість козацької армії і запевнити козаків про високе цінення їх дій не так від бідної польської республіки, але передусім від папи — як писав нунцій 29 березня 1684 р.

В перших днях квітня о. Франціскус Бонесана був уже в дорозі до козаків. Про цю місію Апостольський нунцій звітував до Риму : „Від якогось часу доходило до моїх вух, що козацьке військо жалілось, що їм не передано папської допомоги, або їм принайменше помітно зменшувано, помимо асигнат та обіцянок короля. Ще в січні представив я це королеві з зажаленням на тих міністрів, що не роздали для цього призначені гроші; бо хоча могло бути, що жалі козаків походило з того, що вони уважали, що фактично було призначено їм більшу суму, як 50.000 флоринів... я побоювався, що ті жалі мають принайменні частинну основу”. Дальше оповідає

нунцій про о. Бонесану, який знав мову козаків і мав приятелів між ними і про те, що він сам зголосився їхати в тому посольстві, помимо небезпек та зими та що із його особою був згідний також король Собеський. Помимо того, що це посольство було вирішене ще в січні, його вісувано з тижня на тиждень. Козацьке військо поволі розбігалось і наказний гетьман Куницький старався з тижня на тиждень заспокоїти козаків, аж поки козацькому війську не урвався терпець. Куницького оскаржено, що він обманює їх польськими емісарами і він переплатив за це головою. Смерть Куницького дала нагоду нунцієві настоювати перед королем на виконанні місії. Король та його генерали оправдувалися, що це все сталося тому, щоб запобігти, щоб козаки, одержавши гроші, повернулися домів та давали інші вимівки. Мимо того нунцієві вдалося зломити опір польських кругів, і він повідомив Рим про це, що одинокою причиною тих

Eine weitere Quelle ihrer Unzufriedenheit war der Verdacht, daß Polen die Kosaken betrüge und die ihnen zustehenden päpstlichen Gelder nicht an sie auszahle. Zur Beruhigung der Situation hielt es der päpstliche Nuntius für richtig, unmittelbaren Kontakt mit den Kosaken aufzunehmen, ohne sich der polnischen Regierungskreise zu bedienen. Als Vermittler wurde dabei der Rektor des Lemberger päpstlichen Seminars Pater Franziskus Bonesana eingesetzt. Er sollte den Kosaken persönlich wertvolle Geschenke und die Bezahlung für ihre bisher geleisteten Verdienste überbringen. Es handelte sich dabei vor allem um Waffen – an die 6.000 Musketen sowie Vorrat an Pulver und Geschossen. Es war in der Absicht des Nuntius, vor allem die Unzufriedenheit der Kosaken zu beseitigen, die Bereitschaft der Kosakenarmee zu erhalten und die Kosaken der Hochschätzung ihrer Leistungen nicht so sehr durch die arme polnische Republik, sondern vor allem durch den

Papst zu versichern – schrieb der Nuntius am 29. März 1684.

In den ersten Tagen des April war Pater Franziskus Bonesana bereits auf dem Weg zu den Kosaken. Über diese Mission berichtete der apostolische Nuntius nach Rom: „Seit einiger Zeit kam es mir zu Ohren, daß das Kosakenheer sich darüber beschwerte, daß ihm die päpstliche Unterstützung nicht übergeben wurde, oder zumindest bedeutend verringert wurde, trotz des Assignaten und der Versprechungen des Königs. Noch im Jänner wurde ich darüber beim König vorstellig und beschwerte mich über jene Minister, die die für diesen Zweck vorgesehenen Gelder nicht zur Verteilung brachten; es könnte zwar sein, daß die Kosaken sich deshalb beschwerten, weil sie der Meinung waren, daß für sie faktisch eine größere Summe zur Verfügung gestellt wurde, als 50.000 Florenen . . . fürchtete ich, daß diese Beschwerden wenigstens teilweise begründet sind.“ Weiters erzählt der Nuntius über Pater

подій були недомагання у виплачуванні грошей і якщо б „було їх виплачено на початку й добровільно, то не були б заіснували всі ці пізніші нещастя”.

Зараз було вислано з Варшави всіх козацьких послів. Вони були щедро обдаровані, щоб словом і прикладом поширили добре поняття про наміри Апостольського Престолу. З масою зброї вислано козакам ще дві полеві гармати. Отець Бонесана подорожував в асисті польської сотні, і його зустрінула козацька сотня. Розділ папських подарунків мав відбутися за посередництвом окремих представників поодиноких козацьких полків, що їх мали розділити поміж козаками. Папський представник о. Бонесана мав, передаючи ці дарунки, старатися належно підкреслити, що все це передається через доброту Папи Інокентія XI. Так козаки мали бути прихилені до Католицької Церкви і в них мала бути усунена природно вирощена нехоть, через що вони могли б бути

приготовлені до святого З'єдинення. Крім того поручено о. Бонесані, щоб на майбутнє знайшов якийсь ліпший і більш підхожий спосіб для виплати грошей і вручення інших речей, щоб не дійшло ані до припізнень, ані до трагічних непорозумінь. Було пропонувано, попросити козацьких депутатів відібрати згадані речі безпосередньо у Львові. Отець Бонесана мав запевнити, що ці дарунки у формі грошей і матеріалів прийдуть завжди тоді, як козаки визнаються геройськими вчинками в обороні християнства, Ці подарунки мали бути доручувані безпосередньо о. Бонесані, який мав здобути в козаків більше довір'я до папи.

Поза тим о. Бонесана мав виконати ще важливе завдання: він мав успішно довести до кінця переговори з запорозькими козаками, за якими вони мали зобов'язатися турків і татарів тримати в шаху на Криму й на берегах Чорного моря. Отець Бонесана був уповноваже-

Bonesana, der die Sprache der Kosaken beherrschte und Freunde bei ihnen hatte und darüber, daß dieser sich selbst für den Botengang gemeldet hatte, trotz der Gefahren und des Winters und schließlich noch darüber, daß mit seiner Person auch König Sobieski einverstanden war.

Obwohl der Botengang zu den Kosaken bereits im Jänner beschlossen wurde, verschob man ihn von Woche zu Woche. Das Kosakenheer verlief sich allmählich und der von den Polen eingesetzte Hetman Kunytkyj versuchte die Kosaken Woche für Woche zu beruhigen, bis dem Kosakenheer die Geduld riß. Kunytkyj wurde beschuldigt, daß er die Kosaken mit den polnischen Emmissären hinters Licht führe und bezahlte dafür mit seinem Kopf. Der Tod Kunytkyjs gab dem Nuntius die Gelegenheit, vor dem König auf die endliche Ausführung der Mission zu bestehen. Der König und seine Generäle verantworteten sich damit, daß dies alles deshalb geschehen sei, um zu verhindern, daß die Kosa-

ken nach dem Erhalt des Geldes nach Hause zurückkehren und noch andere Ausreden verwenden. Dennoch gelang es dem Nuntius den Widerstand der polnischen Kreise zu brechen, und er informierte Rom darüber, daß der einzige Grund für diese Ereignisse in den Unzulänglichkeiten bei der Auszahlung der Gelder gewesen sei und wenn „diese zu Beginn und freiwillig ausgezahlt worden wären, so wäre es nicht zu all den späteren Unglücksfällen gekommen“. Dies entschied die Angelegenheit. Sofort wurden aus Waschau alle Kosakenbotschafter ausgesandt. Sie wurden reich beschenkt, damit sie mit dem Wort und dem Beispiel für die guten Absichten des Heiligen Stuhls werben. Aus der Masse der Waffen schickte man den Kosaken zwei Feldkanonen. Pater Bonesana reiste in der Begleitung einer polnischen Hundertschaft. Die Verteilung der päpstlichen Geschenke sollte unter Vermittlung eigener Vertreter der einzelnen Kosakenregimenter vonstatten gehen, die sie schließlich unter den

ний, разом з висланником польського короля, прийняти умовини козаків і тоді виплатити їм завдаток у висоті 12.000 флоринів із загальної обіцяної суми 40.000 флоринів. Врешті о. Бонесана дістав ще слідуюче доручення від нунція: „дослідити особисто правдиву ситуацію та настрої цього народу та докласти про все подрібно, щоб не бути в майбутньому залежним виключно від звідомлень сторонніх людей”. Нунцій заявив, що польський король признає в особі Його Святости характер батьківський, і тому має до нього повне довір'я, що може бути не без користи, коли треба б посередництва інших, щоб переговорювати з цим народом (козаками). Ще одну справу порушив нунцій у своєму довгому листі з 5 квітня 1684 р.: „Тому, що гроші, що їх обіцяно в цих переговорах є всі Його Святости, король залишив мені свободу переговорювати в імені папи; однак я уважав за краще, щоб це робити іменем короля, тому що

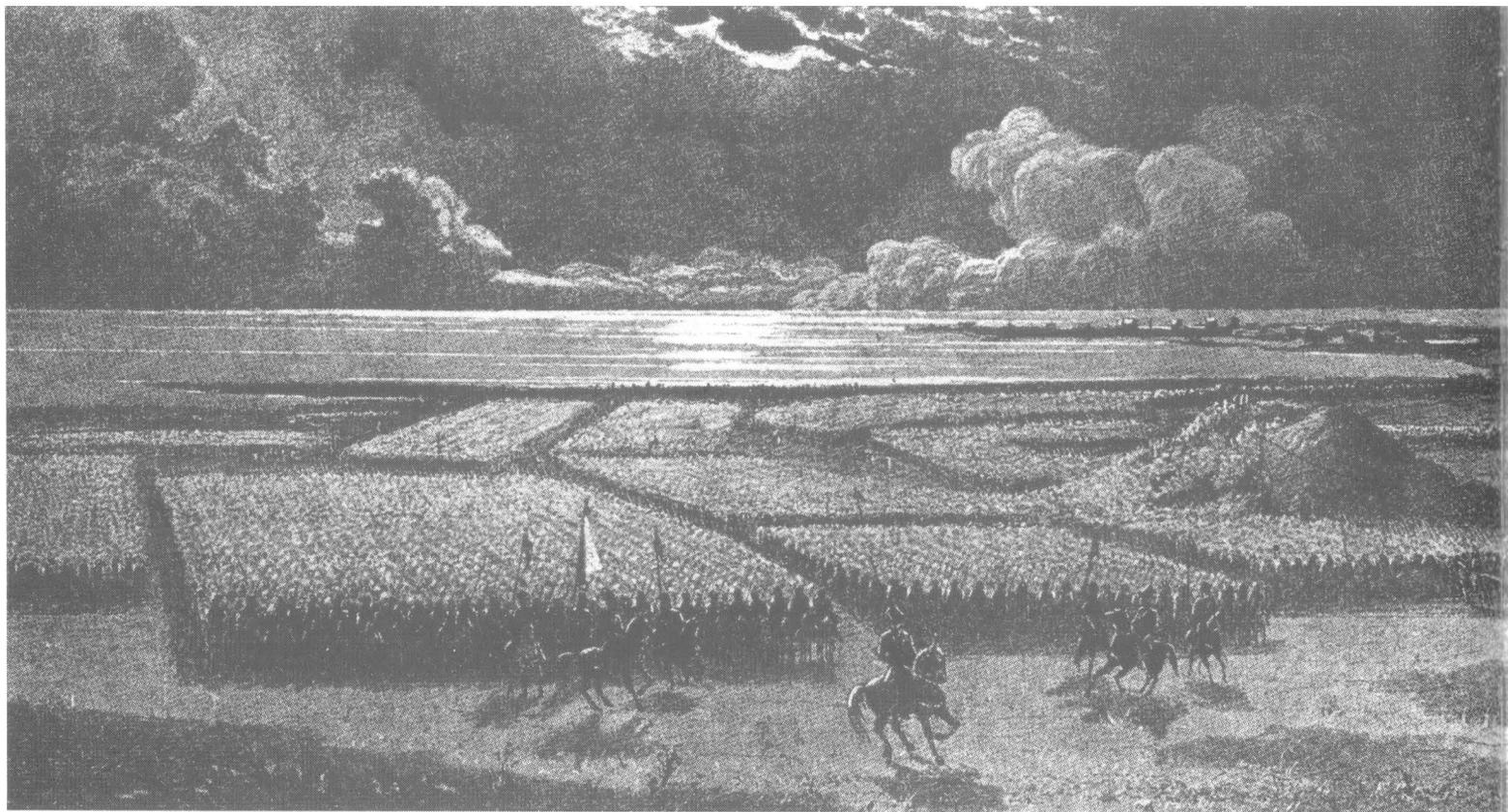
так буде певнішим додержування умов договору, а також тому, що й давніше в подібних випадках вистачало, що дані та обіцяні гроші є папські”.

Протягом квітня та в перших днях травня 1684 р. о. Бонесана виконав свою місію до козаків. Дня 3 травня повідомляв нунцій Рим про це, що на стрічу о. Бонесані вийшло 10.000 козаків, що зайняли лінію Дністра, щоб унеможливити можливий наскок татар чи турків. 17 травня прийшов звіт, що о. Бонесана повернувся щасливо зі своєї місії і привіз із собою листа від козаків до Папи Інокентія XI. Цей датований днем 8 травня 1684 р. лист мав підписи гетьмана Андрія Могилы, полковників та інших урядників козацької армії. Листа перекладено в Яворові, де тоді перебував нунцій, на латинську мову й зараз вислано його до Риму, де він зберігся до сьогодні. Лист має заголовок: „Святіший Отче, Папа Римський. Отче, Пане і Добродію наш”. В цьому листі дякує

Kosaken verteilen sollten. Der päpstliche Vertreter Pater Bonesana sollte sich aber bei der Übergabe der Geschenke bemühen entsprechend zu unterstreichen, daß all das durch die Güte des Papstes Innozenz XI. übergeben werde. Damit sollten die Kosaken der katholischen Kirche näher gebracht werden und der bei ihnen natürlich erwachsene Unwillen beseitigt werden, wodurch sie für die heilige Union vorbereitet werden könnten. Außerdem wurde Pater Bonesana aufgetragen, in Zukunft einen günstigeren und besseren Modus für die Auszahlung der Gelder und die Aushändigung der Geschenke zu finden, so daß es weder zu Verzögerungen, noch zu tragischen Mißverständnissen kommen könnte. Es wurde vorgeschlagen, die Deputierten der Kosaken zu ersuchen die erwähnten Sachen in Lemberg selbst abzuholen. Pater Bonesana sollte die Versicherung abgeben, daß diese Geschenke in Form von Geld und Material immer dann eintreffen würden, wenn sich die Kosaken mit heldenhaf-

ten Leistungen im Kampf um die Verteidigung des Christentums auszeichnen würden. Diese Geschenke sollten Pater Bonesana ausgehändigt werden, der bei den Kosaken ein größeres Vertrauen zum Papst erwecken sollte.

Darüber hinaus hatte Pater Bonesana noch eine wichtige Aufgabe zu erfüllen: Er sollte Verhandlungen mit den Saporoger Kosaken erfolgreich beenden, nach denen sich diese verpflichten sollten, die Türken und Tataren auf der Krim und an den Ufern des Schwarzen Meeres in Schach zu halten. Pater Bonesana war dazu autorisiert, gemeinsam mit dem Botschafter des polnischen Königs die Bedingungen der Kosaken zu akzeptieren und ihnen eine Anzahlung in der Höhe von 12.000 Florenen auf die insgesamt versprochene Summe von 40.000 Florenen auszuzahlen. Schließlich erhielt Pater Bonesana vom Nuntius noch folgenden Auftrag „persönlich die wirkliche Situation und die Bestrebungen dieses Volkes in Erfahrung zu bringen und

Запорозжці виступають з Січі та йдуть в бій *Die Saporoger Kosaken verlassen die „Sitsch“ und ziehen in den Kampf*

über alles detailliert zu berichten, damit man in Zukunft nicht mehr ausschließlich auf einseitig tendenziöse Berichte angewiesen wäre“. Der Nuntius stellt fest, daß der polnische König in Seiner Heiligkeit eine Person mit väterlichem Charakter sieht und deshalb zu ihm volles Vertrauen besitzt, was nicht ohne Nutzen sein könnte, wenn man für die Gespräche mit den Kosaken einen Vermittler benötigen würde. Noch eine Angelegenheit berührte der Nuntius in seinem langen Brief vom 5. April 1684: „Weil jene Gelder, die in den Gesprächen zugesagt worden sind, alle von Seiner Heiligkeit kommen, gewährte mir der König die Freiheit, alle Gespräche im Namen des Papstes zu führen; doch ich hielt es für besser, dies im Namen des Königs zu tun, weil es dadurch leichter sein würde, die Einhaltung der Verhandlungsergebnisse zu erreichen und weil es schon in früheren Fällen genügt hatte, wenn es bekannt war, daß die übergebenen und versprochenen Gelder vom Papst kommen.“

Im Laufe des April und in den ersten Tagen des Mai 1684 erfüllte Pater Bonesana seine Mission bei den Kosaken. Am 3. Mai informierte der Nuntius Rom darüber, daß zur Begrüßung Pater Bonesanas 10.000 Kosaken erschienen wären, die am Dnjestr Aufstellung genommen hatten, um damit einen möglichen Überfall der Tataren oder Türken zu vereiteln. Am 17. Mai kam der Bericht, daß Pater Bonesana glücklich von seiner Mission zurückgekehrt sei und einen Brief der Kosaken an Papst Innozenz XI. mitgebracht habe. Dieser mit 8. Mai 1684 datierte Brief trug die Unterschriften des ernannten Hetmans Andrij Mohyla, einer Reihe von Obersten und anderer Beamter der Kosakenarmee. Der Brief wurde in Jaworiw, wo sich damals der Nuntius aufhielt, ins Lateinische übersetzt und sofort nach Rom geschickt, wo er noch heute aufbewahrt wird. Der Brief trägt die Überschrift: „Heiligster Vater, Römischer Papst. Vater, Herr und unser Wohltäter“. In diesem Brief dankt das Kosakenheer dem

Козацький сотник (І. Рєпін)

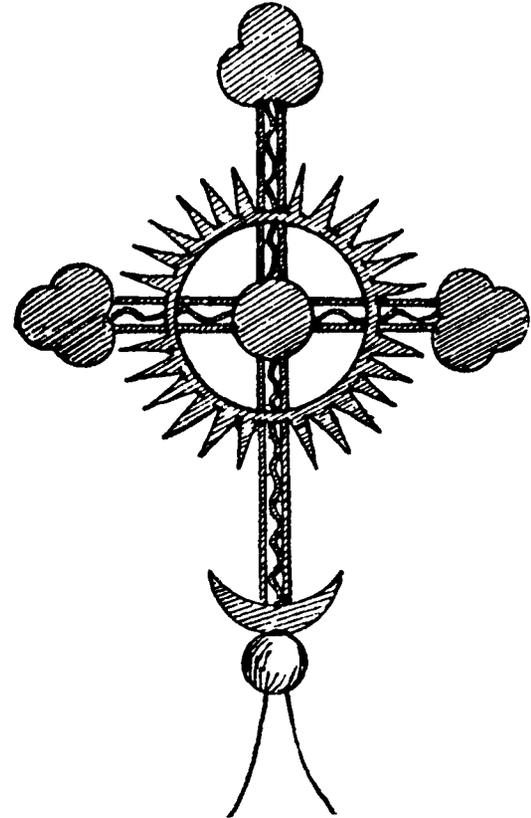
Kosakenhauptmann nach I. Repin

козацьке військо за дари Святішого Отця та за його батьківське благословення, пересилає поздоровлення й запевнення дальшої служби: „Підемо радо на ворогів святого Хреста, бажаючи від Всемогучого Бога Вашій Святості многих літ та щасливого володіння як Голові християнства, щоб могли Ви бачити у своїх стіп всіх християнських володарів та своїх упокорених ворогів”.

Листом гетьмана Андрія Могили, який був написаний в імені цілого українського козацтва, місією о. Бонесани і його обширним звітом було досягнуто кульмінаційної точки у стосунках Козацької України з Папою Інокентієм XI.

Із його поміччю зорганізована козацька армія стояла на границях християнської Європи проти турецької небезпеки. Тоді Рим, як ще ніколи перед тим, був точно поінформований про все, що діялося в Україні, та слідив за тамошніми подіями із найбільшим зацікавленням.

Heiligen Vater für die Geschenke und seinen väterlichen Segen, übermittelt Grüße und drückt seine Bereitwilligkeit für weitere Dienste aus: „Wir werden gerne die Feinde des heiligen Kreuzes verfolgen. Wir erbeten vom Allmächtigen Gott für Eure Heiligkeit viele Jahre und eine glückliche Herrschaft als Führer der Christenheit, damit Sie zu Ihren Füßen alle christlichen Herrscher und Ihre unterworfenen Feinde sehen können.“ Mit dem Brief des Hetmans Andrij Mohyla, der im Namen des gesamten ukrainischen Kosakentums geschrieben war und der Mission des Pater Bonezana sowie seinem ausführlichen Bericht, war der Höhepunkt der Beziehungen zwischen der Kosakenukraine und Papst Innozenz XI. erreicht. Die mit seiner Hilfe organisierte Kosakenarmee stand an den Grenzen des christlichen Europa gegen die türkische Gefahr. Damals war Rom, wie niemals vorher, genau über alles informiert, was in der Ukraine vorging und verfolgte die dortigen Vorgänge mit größtem Interesse.

Хрест з останньої Січової церкви
Kreuz von der letzten Kirche auf der Saporoger „Sitsch“

Українець Юрій Франц Кульчицький

Праця, що описує другу турецьку облогу Відня в 1683 році була неповна, якби не займалася особою Юрія Франца Кульчицького.

Кульчицький напевно не був самотній, який взявся за таку безсумнівно небезпечну спробу винести вістку з турками обложеного Відня та й своє кур'єрство через турецький табір до християнського війська він умів публіцистично використати в численних листівках і брошурах. Він також не відкрив першої каварні ні в Європі, ні в Австрії. Перший віденський каварник називався Йоан Діодат, Деодат чи Теодат. В деяких джерелах називають його греком, інші кажуть, що він був вірменський купець і ювелір з Істанбулу, який раніше нібито називався Ованес Астоуацатур.

А проте вчинки Кульчицького не легенди, але — історичні факти. Щодо віденської каварні, то Кульчицький напевно причинився рішуче до того, що каварня у Відні стала своєрідною інституцією.

Юрій Франц Кульчицький народився близько 1640 року в селі Кульчиці-Шляхотські коло Самбора (тепер: Львівська область). Там він ходив до церковної школи. В юнацькому віці пішов до запорозьких козаків, де навчився турецької мови і був як перекладач. Під час одного з походів запорозьких козаків проти турків він потрапив у турецький полон. Того часу він вдосконалив своє знання турецької мови та пізнав турецькі звичаї і обичаї.

Пізніше Кульчицький є за перекладача в білгородській філії „Орієнтальної Торговельної Компанії”, що приймала на службу переважно таких, які знали чужі мови і про чужі країни. Якраз це стосувалося до Кульчицького. „Орієнтальну Торговельну Компанію” заснували віденські купці під патронатом цісаря Леопольда I, щоб розвинути торгівлю з південно-східною Європою та Близьким Сходом, з чого очікували великих фінансових здобутків. Через цю діяль-

Der Ukrainer Georg Franz Kolschitzky

Eine Betrachtung der Zweiten Türkenbelagerung Wiens im Jahre 1683 wäre unvollständig, würde sie sich nicht mit der Person des Georg Franz Kolschitzky (eigentlich Kultschytzkyj) beschäftigen.

Sicher war Kolschitzky nicht der einzige, der das zweifellos gefährliche Unternehmen wagte, eine Botschaft aus dem von den Türken belagerten Wien herauszubringen, und zweifellos verstand er es, seinen Botengang durch das türkische Lager zum christlichen Entsatzheer publicitywirksam in verschiedenen Flugschriften und Broschüren zu vermarkten. Auch das erste Kaffeehaus hatte er nicht eröffnet, weder in Europa, noch in Österreich. Der erste Wiener Kaffeesieder hieß Johannes Diodato, Deodat oder Theodat. In manchen Quellen wird er als Grieche bezeichnet, andere wiederum halten ihn für einen armenischen Kaufmann und Juwelier aus Istanbul, der ursprünglich Owanes Astouatzatur geheißten haben soll.

Dennoch sind die Taten Kolschitzkys keine

Legenden, sondern historische Fakten. Und was das Wiener Kaffeehaus betrifft, so hat Kolschitzky ganz sicher entscheidend dazu beigetragen, das Kaffeehaus in Wien geradezu zu institutionalisieren.

Georg Franz Kolschitzky wurde um das Jahr 1640 im Dorf Kultschytzi-Schlachotzki im Bezirk Sambor (heute: Lemberger Rayon) geboren. Dort besuchte er die Pfarrschule. Als junger Mann ging er zu den Saporoger Kosaken, bei denen er die türkische Sprache erlernte und als Übersetzer tätig war. Auf einem Feldzug der Saporoger Kosaken gegen die Türken geriet er in türkischer Gefangenschaft. In dieser Zeit perfektionierte er seine türkischen Sprachkenntnisse und bekam Kenntnis von den türkischen Sitten und Gebräuchen.

Später finden wir Kolschitzky als Dolmetscher im Belgrader Kontor der „Orientalischen Handelscompagnie“, die gerade solche Personen vorzugsweise in ihre Dienste aufnahm, die Fremdsprachen beherrschten und über fremde Länder Bescheid wußten.

ність Кульчицький уперше мав контакт з Віднем. Свою працю в „Орієнтальній Торговельній Компанії” він залишив перед 1678 роком. Того ж року, знаємо, що він уже є імпортером орієнтальних речей у Відні. І цілком можливо, що вже тоді Кульчицький був кур’єром, що перевозив листи цісаря Леопольда до його посольства в Туреччині. Доказом міг би бути факт, що Кульчицький в 1684 році, отже, вже під час війни з турками, коли кур’єрська служба була майже неможлива, ще і далі підписувався як „Цісарський придворний кур’єр у Туреччині”.

Українське походження Юрія Франца Кульчицького

Предки роду Кульчицьких прийшли в околицю Самбора із Полісся за часів Галицького князя Льва I Даниловича (1264-1289). Рід селянської шляхти Кульчицьких був широко розгалужений. Для кращого відрізнення зчасом пооди-

нокі галузі тої родини приймали особливі прізвища, як, наприклад, Аврамович, Хапка-Тарасович, Цмайло, Дашкович, Дашинич, Гут, Гавич, Макарович, Мількович, Окіпський, Поливка, Ручка, Смук, Сметанка, Шелестович, Штокайло, Тулюк-Тарасович, Вачинич, Васькович, Волчко, Зигайло, Костик, Колодчак, Кричинич, Густ, Шумило й інші. Юрій Франц Кульчицький належав до родинної галузі Шелестович. Він мав також родинний герб — різні джерела приписують Кульчицькому два різні герби „Сас” або „Роля”.

Всі історики зазначають про Юрія Франца Кульчицького як про православною, а це вже надзвичайний доказ, що він не був поляк. Поляком можна назвати його хіба тому, що самбірська область в Галичині тоді належала до Польщі і її мешканці були громадянами польської держави. Навіть якби ми не мали ніякої підстави, що Юрій Франц Кульчицький походив із Кульчиць-Шля-

Gerade dies traf auf Kolschitzky zu. Die „Orientalische Handelscompagnie“ war von Wiener Kaufleuten unter dem Patronat des Kaisers Leopold I. gegründet worden, um den Handel mit Südosteuropa und dem Nahen Osten zu intensivieren, woraus man sich große finanzielle Gewinne versprach. Durch diese Tätigkeit kam Kolschitzky erstmals mit Wien in Kontakt. Seine Beschäftigung in der „Orientalischen Handelscompagnie“ gab er vor 1678 auf. In diesem Jahr finden wir ihn nämlich bereits als Orientwarenimporteur in Wien. Es ist leicht möglich, daß Kolschitzky bereits damals als Überbringer amtlicher Briefe des Kaisers Leopold I. an seine Residenz (Botschaft) in der Türkei fungierte. Ein Hinweis darauf könnte sein, daß sich Kolschitzky im Jahr 1684 – also bereits in der Zeit des Krieges mit den Türken, als ein Kurierdienst kaum mehr durchgeführt werden konnte – in seiner Unterschrift noch immer als „Kaiserlicher Hofkurier in der Türkei“ bezeichnete.

Georg Franz Kolschitzky
 Kaiserlicher Hofkurier in der Türkei

Юрій Франц Кульчицький, сучасна ілюстрація з його оригінальним підписом

Georg Franz Kolschitzky, zeitgenössische Darstellung mit seiner Originalunterschrift

хотських, ми не могли б називати його поляком. Його прізвище і його герб якраз достатньо доказують, що він походив із тої української родини, яка свого часу із карпатських околиць перенеслася до Кульчиць-Шляхотських біля Самбора в Галичині, де ця шляхетська родина, потомки якої живуть і нині, до кінця 18-го століття трималася православної віри.

Кульчицький і друга турецька облога Відня 1683 р.

Високий віденський достойник у брошурці „Жорстока облога цісарської резиденції міста Відня Ахметом II”, яка появилася в Гамбурзі 1684 р., описує ролю Кульчицького під час турецької облоги Відня. А сам Кульчицький описує тодішні події в брошурці, що появилася 1684 р. у Відні і Зальцбурзі.

Як турки почали облогу Відня 14 липня 1683 р. Кульчицький жив у Леопольдштадті (тепер друга дільниця Відня) і

Ернст Рідігер граф Штаргемберг, оборонець Відня
Ernst Rüdiger Graf Starhemberg, Verteidiger Wiens

Die ukrainische Abstammung des Georg Franz Kolschitzky

Die Ahnen Kolschitzkys waren in der Regierungszeit des galizischen Fürsten Leo I. Danylowytsch (1264–1289) aus dem ukrainischen Polissja-Gebiet in die Gegend von Sambor gekommen. Das Landadelsgeschlecht der Kolschitzkys war weitverbreitet. Deshalb nahmen zur besseren Unterscheidung im Laufe der Zeit einzelne Familienzweige verschiedene Zusatznamen an, wie etwa Awramowytsch, Chapka-Tarasowytsch, Zmajlo, Daschkowytsch, Daschynytsch, Gut, Hawytsch, Makarowytsch, Milkowytsch, Okipskyj, Polywka, Rutschka, Smuk, Smetanka, Schelestowytsch, Shtokajlo, Tuluk-Tarasowytsch, Watschynytsch, Wasjkowytsch, Woltschko, Syhajlo, Kostyk, Kolodtschak, Krytschynytsch, Hust, Schumylo u. a. Georg Franz Kolschitzky gehörte zum Familienzweig Schelestowytsch. Er führte auch ein Fami-

lienwappen – verschiedene Quellen weisen Kolschitzky zwei verschiedene ukrainische Adelswappen zu „Sas“ bzw. „Rola“.

In manchen zeitgenössischen Publikationen wird Kolschitzky als „Raize“ oder „griechisch-orientalischer Serbe“, in anderen wiederum als Pole bezeichnet. Zuletzt hielt ihn ein Buchautor sonderbarerweise gar für einen Armenier.

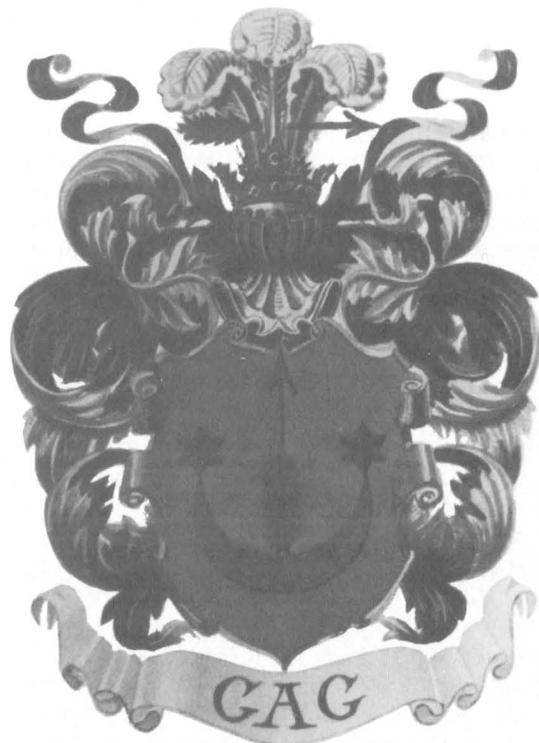
Es gab zwar einen südungarischen Ort Zombor, der damals zum türkischen Hoheitsgebiet gehörte und in dem Einflüsse der türkischen, ungarischen, serbischen und rumänischen Sprache zu registrieren waren. Es ist auch bekannt, daß Kolschitzky neben der türkischen, noch die ungarische und die rumänische Sprache beherrschte und sich auch oft in der Gesellschaft von Kaufleuten aus Südungarn und Serbien befand. Gegen die Ansicht, daß Kolschitzky serbischer Abstammung gewesen wäre und aus dem südungarischen Zombor stammte, spricht jedoch, daß es in diesem Ort niemals eine Adelsfamilie mit

мешкав у домі капітана Амброзія Франка. Для оборони міста Франк зібрав компанію добровольців із власників ресторанів і одного з перших прийняв Кульчицького. Великий везір розставив свою майже 200.000 армію правобіч Дунаю, облягаючи Відень півколом. Його військо стояло коло Швехату в напрямі на Гумпендорф, Отакрінг, Гернальс, Верінг аж до Нусдорфу (тепер місто Швехат і віденські дільниці 6, 16, 17, 18 і 19). Віденців охопив великий страх. Оборонець Відня граф Ернст Рідігер Штаргемберг мав до диспозиції 16.000 людей регулярного війська і 6.000 громадян Відня. Вночі на 17 липня ситуація для оборонців Відня значно погіршилася, бо війська великого везіра Кара Мустафи зайняли Пратер і Леопольдштадт (тепер друга дільниця Відня) і так перервали зв'язок Відня з лівим берегом Дунаю. В місті голод, епідемія червінки, які зменшили число оборонців і населення Відня. Постійний обстріл

Відня турецькою артилерією спричинив пожежі, яких майне неможливо було взяти під контроль. Розпука оволоділа мешканцями Відня. Тільки граф Штаргемберг не стратив надії. Він видав проклямацію до громадян Відня, в якій згадав про успішну оборону Відня в часі турецької облоги під проводом султана Сулеймана в 1529 р. та оголосив, що на відсіч Відня наближаються німецькі війська і король Собеський. Через своїх післанців і кур'єрів, які прокрадалися через турецький табір чи перепливали Дунай, граф Штаргемберг постійно мав зв'язок з князем Карлом Лютотрінгським, який тоді зі своєю армією розтаборився між Ангером і Штільфрідом. В тих, для Відня таких критичних днях, капітан Франк повідомив віденського посадника Андрея Лібенберга і президента політичної ради графа Каплірза про Кульчицького, а вони поінформували графа Штаргемберга. Граф Штаргемберг якраз тоді

dem Wappen der „Sas“ oder „Rola“ gegeben hat.

Von allen Historikern wird Georg Franz Kolschitzky als orthodox bezeichnet, was bereits ein eindeutiger Hinweis darauf ist, daß er kein Pole gewesen sein kann. Als Polen könnte man ihn höchstens insofern bezeichnen, als der Bezirk Sambor in Galizien damals zu Polen gehörte und seine Bewohner infolgedessen Untertanen des polnischen Staates gewesen sind. Auch wenn keine Anhaltspunkte dafür vorhanden wären, daß Georg Franz Kolschitzky aus Kultschyzi-Schlachotzki stammte, könnte man ihn nicht als Polen bezeichnen. Sein Name und sein Wappen liefern nämlich genügend Beweise dafür, daß er aus jener ukrainischen Familie stammte, die dereinst aus der Karpatengegend nach Kultschyzi-Schlachotzki bei Sambor in Galizien gekommen war, wo eben dieses Adelsgeschlecht, dessen Nachfahren noch heute leben, bis zum 18. Jahrhundert an seinem orthodoxen Glauben festhielt.

Герб „Сас“
Wappen „Sas“

шукав відповідного чоловіка, який відважився б прокрастися через ворожий табір до позицій тих військових команд, що наближалися на відсіч Відня. Капітан Франк вважав Кульчицького для такого завдання за найвідповіднішу людину: він володів турецькою мовою, знав турецькі звичаї і обичаї, був відважний і здобув собі відповідний досвід в обході з людьми зі сходу в роках своєї купецької діяльності; всі ці прикмети давали запоруку, що він найбільше надається взяти таке важке та дуже важливе завдання. Кульчицького представлено графові і після обіцянки з боку Штаргемберга та віденської міської ради, він погодився продістатися з листами до князя Льотрінгського і звітам повернутися з вістками до міста. Президент політичної ради граф Каплірз, окрім цього, передав Кульчицькому листа, в якому звідомляв цісареві Леопольдові I про становище в обложеному місті 12 серпня 1683 р., і цього

листа Кульчицький мав передати також князеві Льотрінгському. Зміст листа слідуючий: „Високодостойний, наймогутніший, непереможний Римський Цісарю й королю Мадярщини і Чехії і т.д. Ми рискуємо і це, і може буде щасливіше, ніж з попередніми листами, які перехопив ворог і один з них стрілою знову вкинув до міста. Не можемо описати, якою силою наші обороняли передмістя і доми, до яких вже в перший день облоги ворог став аж на 60 кроків перед мурами. Наші люди билися дуже хоробро. Але тепер ворог із своїми мінами вже стоїть перед мурами і ми вже не маємо ані гранат, відповідної зброї і вишколених вояків, яких ми тепер так потребували б, щоб протиставитися ворогові. Бракує нам багато речей, що тепер нам конечні. Команда оборонців з дня на день зменшується. В списках, які ми отримали вчора, знаходимо 1.902 мертвих і ранених, із старшини поранені ... (подані імена); чотири полковники... і

Kolschitzky und die Zweite Türkenbelagerung Wiens 1683

Ein hoher Wiener Würdenträger beschreibt die Rolle Kolschitzkys während der Türkenbelagerung in der Broschüre „Die grausame Belagerung der Kayserl. Residenz-Stadt Wien durch Achmet II“ (Hamburg, 1684).

Kolschitzky selbst schildert die damaligen Begebenheiten in der Broschüre „Wahrhafte Erzählung, welcher Gestalt in der ängstlichen türkischen Belagerung etc. durch das feindliche Lager gedrungen und die erste Kundschaft zurückgebracht worden“ (Wien und Salzburg 1684).

Kolschitzky lebte in der Leopoldstadt, und zwar im Hause des Hauptmannes Ambrosius Franckh, als die Türken die Belagerung Wiens am 14. Juli 1683 begannen. Franckh stellte eine Freiwilligenkompanie der Gastwirte zur Verteidigung der bedrängten Stadt auf, in die Kolschitzky als

einer der ersten aufgenommen wurde. Großwesir Kara Mustapha hatte sein nahezu 200.000 Mann starkes Besatzungsheer in einem Halbkreis rechts der Donau rund um Wien aufgestellt. Seine Soldaten standen bei Schwechat, in Richtung Gumpendorf, Ottakring, Hernals, Währing bis nach Nußdorf. Die Wiener wurden von panischer Angst befallen. Dem Verteidiger Wiens Graf Ernst Rüdiger Starhemberg standen 16.000 Mann reguläre Truppen und 6.000 Bürger Wiens zur Verfügung. In der Nacht zum 17. Juli verschlechterte sich die Lage für die Verteidiger Wiens zusehends, hatten doch die Truppen des Großwesirs Kara Mustapha den Prater und die Leopoldstadt besetzt und damit die Verbindung Wiens zum linken Donauufer unterbunden. In der Stadt herrschte Hunger, eine Ruhrepidemie dezimierte die Verteidiger und die Bevölkerung Wiens. Der Dauerbeschuß durch die türkische Artillerie verursachte Feuersbrünste, die kaum unter Kontrolle gebracht werden konnten. Unter den Bewohnern

численні капітани впали, червінка сильно панує між вояками і громадянами. Де князь Льотрінгський тепер, не знаємо, бо ми не дістали жодної відповіді на численні листи, що ми до нього написали — зв'язок є перерваний.

Залишаємося до Вашої непохитної цісарської ласки з привітом підданости. Дано 12 серпня 1683 р. у Відні.

Залишений у Відні генерал і радники міста.

П.С.: Сьогодні, 12 серпня, ворог висадив у повітря частину нашої фортеці і зараз після того атакував; нам вдалося відбити його, але ми утратили 50 вояків мертвих і поранених, між ними два лейтенанти й одного фенріха; проте ми не занедбуємо робити, що належить чесним людям; ми досі зробили це, що було в рамках наших можливостей, щоб боронити кожний крок нашої території від ворога; але ми боїмося ворожих мін, тимбільше, бо ми не маємо ніяких контрамін проти ворога. Також мусимо

користуватися людьми, які не мають ніякого досвіду в тих справах і відходять, як чують, що ворог приготує міни під мурами, а не наступають на нього. Я, граф Каплірз, послушний слуга Вашої величності, повинен також звітувати Вам, що вже декілька днів наш комендант хворіє на червінку, яка його дуже ослаблює; він, не зважаючи на те, ніяк не піддається."

13 серпня, між 10 - 12-ою годиною вночі Кульчицький пішов у дорогу з листами, які він мав передати князеві Карлові Льотрінгському й грамотою, яка на християнському боці мала забезпечити йому якнайбільшу підтримку; супроводив його товариш Юрій Михайлович, який перед тим був на службі в цісарського резидента (амбасадора) Казанова в Константинополі. Він також володів турецькою мовою і знав турецькі звичаї. Обидва були одягнені й озброєні по-турецькому: Кульчицький за турецького купця, а Михайлович — за його слугу. Із-

Wiens machte sich Verzweiflung breit. Nur Graf Starhemberg verlor die Hoffnung nicht. Er gab eine Proklamation an die Bürger der Stadt Wien heraus, in der er an die erfolgreiche Verteidigung Wiens gegen die Türkenbelagerung unter Sultan Suleiman im Jahr 1529 erinnerte und machte bekannt, daß zum Entsatz Wiens bereits deutsche Truppen und König Sobieski heranrücken.

Graf Starhemberg war durch seine Boten und Kuriere, die sich durch das türkische Lager stahlen, oder die Donau durchschwammen, ständig in Kontakt mit Herzog Karl von Lothringen, der mit seiner Armee damals an der March zwischen Angern und Stillfried lagerte. In diesen für Wien so kritischen Tagen berichtete Hauptmann Franckh dem Wiener Bürgermeister Andreas Liebenberg und dem Präsidenten des politischen Rates Graf Kapliers von Kolschitzky, die ihrerseits Graf Starhemberg informierten. Graf Starhemberg war auf der Suche nach einem geeigneten

Mann, der es wagen würde, sich zu den Stellungen jener Truppen durch das Feindeslager durchzuschleichen, die als Entsatzheer für Wien im Anmarsch waren. Hauptmann Franckh hielt Kolschitzky aus mehreren Gründen für den dafür geeigneten Mann: er war der türkischen Sprache mächtig, kannte die türkischen Sitten und Gebräuche, war wagemutig und hatte in den Jahren seiner Kaufmannstätigkeit entsprechende Erfahrung im Umgang mit Menschen aus dem Orient erworben, all das machte ihn prädestiniert dafür, diese ebenso schwere wie wichtige Aufgabe zu übernehmen. Kolschitzky wurde dem Grafen vorgestellt und erklärte sich unter Versprechungen seitens Starhembergs und des Wiener Stadtrates bereit, mit Briefen zum Herzog von Lothringen zu gehen und mit Nachrichten von dort wieder zurückzukehren. Der Präsident des politischen Rates Kapliers übergibt Kolschitzky außerdem einen Brief, in dem er Kaiser Leopold I. über die Lage in der belagerten

за того в деяких публікаціях Михайловича неправильно назвали слугою Кульчицького.

Один із ад'ютантів коменданта міста супроводив їх крізь браму при Шоттендор аж до останніх рядів палісадів. В темну захмарену ніч ішли вони попри горбок Шотенгігель і не стрічаючи нікого, дісталися аж до т.зв. Нового Шпиталю при Верінгерштрассе (тепер 9 діляниця Відня). Раптом вони завважили, що знаходяться між турецькими шатрами і вже не знали, якою дорогою їм далі йти. Тим часом зірвалася буря й сильний дощ та цілковита темнота не дозволила їм іти далі. Тому вони сховалися в одній ямі та чекали аж пройде буря, як і на новий день.

Як наближався ранок, Кульчицький і Михайлович пустилися в дальшу дорогу. В турецькому таборі вже панував щоденний рух. Вони пішли прямо поміж турецькими шатрами і співали веселу турецьку народну пісню, щоб в турець-

ких вояках не викликати підозріння. Один аґа (турецький офіцер), який стояв перед своїм шатром, завважив їх і запитав, звідки вони прийшли і в кого вони на службі? Кульчицький зовсім сміло розповідав, що він купець з Білгороду й тепер займається постачанням харчів для турецького війська. Тепер якраз хоче дістати полеві фрукти із близької околиці. Аґа, якому сподобався веселий спів, співчував з тими двома промоклими співаками і запросив їх до свого шатра, де він частував їх кавою, що їм дуже смакувала. Щасливі, що вийшли з тої небезпечної халепи, опинилися знову на полі та спершу йшли в напрямі Каленберґердорфу. Як помітили ворожу кінноту, звернули лівобіч, щоб крізь виноградники і ліс дістатися до Кльостернойбурґу. Вже в дорозі Кульчицький сумнівався, чи добре йти цією дорогою, бо не був певний, чи в Кльостернойбурґу зустрінуть взагалі царських вояків. Рішуче змінили доро-

Stadt am 12. August 1683 berichtet und den er ebenfalls an den Herzog von Lothringen übergeben soll. Dieser Brief hat folgenden Wortlaut: „Allerdurchlauchtigster, großmächtigster und unüberwindlichster Römischer Kaiser, auch zu Ungarn und Böhmen König etc. Wir hasardieren dieses, vielleicht möchte es glücklicher sein als unsere vorhergehenden Briefe, deren einer vom Feind interzipiert und mit einem gefiederten Pfeil wieder hereingeschossen worden ist.

Mit was für Mühe man unsererseits die Kontreskarpe, in welcher sich der Feind gleich am ersten Tag über sechzig Schritte wegen der so nahen Vorstädte und Häuser logiert hat, vierundzwanzig Tage manutentiert und wie tapfer sich unsere Leute dabei erzeigt haben, ist nicht zu beschreiben. Nunmehr aber ist der Feind mit seiner Mine an dem Ravelin, wir haben keine Minierer, um ihm entgegenzutreten, die Granaten, welche man jetzt am höchsten vonnöten hätte, sind meist ausgegangen,

das Pulver nimmt sehr ab, und es mangelt halt an vielen Sachen, die einem unumgänglich vonnöten wären. Die Mannschaft wird alle Tage weniger, in der Liste, die uns gestern übergeben wurde, finden sich 1.902 Tote und Blessierte, von den Offizieren sind viele blessiert; vier Oberstleutnants und viele Hauptleute sind tot, die Rote Ruhr grassiert unter den Soldaten und Bürgern gar stark. Wo sich Ihre Durchlaucht der Herzog von Lothringen befindet, an den wir bereits zu verschiedenen Malen geschrieben, darauf aber keine einzige Nachricht erhalten haben, ob derselbe etwas bekommen hat, wissen wir nicht, weil die Kommunikation ganz gesperrt ist. Zu beharrlichen kaiserlichen Gnaden uns alleruntertänigst allergehorsamst empfehlend.

Gegeben zu Wien, den 12. August 1683. Derselben zu Wien hinterlassener General und die Deputierten Räte.

PS: Heute, am 12. August, hat der Feind die Spitze des Ravelins durch eine Mine

гу й пішли в напрямі Каленбергердорфу. На протилежному острові на Дунаю вони помітили людей, між ними жінок, які прали білля, з чого Кульчицький дійшов до висновку, що вони — християни. Як він із своїм супровідником Михайловичем наблизився до берега, їх обстрілювали з острова, вважаючи їх за турків. Кульчицький ледве міг порозумітися з людьми на острові та переконати їх, що він — християнин і бажає, щоб його перевезли на інший беріг Дунаю. Нарешті він дістав відповідь і вказівку піти трохи далі, а тоді спуститися через прибережний схил. Він і його супровідник так зробили і їх взяли в човен. Перед війтом Нусдорфу (тепер 19 дільниця Відня), який із мешканцями цієї місцевості сховався перед турками на цьому малому острові в Дунаю, Кульчицький виказався як посланець міста Відня до князя Льотрінгського. І їх радо перевезли на лівий беріг Дунаю. Там зустріла їх цісарська патруля, запровадила Куль-

Кульчицький передає листа з обложеного Відня князеві Карлові Льотрінгському
Kolschitzky übergibt die Botschaft aus dem belagerten Wien an den Herzog Karl von Lothringen

sprengen lassen und ist gleich darauf gestürzt; er ist aber doch mit einem Verlust von 50 Toten und Blessierten, darunter ein Hauptmann, zwei Leutnants und ein Fähnrich, abgetrieben worden; bei alledem wird man zwar nichts unterlassen und tun, was ehrlichen Leuten zusteht; wie es auch bisher jederzeit geschehen ist, dem Feind jeden Schritt von dem Terrain disputieren, zumal auch bereits die nötigen Abschnitte gemacht worden sind, soviel als möglich war; es sind aber die feindlichen Minen meistens und sonderlich bei der Burgbastei zu fürchten, die weder mit Gewölben noch Kontraminen versehen ist, mittels welchen man den Feind nachsehen könnte. So müssen wir auch anstatt der Minierer, an welchen es mangelt, solche Leute gebrauchen, welche die Sache nicht recht verstehen und nicht allein an Erfahrung, sondern auch an Resolution nicht die gehörigen Qualitäten zum Minieren haben, da sie, wenn sie den Feind arbeiten hören, nicht entgehen-, sondern davongehen. Ich, Graf

Kapliers, sollte auch Euer kaiserlichen Majestät allergehorsamst nicht unberichtet lassen, daß seit etlichen Tagen der Kommandant, Graf Starhemberg, an Ruhr bettlägerig ist, welche ihn sehr ermattet, doch dessen ungeachtet efforciert er sich, alle valorosen und vigilanten Anstalten zu machen.“

Am 13. August, zwischen zehn und zwölf Uhr nachts, trat Kolschitzky mit den Schreiben, die er an den Herzog Karl von Lothringen übergeben sollte und einer Beglaubigungsurkunde, die ihm allorts auf christlicher Seite größtmöglichen Beistand sichern sollte, den gefährlichen Weg an; er wurde von seinem Kameraden Georg Michajlowitsch, der früher beim kaiserlichen Residenten Casanova in Konstantinopel diente, begleitet. Dieser war gleichfalls der türkischen Sprache mächtig und kannte die Sitten der Türken. Beide waren nach türkischer Art gekleidet und bewaffnet. Kolschitzky trug die Kleidung eines türkischen Kaufmannes, Michajlo-

чицького відразу до полковника Доната фон Гайслера, якого він поінформував про своє доручення. Полковник Гайслер доручив дати коні Кульчицькому й Михайловичеві, щоб вони якнайшвидше дісталися до головної квартири князя Лютрінгського, який зі своєю армією таборував над рікою Марх між місцевостями Ангерн і Штільфрід. В дорозі туди, в Штаммерсдорфі, Кульчицький запалив вогонь, а для віденців був це домовлений знак, що він щасливо пробився через турецький табір. Вранці 15 серпня 1683 р. Кульчицький передав листи князеві Лютрінгському, який дуже ласкаво приймав посланців Відня й запевнив, що такого важного міста, як Відень, ніколи не віддасть ворогові. Кур'єрів добре нагодували. Щасливо виконаний ризик і відвага Кульчицького викликали великий подив у цісарському таборі і князь осипав обох хоробрих та сміливих мужів похвалами і подякою. Та найскладніше завдання — передати

відповідь князя Карла Лютрінгського до Відня, стояло ще перед ними. Кульчицький усвідомляв, що від швидкого та вдалого виконання його завдання залежить рятунок Відня зі скрутного становища, отож рішив можливо найшвидше пуститися в небезпечну поворотну дорогу. Пізно ввечорі 16 серпня сміливі мешканці Нусдорфу перевезли обидвох відважних на тому ж місці, що два дні тому, через Дунай. Коротко відпочивши, вони пішли вздовж правого берега Дунаю в напрямі міста. Щоб ближче міста, тим небезпечніше. Довкола турецькі розвідки. Знову зачав падати дощ і вони мусіли ночувати надворі. Рано вранці 17 серпня вони ішли через Росау в напрям Альзергґрунду (тепер дев'ята дільниця Відня). Раптом помітили, що за ними йдуть турки. Побоючись, щоб коротко перед завершенням їхнього діла не потрапити в руки турків, які їх уб'ють, вони сховалися в підвалі якогось спаленого дому. За декілька хви-

witsch die eines Dieners. Das war auch der Grund dafür, warum Michajlowitsch in manchen Publikationen fälschlicherweise als der Diener Kolschitzkys bezeichnet wurde.

Von einem Adjutanten des Stadtkommandanten wurden sie durch die Ausfallspforte beim Schottentor bis zu den äußersten Palisadenreihen begleitet. Sie gingen dann in einer wegen schwerer Gewitterwolken stockfinsternen Nacht am Fuß des Schottenhügels entlang und gelangten, ohne jemandem zu begegnen, bis zum Neuen Spital (Pestlazarett) an der Währingerstraße. Plötzlich bemerkten sie, daß sie sich inmitten türkischer Zeltreihen befanden und wußten nunmehr nicht, welcher Weg einzuschlagen wäre. Der mittlerweile ausgebrochene Gewittersturm sowie der starke Regen und die undurchdringliche Finsternis hinderten die beiden am Weitergehen. Sie verbargen sich daher in einer Grube, um das Ende des Gewitters und den Tagesanbruch abzuwarten.

Als der Morgen graute machten sich Kolschitzky und Michajlowitsch wieder auf den Weg. Im türkischen Lager herrschte bereits emsige Regbarkeit. Sie gingen mitten durch die Zeltreihen und stimmten ein lustiges türkisches Volkslied an, um bei den türkischen Kriegern keinen Argwohn zu erwecken. Ein Aga (Kommandant), der vor seinem Zelt stand, wurde auf sie aufmerksam und fragte, woher sie kämen und in wessen Diensten sie stünden. Kolschitzky erzählte ganz unbefangen, daß er ein Kaufmann aus Belgrad wäre und sich mit der Beschaffung von Lebensmitteln für das türkische Heer befasse. Jetzt sei er im Begriff Feldfrüchte aus der nächsten Umgebung zu holen. Der Aga, dem die lustigen Gesänge gefielen, hatte Mitleid mit den beiden durchnäßten Sängern und lud sie deshalb zu sich ins Zelt ein, wo er sie mit heißem Kaffee bewirtete, der ihnen sehr gut schmeckte. Glücklicherweise entkamen sie dieser gefährlichen Situation und waren wieder auf freiem Feld angelangt und

лин почули вони, що хтось відкривав двері до підвалу. Довго не думаючи, Кульчицький крикнув по-турецькому: „Хто там? Ходи сюди!“ Після цього невідомий знову відійшов. Бути далі в підвалі вдалося вже недоцільно. Вони вийшли і, скриваючись між руїнами домів, опинилися знову надворі. Дорогу аж до палісадів перед мурами міста вони пробігли, постійно викрикуючи перестороги турецькою мовою, щоб так врятуватися перед обстрілами. Так вдалося їм повністю виконати важливе завдання і крізь браму Шоттентор повернутися до міста.

Вістка, що Кульчицький вже вернувся до міста полуднем 17 серпня 1683 р. розійшлася зі швидкістю вітру поміж оборонцями Відня. Розповідали, що його мало що не зловили турецькі вартів та що він передав радісну вістку комендантові міста із табору князя Карла Лютрингського, який незабаром прийде з допомогою. Віденці гуртува-

лися масово на дорогах і майданах міста і тремтячим серцем чекали на докладніші вістки. Штаргемберг не пропустив нагоди та щоби у віденського населення скріпити силу волі до оборони й готовости до бою, опублікував зміст листа, що Кульчицький приніс до міста. В листі Лютрингський князь жалував із глибоким зворушенням втрату численних хоробрих офіцерів і вояків та водночас повідомив, що з Баварії, Франків і Саксонії незабарі прийде допомога. Крім цього, він висловив надію, що на відсіч міста прийде велике військо під командуванням польського короля Собеського. Він ще додав, що цісарські війська знову зайняли Братиславу і два рази перемогли мадярського Текелі, який воював по боці турків. Вістки, що приніс Кульчицький, збудили нові надії на визволення від турецької облоги, не тільки в оборонців Відня, але також у жителів міста.

Про щасливе повернення Кульчицького

nahmen ihren Weg zunächst in Richtung Kahlenbergerdorf. Als sie eine feindliche Reiterabteilung bemerkten, wichen sie jedoch nach links ab, um durch die Weingärten und den Wald nach Klosterneuburg zu gelangen. Auf dem Weg dorthin kamen Kolschitzky jedoch Bedenken, da er nicht sicher war, ob er in Klosterneuburg überhaupt kaiserliche Soldaten antreffen würde. Kurz entschlossen änderte er sofort die Marschrichtung, und sie gingen ins Kahlenbergerdorf.

Dort bemerkte er auf einer gegenüberliegenden Donauinsel Leute, darunter Frauen, die Wäsche reinigten, woraus Kolschitzky klugerweise folgerte, daß es Christen seien. Als er nun mit seinem Begleiter Michajlowitsch ans Ufer kam, wurden sie von der Insel beschossen, weil man annahm, daß sie Türken wären. Nur mit Mühe konnte Kolschitzky mit den Leuten auf der Insel Verständigung aufnehmen und ihnen begrifflich machen, daß er Christ sei und auf das andere Ufer überführt zu werden

wünsche. Endlich erhielt er eine Antwort und die Anweisung ein Stück weiterzugehen und sich dann über die hohe Uferböschung herunterzulassen. Er und sein Begleiter taten dies und sie wurden mit einem Boot abgeholt. Vor dem Dorfrichter von Nußdorf, der mit den Bewohnern dieses Ortes auf der kleinen Donauinsel Schutz vor den Türken gesucht hatte, wies sich Kolschitzky als Abgesandter der Stadt Wien an den Herzog von Lothringen aus. Daraufhin wurden sie bereitwillig auf das linke Donauufer überführt. Von der nächsten kaiserlichen Patrouille in Empfang genommen, wurde Kolschitzky sofort zum Obersten Donat von Heißler geführt, den er von seinem Auftrag in Kenntnis setzte. Oberst Heißler gab Kolschitzky und Michajlowitsch Pferde, damit sie so schnell wie nur möglich das Hauptquartier des Herzogs von Lothringen erreichen konnten, der mit seiner Armee damals an der March zwischen Angern und Stillfried lagerte. Auf dem Weg dorthin, in Stammersdorf, brann-

повідомлено військо на другому березі Дунаю сильним димом і ракетами. В самому ж місті на радісну вістку, що приніс Кульчицький, вибухло захоплення, яке не можна описати. Бо тільки відсіч, на яку можна було тепер сподіватися, могла врятувати Відень. Голод і хвороба, як також безнадійність бойової команди з дня на день та чимраз сильніші напади вогора вже аж надміру збезсилили населення. Люди вже прийшли до переконання, що без допомоги з-зовні місто впаде в руки ворожої переваги. Але тепер настрої був знову піднесений. Із новим завзяттям кожний, чи вояк чи міщанин, старався робити все можливе для оборони міста.

Після передання такого важливого послання Кульчицьким облога Відня тривала вже не довго. 11 вересня 1683 р. віденці побачили ракети на Каленбергу, а це означало, що християнські війська готові до наступу. 12 вересня німецькі війська заатакували турків із Нусдорфу

і Деблінгу (тепер 19 дільниця Відня), а король Собеський напав на центр турецького війська, зновуж українські козаки із притаманною їм хоробрістю пішли в наступ якраз на головну квартиру Кара Мустафи на Нойбау (тепер 7 дільниця Відня). Відень — визволений!

Кульчицький і віденська каварня

Звільнення Відня прийшло в останній хвилині. Вияв радості був бурхливий і безмежний. Здобич і трофеї — величезні. Між скарбами напризволяще покинутого турецького табору знайшли приблизно 300 мішків із сиво-зеленими зернами. Ніхто не хотів цього мати, думаючи, що це корм для вєрблюдів. Хотіли висипати в Дунай, або спалити. Але Кульчицький затримав. З часу в турецькому полоні він добре знав тайну тих зерен. Як кількасот років тому ісламські дервіши із Мекки, священного міста мусулман, випадково виявили, що з того зерна можна зготовити смачний

te Kolschitzky ein Feuer ab, was für die Wiener das verabredete Zeichen war, daß er glücklich durchgekommen sei.

Am Morgen des 15. August 1683 übergab Kolschitzky die Briefe an Herzog Karl von Lothringen, der die Abgesandten Wiens sehr gnädig aufnahm und versicherte, daß er eine so wichtige Stadt niemals dem Feind überlassen würde. Die Überbringer der Botschaft wurden wohl gepflegt. Das glücklich ausgeführte Wagnis erregte im kaiserlichen Lager allgemeines Erstaunen und der Herzog überhäufte die beiden wackeren und mutigen Männer mit Lob und Dank. Das Schwierigste stand den beiden jedoch noch bevor, nämlich die Aufgabe, die Antwort des Herzogs Karl von Lothringen nach Wien zu überbringen.

Kolschitzky wußte sehr wohl, daß von der raschen und vollständigen Durchführung seines Unternehmens die Rettung der hartbedrängten Stadt Wien abhängt, entschloß sich, den gefährlichen Rückweg so rasch als möglich anzutreten. Am späten Abend

des 16. August überführten die wackeren Nußdorfer die beiden Wagemutigen an derselben Stelle über die Donau, wie zwei Tage zuvor. Nach einer kurzen Rast gingen sie das rechte Ufer des Donauarmes entlang geradewegs der Stadt zu. Je näher sie kamen, desto gefahrvoller wurde der Marsch. Sie wurden fortwährend von türkischen Patrouillen umschwärmt. Es begann wiederum zu regnen und sie waren gezwungen die Nacht im Freien zu verbringen.

Im Morgengrauen des 17. August gingen sie durch die Roßau gegen den Alsergrund. Plötzlich bemerkten sie, daß ihnen einige Türken folgten. Aus Besorgnis, so nahe vor dem Ziel in die Hände der Feinde zu geraten und von den Türken getötet zu werden, verbargen sie sich in der Ruine eines abgebrannten Hauses. Sie versteckten sich im Keller. Nach einigen Minuten hörten sie, wie jemand die Kellertür öffnete. Entschlossen rief Kolschitzky auf türkisch: „Wer da? Komm herein!“ Worauf der

напиток, це залишилося таємницею мусулман. В Європі того напою тоді майже не знали.

Декілька днів після 12 вересня 1683 р. Юрій Франц Кульчицький пішов до коменданта міста графа Штаргемберга; розмова з ним відбулася, правдоподібно, в такій формі:

„Ви виконали Ваше завдання дуже похвально, відважний чоловіче”, — сказав Штаргемберг, — „увесь Відень вдячний Вам за це. Скажіть же мені тепер, що можу зробити для Вас, щоб винагородити бодай частину нашого довгу за Вашу жертвність та очайдушність?”

„Вельмишановний і милостивий пане”, — відповів Кульчицький, — „Ви кажете, що я міг би просити про щось, що всій австрійській країні могло б бути корисне. Милостивий і вельмишановний пане, Ви хіба знаєте, що в турецькому таборі, між багатюю і дорогоцінною здобиччю є також численні мішки з сиво-зеленими зернами?”

„Чув я про це, але досі ніхто не міг мені пояснити, до чого вони можуть придатися”, — сказав Штаргемберг.

„Я знаю ці зернята”, — відповів Кульчицький, — „з них готвлять напиток, який приємно розбуджує кров, але при цьому не запаморочує. Дайте мені, милостивий пане, кілька мішків того зерна, і я приготую з них знаменитий напій, званий кавою; він незабаром так само стане улюблений серед віденців, як від соток літ серед турків.”

Посадник Відня і рада міста задовольнили прохання Кульчицького й дали йому також дозвіл відкрити каварню у Відні. А й цісар Леопольд I дозволив. Від того часу кава, досі в Середній Європі майже незнана в щоденному житті, а із-за її високої ціни вживали як лік, стала популярним напитком віденців. Звідси кава розповсюдилася по всій Європі як „віденська спеціальність”. Крім мішків кави, Кульчицький отримав від магістрату ще більшу суму грошей,

Unbekannte sich wieder entfernte. Nichtsdestoweniger erschien ihm ein längeres Verweilen in diesem Keller doch nicht mehr ratsam. Deshalb verließen sie das Haus und erreichten, durch die Häuserruinen gedeckt, wieder das Freie. Die Strecke bis zu den Palisaden vor der Stadtmauer durchliefen sie unter fortwährenden Warnungsrufen in türkischer Sprache, um damit zu verhindern, daß man auf sie schieße. So kamen sie, nachdem sie ihre Aufgabe restlos erfüllt hatten, durch das Schottentor in die Stadt zurück.

Die Nachricht, daß Kolschitzky bei den Palisaden am Schottentor glücklich in die Stadt gelangt sei, verbreitete sich in den Vormittagsstunden des 17. August 1683 in Windeseile unter den Verteidigern Wiens. Er sei, hieß es weiter, mit knapper Not den türkischen Wachen entkommen und habe dem Stadtkommandanten die frohe Botschaft einer baldigen Hilfe aus dem Lager des Herzogs Karl von Lothringen mitgebracht. Die Wiener sammelten sich scha-

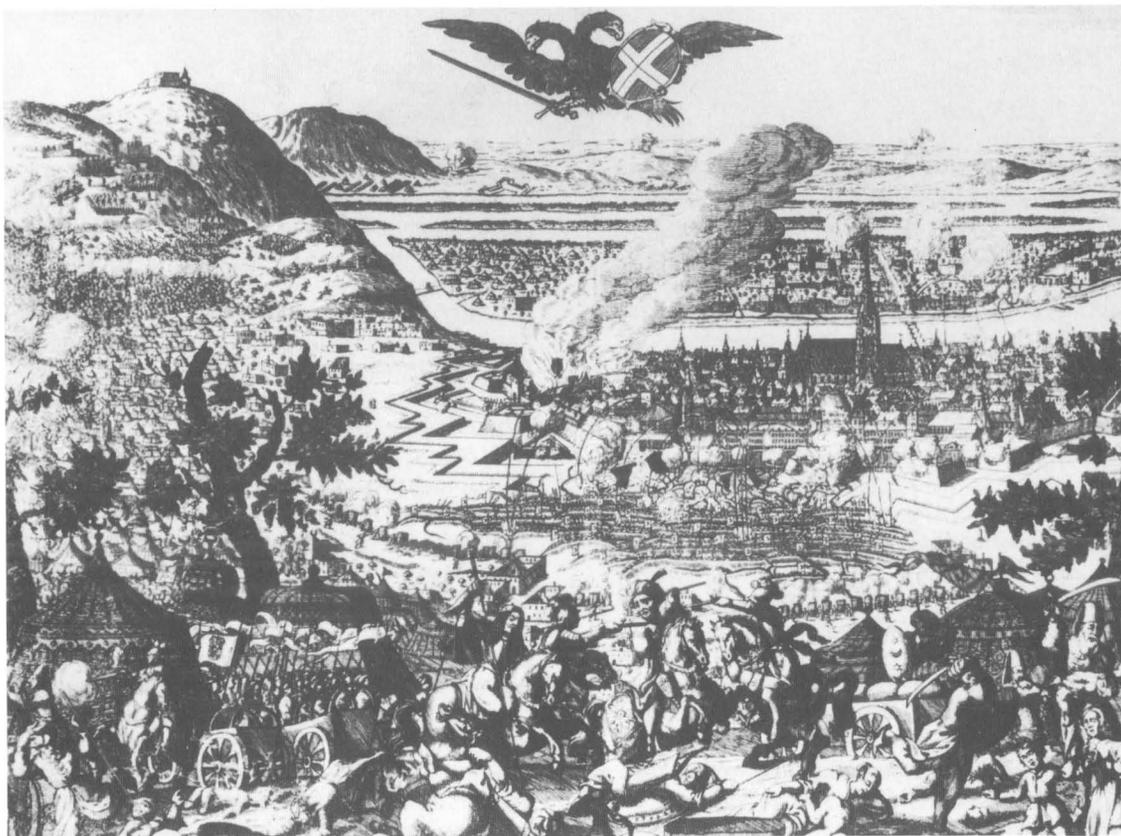
renweise auf den Plätzen und in den Straßen der Stadt und warteten klopfenden Herzens auf nähere Nachrichten.

Starhemberg versäumte es auch nicht, zur Stärkung des Verteidigungswillens und der Kampfbereitschaft der Wiener Bevölkerung den Inhalt des durch Kolschitzky überbrachten Schreibens öffentlich bekanntzugeben. Herzog Karl von Lothringen beklagte darin mit tiefer Rührung den Verlust so vieler braver Offiziere und Soldaten sowie den mißlichen Zustand der Stadt und kündigte zugleich baldige Hilfe an, die aus Bayern, Franken und Sachsen kommen sollte. Darüber hinaus stellte er die Ankunft einer Entsatzarmee unter dem Oberbefehl des Polenkönigs Sobieski in Aussicht. Er fügte noch hinzu, daß Preßburg von den Kaiserlichen wieder erobert und über Thököly ein zweifacher Sieg errungen wurde. Diese von Kolschitzky überbrachten guten Meldungen erweckten nicht nur bei den Verteidigern Wiens, sondern auch bei der Bevölkerung der Stadt neue Hoffnun-

але замість приобіцяної хати дістав тільки помешкання в домі при Гайдгассе 8 в Леопольдштадті (тепер 2 дільниця Відня). Кульчицький став також громадянином Відня.

Спершу Кульчицький продавав каву по вулицях Відня, носячи зі собою на дошці збанки і горнятка. Він мало що не зазнав невдачі, бо гірка кава не смакувала віденцям. Але Кульчицький був не тільки відважний і хоробрий, але також стійкий і спритний. А припадок допоміг. Одного дня попав йому якимось цукор у цей чорний напиток. Сердито попробував і був здивований, що ця цукрована кава навіть так зле не смакувала. Спробував відцідити каву й додати трохи молока. І таким способом вдалося йому, що він бажав. Так „звіденщена” кава смакувала всім. Прибуток із продажу помешкання в Гайдгассе Кульчицький і його жінка Марія Урзуля коротко потім використали на закуп скромного приміщення при „Бішофсгоф” в центрі

міста (тепер Домгассе 6 в першій дільниці Відня). Цей трактир був дуже малий і низький. Спочатку Кульчицький приготував каву так, як він навчився в турків. Потовчені і смажені зернята він варив і подавав їх без цукру в малих глиняних горнятках. Щойно вже згаданий новий спосіб готування кави здобув популярність між віденцями. Ця „віденська мока” стала так популярною, що перший трактир Кульчицького невдовзі став за малий; при „Шльоссергессхен” (тепер Шток ім Айзен Пляц 6 в першій дільниці Відня) він відкрив новий трактир „Під синьою пляшкою”. Тут він мав велике, просторе, але дуже темне приміщення, освітлене шестьюраменним венеційським люстром, на якому були свічки. Стіни помальовані на біло, влаштування було дуже просте. При стінах стояли дерев'яні лавки, а перед ними дубові столи. Середина покою була зарезервована для стоячих гостей. В бічному покою смажили і варили каву

Битва перед Віднем 1683, гравюра Й. М. Лерхе

Die Entsatzschlacht 1683, Stich von I. M. Lerche

на великому вогнищі у баняхах і мідних казанках та кофейниках. Все своє життя каварник Кульчицький носив фантастичний український стрій. Кожного гостя він вітав словами: „Що нового, братчику-серденько?” Тому нарід називав його „братчиком-серденьком”. Ця приповідка до нинішнього дня залишилася в розговорній мові віденців.

Як вивіска „Під синьою пляшкою” був турецький кофейник, що пізніше став знаком усіх каварників. Ця каварня дуже скоро стала популярною й до неї приходили гості з усіх проторків віденського населення. Вони приходили не тільки із-за кави, але передусім, щоб побачити Кульчицького, який у всіх віденців утішався великою популярністю. Часто можна було бачити в нього графа Рідігера Штаргемберга і князя Євгена Савойського. Також і його гарна жінка Марія Урзуля притягала гостей. Згодом Кульчицький отримав від міста будівельну ділянку й дозвіл на будову

дому, де міг би задовольнити всі потреби своїх гостей. Новий дім, подібний до дерев'яного барака та з дерев'яними лавками і столами всередині, стояв коло „Ам унтерен Верд” при мості „Шлягбріке” (тепер „Шведенбріке”). Ця каварня (якої нинішня адреса була б — Відень 2., Гойгассе 8) по смерті Кульчицького перейшла до рук його нащадків, з яких пізніше місто стягало невеликий податок.

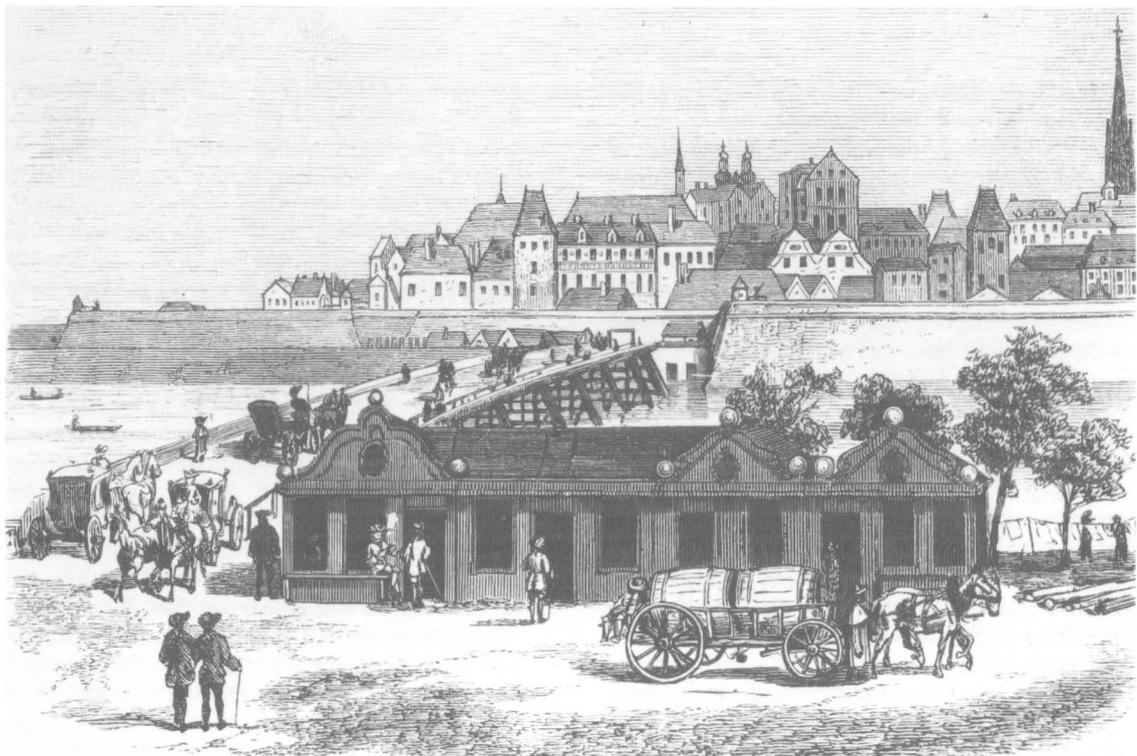
Юрій Франц Кульчицький помер на туберкульозу 19 лютого 1694 р., маючи ледве всього 54 роки. Поховали його на цвинтарі коло катедрального храму св. Степана в центрі Відня, з якого однак сьогодні вже нема ані сліду. Площа св. Степана в нинішньому часі є живим центром міста, а на місці цвинтаря оточують катедру високі доми. Кульчицький живе в пам'яті віденців до нинішнього дня передусім як патріарх віденських каварників. Після смерті Кульчицького „професія” каварників у

gen auf die Befreiung von den Türken, die die Stadt so sehr bedrängten.

Von der glücklichen Rückkehr Kolschitzkys wurde die Armee jenseits der Donau durch starken Rauchqualm und abends durch aufsteigende Raketen in Kenntnis gesetzt. In der Stadt selbst brach anlässlich der Bekanntgabe der von Kolschitzky gebrachten erfreulichen Botschaft immer mehr ein unbeschreiblicher Freudentaumel aus. Denn nur ein Entsatz, wie man ihn jetzt erhoffen durfte, konnte Wien retten. Hunger und Krankheit sowie das Zusammenschmelzen der kampffähigen Mannschaft von einem Tag zum anderen, während die Angriffsstürme der Feinde immer heftiger wurden, hatten die Einwohner schon zu sehr entmutigt. Man war bereits zu der Überzeugung gelangt, daß die Stadt ohne Hilfe von außen der feindlichen Übermacht werde erliegen müssen. Nun aber war die Stimmung wieder zuversichtlich. Mit neuem Mut versuchte jeder, ob Bürger oder Soldat, das Äußerste zu wagen, um die Stadt

zu halten. Kolschitzky, der bereits vor seinem wagemutigen Botengang als tapferer Mann gegolten hatte, wurde, nachdem er sein Leben hundertfachen Gefahren ausgesetzt hatte, von den begeisterungsfähigen und dankbaren Wienern als Held und Retter Wiens gefeiert, obwohl die Türken noch vor den Toren der Stadt standen.

Nach der Überbringung der so wichtigen Botschaft durch Kolschitzky dauerte die Belagerung Wiens nicht mehr lange. Bereits am 11. September 1683 sahen die Wiener Raketen auf dem Kahlenberg, was zu bedeuten hatte, daß die christlichen Heere zum Entsatz bereit waren. Am 12. September griffen die deutschen Streitkräfte von Nußdorf und Döbling her die Türken an, während König Sobieski mit seiner Armee das Zentrum des Türkenheeres attackierte und die ukrainischen Kosaken nichts geringeres als das Hauptquartier Kara Mustaphas am Neubau mit dem ihnen eigenen Elan stürmten. Wien war gerettet!

152

Нульчицьного каварня над мостом „Шлягбріке”
в Леопольдштадті (тепер друга дільниця Відня)

*Kolschitzkys Kaffeehaus bei der Schlagbrücke
in der Leopoldstadt*

Kolschitzky und das Wiener Kaffeehaus

Die Rettung war in letzter Minute gekommen. Der Jubel der Wiener war unendlich. Die Beute war unermesslich. Unter den Schätzen des im Stich gelassenen Türkenlagers fanden sich etwa dreihundert Säcke mit kleinen graugrünen Bohnen. Kein Mensch wollte das vermeintliche Kamelfutter. Schon dachte man daran, es in die Donau zu schütten oder zu verbrennen. Kolschitzky verhinderte dies. Von seiner Leidenszeit als türkischer Sklave kannte er das Geheimnis der Bohnen. Seit vor vielen hundert Jahren Derwische aus Mekka, der heiligen Stadt der Muselmanen, zufällig entdeckt hatten, daß sich aus ihnen ein köstliches Getränk bereiten ließ, war es das gehütete Privileg der Moslems geblieben. In Europa war dieses Getränk zur damaligen Zeit jedoch kaum bekannt. Wenige Tage nach dem 12. September

1683 ging Georg Franz Kolschitzky zum Stadtkommandanten Graf Starhemberg und führte mit ihm ein Gespräch, das sich etwa so abgespielt haben mag:

„Sie haben ihre Aufgabe sehr lobenswert erfüllt, mutiger Mann“, sagte Starhemberg, „ganz Wien ist ihnen dafür dankbar. Sagen sie mir also jetzt, was ich für sie tun kann, um wenigsten einen Teil unserer Schuld für ihre Opferbereitschaft und ihren Mut abzugelten?“

„Euer Hochwohlgeboren!“, antwortete Kolschitzky, „sie sprechen darüber, daß ich von ihnen etwas erbitten möge, das dem ganzen österreichischen Land Nutzen bringen könnte. Euer Hochwohlgeboren, sie wissen sicher, daß im Türkenlager unter der reichen und wertvollen Beute auch eine größere Anzahl von Säcken mit graugrünen Bohnen ist?“

„Ich habe davon gehört, aber bis jetzt konnte mir niemand erklären, wozu diese Bohnen verwendet werden können“, erwiderte Starhemberg.

Відні поволі розповсюдилася. В 1700 р. було у Відні 4 каварні, 1748 р. — вже 11, а 1780 р. в самому Леопольдштадті (тепер друга дільниця Відня) аж 6 каварень. Нині віденська каварняна професія охоплює майже 1800 підприємств, що зорганізовані в так званій Фаховій групі каварень Відня у Віденській Торговельній Палаті.

Пам'ятник Кульчицькому у Відні

На розі дому при Кольшціґассе 2 і Фаворітенштрассе 64 в четвертій дільниці Відня колись була „Гранд каварня Цверіна ім. Кульчицького”. Ще тепер на тому розі на висоті першого поверху стоїть бронзова статуя Юрія Франца Кульчицького. Вона представляє Кульчицького в турецькому строю і вказує нам на його славний подвиг, як він продістався через турецький табір перед Віднем в 1683 р. У лівій руці він тримає піднос з філіжанками, а в правій

кофейник, з якого наливає каву у філіжанки. З правого й лівого боку стінного гзімсу, на якому стоїть статуя, є турецькі воєнні хоругви і зброя. На обличчі Кульчицького типічні козацькі вуса. Цей пам'ятник виконано в ливарні Герніка за проектом славного віденського скульптора Емануїла Пенделя. Відкрито його 1885 р.

Історія виникнення цього пам'ятника є прикладом тривалого розуміння для мистецтва та гуманності віденських каварників.

Хроніка каварні розповідає, що одного вечора пізно влітку 1884 р. десь о 2-ій годині вночі — декілька постійних гостей „Каварні Цверіна” сиділи ще разом і розмовляли про це й інше. Хоч були то майже всі віденські художники, вони не говорили тільки про мистецтво, але подібно, як і нинішні гості каварень, про політику, економію й щоденні турботи. Каварник стояв трохи побіч і прислухувався тільки поверховно до розмов

„Ich kenne diese Bohnen“, sagte Kolschitzky, „aus ihnen wird ein Getränk bereitet, das das Blut angenehm in Wallung bringt, den Geist jedoch nicht vernebelt. Euer Hochwohlgeboren, geben sie mir einige Säcke mit diesen Bohnen und ich werde daraus dieses köstliche Getränk bereiten, das man Kaffee nennt. Es wird bei den Wienern bald genauso beliebt sein, wie schon seit hunderten Jahren bei den Türken.“ Der Bürgermeister und der Rat der Stadt Wien erfüllten Kolschitzky seinen Wunsch und erteilten ihm auch die Erlaubnis, eine Ausschank des türkischen Tranks eröffnen zu dürfen. Auch Kaiser Leopold I. stand nicht an, diese Bitte umgehend zu gewähren. Von diesem Zeitpunkt an wurde der Kaffee, der bisher in Mitteleuropa als tägliches Getränk nahezu unbekannt war und wegen seines hohen Preises wie ein Medikament eingenommen wurde, zum beliebtesten Getränk der Wiener. Von hier aus verbreitete sich der Kaffee als „Wiener Spezialität“ über ganz Europa.

Außer den Säcken mit den Kaffeebohnen erhielt Kolschitzky vom Magistrat noch eine größere Summe Geldes, jedoch statt eines ursprünglich versprochenen Hauses nur eine Brandstelle in der Haidgasse 8 (Wien-Leopoldstadt). Kolschitzky wurde nunmehr auch zum Bürger der Stadt Wien. Zunächst verkaufte Kolschitzky seinen Kaffee auf den Straßen Wiens. Zu diesem Zweck trug er dabei auf einem Brett Tassen bei sich. Beinahe wäre er gescheitert, denn der bittere Kahve-Trank sagte dem Gaumen der Wiener gar nicht zu. Aber Kolschitzky war nicht nur gewandt und tapfer, sondern auch zähe und findig. Ein Zufall kam ihm zu Hilfe. Eines Tages geriet ihm irgendwie Zucker in die schwarze Brühe. Ärgerlich kostete er, stellte aber zu seiner Überraschung fest, daß der gesüßte Kaffee gar nicht übel schmeckte. Probeweise seihte er den Satz ab und fügte etwas Milch zu. Und damit hatte er es geschafft! Das solcherart verwienerte Getränk fand Anklang.

пізних гостей. От що сказав один із його гостей: „Так, так ідеалізм поволі завмирає. Сьогодні люди думають тільки про свій шлунок. І за таких обставин мистецтво мусить загинути”. На це заперечив інший: „А, може, наш приятель Цверіна схоче допомогти!” Цверіна, який досі тільки мовчав, сказав цілком просто: „Я радо допоміг би, тільки не знаю як!” — „Я Вам вже дам відповідну пораду”, — відповів скульптор Пендель і запитав: „Ваша каварня лежить на вулиці Кульчицького, ні? Отже, бачите, і цей для міста так надзвичайно заслужений чоловік, до сьогодні ще не має пам’ятника у Відні. Тому Ви, дорогий приятелю Цверіна, маєте найліпшу нагоду це занедбання виправити”. Каварник трохи мовчав, а тоді надумався і сказав зовсім рішучо: „Так, Ви маєте рацію. Кульчицький заслужив собі вповні на це і я поставлю йому пам’ятник!” — „Пам’ятник з паперу”, — кликнув один архітект жартівливо. „Найпростіший пам’ят-

Пам’ятник Кульчицькому у Відні
Kolschitzky-Denkmal in Wien 4

Den Erlös aus dem Verkauf seiner Brandstelle in der Haidgasse verwendeten Kolschitzky und seine Frau Maria Ursula bald darauf zum Ankauf eines bescheidenen Lokals beim „Bischofshof“ in der Inneren Stadt (heute Domgasse 6). Das Lokal war ein kleines niedriges Gewölbe. Anfangs bereitete Kolschitzky den Kaffee so zu, wie er dies bei den Türken gesehen hatte. Die im Mörser fein zerstoßenen, gebrannten Bohnen wurden gekocht und dann ohne Zucker samt dem Satz in kleinen, irdenen Gefäßen serviert. Erst die schon erwähnte neue Art der Zubereitung des Kaffees wurde bei den Wienern beliebt. Dieser „Wiener Mokka“ fand nun solchen Anklang beim Publikum, daß das erste Lokal Kolschitzkys bald viel zu klein wurde und er ins Schlossergäßchen (heute: Stock-im-Eisen-Platz 6) übersiedelte und dort sein Lokal „Zur blauen Flasche“ eröffnete. Hier hatte er ein großes, geräumiges, aber sehr finsternes Lokal, das durch einen sechsarmigen venezianischen Luster mit Talg-

*kerzen beleuchtet wurde. Die Wände waren weiß getüncht, die Inneneinrichtung sehr primitiv. Um die Wände herum liefen rohgezimmerte Holzbänke und vor ihnen standen Eichentische. Die Mitte des Raumes war für die „Stehgäste“ reserviert. In einem Nebenraum wurde auf einem großen Herd in Kochtöpfen und kupfernen Kesseln und Kannen der Mokka gebrannt und gekocht. Der Cafétier Kolschitzky trug zeit-
lebens eine bunte fantastische ukrainische Tracht. Jeden Gast begrüßte er mit Handschlag und der Anrede „Wie geht es, Bruderherz?“ Im Volksmund wurde Kolschitzky deshalb „Bruderherz“ genannt. Diese Redensart hielt sich bis zum heutigen Tag in der Umgangssprache der Wiener.*

Als Aushängeschild vor dem Lokal „Zur blauen Flasche“ diente eine türkische Kanne, die dann später zum Zunftzeichen der Kaffeessieder wurde. Das Kaffeehaus wurde bald sehr beliebt und fand zahlreichen Zuspruch aus allen Kreisen der

Сьогодні вже не існуюча „Гранд наварня Цверіна ім. Кульчицького“ з пам'ятником Кульчицькому на розі вулиць Кольшцінґассе-Фаворітенштрассе (світлина з 1927 р.)

Das heute nicht mehr existierende Kaffeehaus „Grand Café Zwerina zum Kolschitzky“ mit dem Kolschitzky-Denkmal in Wien 4, Ecke Koschitzkygasse - Favoritenstraße (Foto aus dem Jahr 1927)

Wiener Bevölkerung. Sie kamen nicht so sehr wegen des Kaffees, sondern vor allem um Kolschitzky zu sehen, der bei allen Wienern größte Popularität genoß. Nicht selten ließen sich Graf Rüdiger Starhemberg und Prinz Eugen von Savoyen bei ihm sehen. Aber auch seine schöne Frau Maria Ursula lockte Gäste in das Lokal.

Nach einiger Zeit erhielt Kolschitzky einen Baugrund und von der Stadt Wien die Bewilligung, ein Haus zu bauen, in dem er allen Bedürfnissen seiner Gäste vollauf entsprechen konnte. Das neue Haus glich einer Holzbaracke und war im Inneren mit Holzbänken und Tischen möbliert und befand sich „Am unteren Werd“ bei der Schlagbrücke (heute: Schwedenbrücke). Dieses Kaffeehaus (heutige Adresse: Leopoldstadt, Heugasse 8) ging nach dem Tod Kolschitzkys auf seine Erben über, die später der Gemeinde Wien eine geringe Abgabe – vergleichbar mit der heutigen Einkommenssteuer – leisten mußten.

Kolschitzky starb am 19. Februar 1694, erst 54 Jahre alt, an Lungentuberkulose. Er wurde auf dem Stephansfriedhof beim Wiener Stephansdom begraben, von dem heute keine Spur mehr zu sehen ist. Der Stephansplatz ist heute das pulsierende Zentrum der Stadt Wien und anstelle des Friedhofs umgeben große Häuser den Dom.

In der Erinnerung der Wiener lebt Kolschitzky bis zum heutigen Tag vor allem als Patriarch der Wiener Kaffeesieder weiter. Nach dem Tod Kolschitzkys breitete sich das Kaffeesiedergewerbe in Wien allmählich aus. Im Jahr 1700 gab es in Wien vier, 1748 schon elf und im Jahr 1780 allein in der Leopoldstadt sechs Kaffeehäuser.

1819 zählte man in Wien bereits 150 Kaffeehäuser. Heute umfaßt das Wiener Kaffeesiedergewerbe nahezu 1.800 Betriebe, die in der Fachgruppe Wien der Kaffeehäuser in der Wiener Handelskammer organisiert sind.

ник сьогодні коштує дуже, дуже багато грошей”, — відповів скульптор Пендель серйозно. „Я знаю”, — сказав Цверіна, — „але як Ви приймете виконання у Ваші руки, то він не буде аж так надзвичайно багато коштувати.” „Очевидно”, — запевнив Пендель, — „я навіть відмовлюся від якого-небудь заробітку!” „Тоді ця справа в порядку”, — сказав Цверіна, — „зробіть мені кошторис”. При тім витягнув 1500 гульденів із свого портфелю і хотів їх передати скульпторові. Пендель не прийняв, але сказав: „Насамперед мушу виконати всю працю, а щойно тоді зможу прийняти гроші за це!”

Вже після кількох місяців урочисто відкрито пам'ятник Кульчицькому в присутності всіх віденських каварників. Ліворуч від входу до „Гранд каварні Цверіна ім. Кульчицького” була ще чорна мармурова таблиця із таким написом:

„Міська Рада міста Відня на своєму пленарному засіданні 6 жовтня 1885 р.

рішила перейняти у власність міста пам'ятник Кульчицькому на розі дому 4., Фаворітенштрассе ч. 64, який Ви подарували, та окрім цього висловити Вашій Всечесності щире подяку за цей подарунок, що ним Ви виявили Ваше патріотичне переконання та любов до міста Відня.

Для мене це є надзвичайною приємністю, повідомити Вашу Всечесність про це з висловом моєї особистої подяки.

Відень, дня 8 жовтня 1885 р.

Посадник:
Едуард Угль

Панові
Карлові Цверіна,
Каварникові
Відень.”

„Гранд каварня Цверіна ім. Кульчицького”, яка всередині була прикрашена стінними малюнками, що показували сцени із облоги Відня 1683 р. і в якій знаходився портрет короля Собеського й того-

Das Kolschitzky-Denkmal in Wien

An der Ecke Kolschitzkygasse 2 - Favoritenstraße 64 im vierten Wiener Gemeindebezirk befand sich früher das „Grand Café Zwerina zum Kolschitzky“. Noch heute befindet sich an dieser Ecke in Höhe des ersten Stocks eine Statue aus Bronze, die Georg Franz Kolschitzky darstellt. Sie zeigt Kolschitzky in türkischer Kleidung in Erinnerung an seinen berühmten Botengang durch das türkische Lager vor Wien 1683. In der linken Hand hält er ein Tablett mit Tassen, in der rechten eine Kanne, aus der er Kaffee in die Tassen gießt. Rechts und links vom Sockel, auf dem die Kolschitzky-Statue steht, finden wir türkische Fahnen und Waffen. Im Gesicht Kolschitzkys finden wir den typischen Kosaken-Schnurrbart. Das Denkmal wurde in der Gießerei Herneck nach dem Projekt des bekannten Wiener Bildhauers Emanuel Pendel hergestellt und 1885 enthüllt.

Die Entstehungsgeschichte dieses Denkmals ist ein Beispiel für das stets vorhandene Kunstverständnis und die Menschenfreundlichkeit der Wiener Kaffeesieder.

Die Lokalchronik berichtet, daß an einem Spätsommerabend des Jahres 1884 zu vorgeückter Stunde – es war bereits zwei Uhr nachts – einige Stammgäste des Cafés Zwerina noch immer beisammen saßen und über dies und jenes diskutierten. Obwohl es fast durchwegs Wiener Künstler waren, sprachen sie dennoch nicht nur über Kunst, sondern ähnlich wie die heutigen Kaffeehausbesucher über Politik, Wirtschaft und die Sorgen des Tages. Der Cafétier stand etwas abseits und hörte dem Gespräch der späten Runde nur flüchtig zu. Da sagte einer der Gäste: „Ja, ja, der Idealismus stirbt allmählich aus. Heute denken die Leute bloß an ihren Magen. Und unter diesen Umständen muß ja die Kunst zugrunde gehen!“ Dagegen wandte ein anderer ein: „Nun – vielleicht wird uns

162

Кульчицького наварня „Під синьою пляшною”,
олійний малюнок Франца Шамса з 1862 р.

*Kolschitzkys Kaffeehaus „Zur blauen Flasche”,
Ölgemälde von Franz Schams, 1862*

unser Freund Zwerina helfen wollen!“ Zwerina aber, der bisher geschwiegen hatte, sagte ganz unbefangen: „Gerne würde ich helfen, nur weiß ich nicht wie!“ – „Ich werde Ihnen schon den richtigen Rat geben“, antwortete der Bildhauer Pendel und fragte: „Ihr Kaffeehaus liegt in der Kolschitzkygasse, nicht wahr? Sehen Sie also, und dieser, um die Stadt so ungemein verdienstvolle Mann hat bis heute noch kein Denkmal in Wien. Sie, lieber Freund Zwerina, haben daher die beste Gelegenheit, dieses Versäumnis nachzuholen“. Der Cafétier schwieg zunächst einen Augenblick, dann besann er sich jedoch und sagte ganz entschieden: „Ja, Sie haben recht, Kolschitzky verdient es ganz gewiß und ich werde ihm ein Denkmal errichten lassen!“ – „Ein Monument aus Papier“, rief ein Architekt scherzend! – „Das primitivste Denkmal kostet heute viel, sehr viel Geld“, antwortete der Bildhauer Pendel ernst. „Das weiß ich schon“, entgegnete Zwerina, „wenn Sie aber die Durchführung in Ihre

Hände nehmen, so wird es doch nicht allzuviel kosten.“ – „Selbstverständlich“, bekräftigte Pendel, „ich verzichte sogar auf jeden Verdienst!“ – „Dann ist die Sache in Ordnung“, sagte Zwerina, „machen Sie mir einen Kostenvoranschlag.“ Dabei zog er 1.500 Gulden aus seiner Briefftasche und wollte sie dem Bildhauer übergeben. Pendel nahm diese Summe aber nicht an, sondern sagte: „Zuerst will ich die ganze Arbeit leisten, dann erst Geld hiefür empfangen!“

Bereits nach einigen Monaten wurde das Kolschitzky-Denkmal in Anwesenheit aller Wiener Kaffeekocher feierlich enthüllt. Linker Hand vom Eingang zum „Grand Café Zwerina zum Kolschitzky“ befand sich darüber hinaus noch eine schwarze Marmortafel mit folgendem Text: „Der Gemeinderat der Stadt Wien hat in seiner Plenarsitzung vom 6. Oktober 1885 beschlossen, das von Ihnen gespendete Kolschitzky-Monument an der Ecke des Hauses IV., Favoritenstraße Nr. 56, in das Eigentum

часний портрет Кульчицького, на жаль, вже давно не існує. Але статуя Юрія Франца Кульчицького ще і нині пригадує нам вже давно минулі часи.

Спогади про Кульчицького

В секретаріаті фахової групи віденських каварних домів у Віденській Торговельній Палаті та в історичному музеї міста Відня знаходимо два олійні портрети-малюнки, які представляють Юрія Франца Кульчицького. Дехто твердить, що це портрети не Кульчицького, але іншого каварника, а саме Деодата, про якого ми вже згадували напочатку. Але напис на портретах точно зазначає, що це є портрет Кульчицького.

В четвертій дільниці Відня є також вже згадана вулиця з іменем Кульчицького. Також література займалася рятівником Відня. В „Австрійських Листках” (ч. 124

з року 1847) автор Кальтенбек цитує, приміром, три сентенції, в яких змальовано заслуги Кульчицького. В одній із тих сентенцій нібито сам Кульчицький говорить:

„Пославсь до вас мій шлях крізь ниви,
доли й гори,

Крізь винниці й луги і крізь дрімучі
бори.

Нехай щастить і тим, хто йде за мною
сміло,

І хай не думає, що це недобре діло.
Бажаю кожному і успіхів і сили

І щоб його діла, як мої, всі хвалили.
Живу вдоволений, а маю на добавок
Найпершою із перших і невмірущу
славу.”

Дуже гарний олійний малюнок „Перша каварня у Відні, 1683” (він показує каварню Кульчицького „Під синьою пляшкою”), що намалював Франц Шамс в 1862 р., а який є власністю одного із членів старої віденської родини купців і торгівців.

der Commune zu übernehmen und sich bestimmt gefunden, Euer Wohlgeboren für diese Spende, wodurch Sie Ihre patriotische Gesinnung und Liebe zur Stadt Wien an den Tag legten, den wärmsten Dank auszusprechen.

Es gereicht mir zum besonderen Vergnügen, Eurer Wohlgeboren hievon unter dem Ausdrücke meines persönlichen Dankes in Kenntnis zu setzen.

Wien, am 8. Oktober 1885.

*Der Bürgermeister:
Eduard Uhl*

Herrn

*Carl Zwerina,
Cafétier*

W i e n .“

Das „Grand Café Zwerina zum Kolschitzky“, das im Inneren mit Fresken verziert war, die Szenen von der Belagerung Wiens aus dem Jahr 1683 darstellten, und in dem sich ein Porträt von König Sobieski und ein zeitgenössisches Porträt von Kolschitzky befanden, existiert leider schon lange nicht

mehr. Die mannshohe Statue des Patriarchen der Wiener Kaffeesieder Georg Franz Kolschitzky erinnert jedoch noch heute an längst vergangene Zeiten.

Erinnerungen an Kolschitzky

Im Sekretariat der Fachgruppe Wien der Kaffeehäuser in der Wiener Handelskammer und im Historischen Museum der Stadt Wien befinden sich zwei Ölgemälde, die das Porträt von Georg Franz Kolschitzky zeigen. Manche behaupten, es würde sich dabei nicht um Kolschitzky, sondern um einen anderen Kaffeesieder, den schon erwähnten Deodat handeln. Der Text auf den Bildern weist jedoch eindeutig auf Kolschitzky hin.

Im vierten Wiener Gemeindebezirk gibt es die ebenfalls schon erwähnte Kolschitzkygasse.

Auch die Literatur hat sich mit Kolschitzky beschäftigt. In den „Österreichischen Blät-

В 1933 р. увіковічено Кульчицького в українській літературі, а саме в історичному оповіданні Івана Филипчука „Кульчицький — герой Відня”.

Ім'я Кульчицького тісно зв'язане з історією й долею міста Відня. Багато віденців — а вже навіть шкільні діти — знають відповідь на питання, хто був Кульчицький, але дуже мало хто знає, що він був українець.

Юрій Франц Кульчицький, олійний портрет
Georg Franz Kolschitzky, Ölgemälde

tern“ (Nr. 124 aus dem Jahr 1847) zitiert Kaltenbeck beispielsweise drei Sprüche, in denen die Verdienste Kolschitzkys gerühmt werden. Einer dieser Sprüche wird Kolschitzky in den Mund gelegt:

*„Ich nahm meinen Weg durch unbewohnte
Felder,
Durch Weingebirg und Thal, auch durch
dunkle Wälder.
Es sehe sich wohl für, der mir folgen will
nach
Und bilde sich nicht ein, es sei eine
schlechte Sach'.
Ich wünsche jedem Glück, daß ihm wie
mir's gelinge,
Damit sein rühmlich' Thun auch bei der
Nachwelt klinge,
Noch endlich diese Ehre: ‚Ich bin der erst
gewest.‘“*

*Ein sehr schönes Ölgemälde „Das erste
Kaffeehaus in Wien, 1683“ (es zeigt das
Kolschitzky-Kaffeehaus „Zur blauen*

Flasche“), das 1862 von Franz Schams angefertigt wurde, befindet sich in Privatbesitz.

Im Jahr 1933 wurde Kolschitzky in ukrainischer Sprache literarisch gewürdigt, und zwar im historischen Roman „Kolschitzky, der Held von Wien“ von Iwan Fylyptschak.

So ist der Name Kolschitzkys mit dem Schicksal und der Geschichte der Stadt Wien aufs innigste verknüpft. Viele Wiener – auch Schulkinder – wissen eine Antwort, wenn sie nach Kolschitzky gefragt werden, aber die wenigsten wissen, daß er ein Ukrainer gewesen ist.

Vienna 1683 – the Cossacks and Kulchytsky

by Borys Jaminskyj

The raising of the siege of Vienna by the Polish king Jan Sobieski in 1683 was one of the great decisive military campaigns in European history. The defeat of the Turks by the allied Christian forces under his command saved not only a great European city and the capital of the Habsburg Empire from falling into Muslim hands, but also delivered central Europe from the centuries' old spectre of Ottoman military conquest. Consequently, Sobieski is remembered as a "saviour of Europe" and an outstanding champion of Christendom.

What is not widely known though is that Ukrainians too helped to make Sobieski's victory possible. At this time Polish rule extended to vast areas of Ukraine and the independent-spirited Ukrainian Cossacks – when cooperating with the Polish Crown – were regarded as among the finest troops at the disposal of the Polish king. Their importance as a Christian bulwark against the Turks on

Christendom's turbulent eastern frontier was recognised by the Holy See which endeavoured to secure the renowned Orthodox martial brotherhood as a cornerstone of the Christian alliance against the Turks. The contemporary pope, Innocent XI, devoted considerable sums of money to the realisation of this grand scheme.

A crucial role in Sobieski's military strategy was played by the Ukrainian Cossacks. Around 20,000 of them kept considerable numbers of Ottoman troops pinned down in Ukraine and the Crimea that otherwise could have been deployed elsewhere. Furthermore, Ukrainian Cossack contingents numbering some 4,000 men took part in the military operations around Vienna and other Austrian cities. The invaluable contribution made by the Ukrainian Cossacks in the struggle against the Turks was attested to by Sobieski himself and the Holy See. Apart from the Cossack units, Sobieski's

forces during the Viennese campaign also included many Ukrainians from Galicia and Volhynia that had been conscripted into the Polish army. Moreover, the Polish king was accompanied by the Ukrainian Orthodox bishop of Lviv, Yosyf Shumliansky, who was wounded by a Turkish bullet during the battle for Vienna.

Following Sobieski's triumph before the Habsburg capital, Ukrainian Cossack forces continued their battles against the Turks and their Crimean Tartar vassals. Pope Innocent XI was anxious to ensure that he could rely on their support as he formed a new anti-Ottoman "Holy League" with the Habsburg Emperor, Leopold I, Poland and Venice. In the spring of 1684 a papal emissary, Fr. Franciscus Bonesan, was sent for talks with the Cossacks and to deliver papal funds and arms to them. The warm letter expressing gratitude and pledging further assistance which Bonesan brought back from Hetman Andriy Mohyla and other

Cossack leaders marked the high point in relations between Rome and Cossack Ukraine.

For the Viennese one of the heroes of the grim days when their city was encircled by the Ottoman forces of Kara Mustafa was a Ukrainian polyglot named Yuriy Kulchytsky. Born around 1640 near Sambir in western Ukraine, he had joined the Zaporozhian Cossacks in his youth, learned to speak Turkish, and become an interpreter. Later he was captured by the Turks and while a prisoner he perfected his knowledge of Turkish and the Turkish way of life. Eventually he ended up in Vienna where he also mastered Hungarian and Rumanian. By the time the Turkish army laid siege to Vienna, Kulchytsky had established himself as an interpreter and importer of oriental goods.

Because of his knowledge of Turkish Kulchytsky was chosen by the defenders of Vienna for the perilous but vital task of getting news of their worsening predicament.

ment to the Habsburg Emperor. Disguised as a Turkish trader, the former Cossack stealthily made his way through the enemy lines and successfully delivered the message he had been entrusted with to the commander of the Imperial troops. Shortly afterwards, Kulchytsky repeated his daring exploit by making a precarious return journey to the beleaguered city. He brought back heartening tidings that help was on its way. This crucial intelligence together with the example of great courage that Kulchytsky had shown boosted the morale of the citizens and strengthened the determination of the garrison not to allow Vienna to be taken.

Kulchytsky later became famous for yet another remarkable achievement. In the years following the siege of Vienna the former Zaporozhian Cossack helped popularise the drinking of coffee in the city. By adding milk and sugar to it, coffee was made into a delicious and refreshing beverage, palatable to the

Austrians and subsequently to other Europeans. Special coffee houses sprung up throughout Vienna as the consumption of the “Viennese speciality” caught on. Kulchytsky and his wife owned one of the first and most popular coffee houses and played a major role in creating what soon became a famous Viennese institution.

Kulchytsky died from tuberculosis on 19 February 1694 and was buried in the graveyard of St. Stevens Church in the very heart of the city. His great services to Vienna were recognised posthumously in 1885 when the civic authorities erected a monument to this brave and enterprising man. His statue still stands at the corner of house 4, Favoritenstrasse 64. In 1933 his exploits were immortalised in Ukrainian literature with the publication of Ivan Filipchak’s historical tale entitled “Kulchytsky – hero of Vienna”.

*The author of the English summary
is Bohdan Nahaylo*

Християнські полководці після відсічі Відня

Die siegreichen Heerführer nach dem Entsatz von Wien

Використана література

Українською мовою

Альманах 10-ліття СУФА 1967—1977, Відень 1977.

Альманах українсько-католицького Братства св. ВМ. Варвари у Відні на рік 1971—1972, Відень 1972.

о. А. Г. Великий, ЧСВВ: З літопису християнської України; книга V: XVII ст., Рим 1972.

А. Кашенко: Оповідання про славне військо запорозьське низове, Катеринослав 1917.

Іван Німчук: Українці і відсіч Відня в році 1683, Львів 1933.

Іван Тинтор: Велика історія України, Вінніпег 1948.

Іван Филипчак: Кульчицький — герой Відня, Кульчиці Шляхотські — Самбір 1933.

о. Іван Хома: Історія України, Рим 1964.

Німецькою мовою

о. д-р Мирон Горниневич: Гречко-католицька центральна парохія св. ВМ. Варвари у Відні з нагоди 150-ліття її існування, Відень 1934.

Остап Грицай: Українці і визволення Відня 1683, Відень 1933.

Е. Й. Герліх, Ф. Романік: Історія Австрії, Іннсбрук 1977.

Борис Крупницький: Історія України, Візбаден 1963.

Райнгольд Льюренц: Рік турків 1683, Відень 1933.

Вілібальд М. Плехль: Церква св. ВМ. Варвари у Відні, т. I (Церква й право, 13), Відень 1975.

Вальтер Штурмінгер: Турки перед Віднем, з звітів очевидців, Діссельдорф 1968.

Карль Теплий: Початки віденської каварні — легенди і факти; у „Віденська каварня — від початків до часу між двома світовими війнами”, каталог до виставки, Відень 1980.

Literaturverzeichnis

In deutscher Sprache

- Almanach 10 Jahre UBSV 1967–1977, Wien 1977.*
E. J. Görlich / F. Romanik: Geschichte Österreichs, Innsbruck 1977.
Pfarrer Dr. Myron Hornykiewitsch: Griechisch-katholische Zentralpfarre zu St. Barbara in Wien anlässlich des 150jährigen Jubiläums ihres Bestehens, Wien 1934.
Ostap Hryzaj: Die Ukrainer und die Befreiung Wiens 1683, Wien 1933.
Borys Krupnyckyj: Geschichte der Ukraine, Wiesbaden 1963.
Reinhold Lorenz: Türkenjahr 1683, Wien 1933.
Willibald M. Plöchl: St. Barbara zu Wien, Band I (Kirche und Recht 13), Wien 1975.
Walter Sturminger: Die Türken vor Wien in Augenzeugenberichten, Düsseldorf 1968.

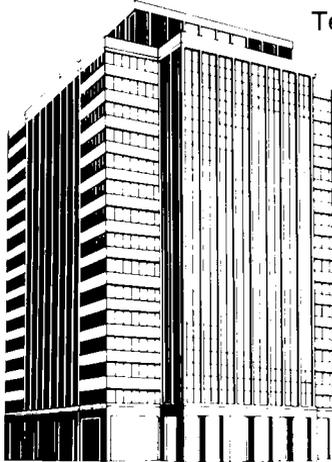
Karl Teply: Die Anfänge des Wiener Kaffeehauses – Legenden und Fakten; in „Das Wiener Kaffeehaus – von den Anfängen bis zur Zwischenkriegszeit“, Ausstellungskatalog, Wien 1980.

In ukrainischer Sprache

- Almanach der ukrainisch-katholischen Kirchengemeinschaft zu St. Barbara in Wien für das Jahr 1971/72, Wien 1972.*
P. Iwan Choma: Geschichte der Ukraine, Rom 1964.
Iwan Fylyptschak: Kolschitzky – der Held von Wien, Kultschytzi-Schlachotzki - Sambor 1933.
A. Kaschtschenko: Über das berühmte Saporogerheer, Katerynoslaw 1917.
Iwan Nimtschuk: Die Ukrainer und der Entsatz Wiens im Jahr 1683, Lemberg 1933.
Iwan Tyktor: Große Geschichte der Ukraine, Winnipeg 1948.
P. Athanasius H. Welykyj, OSBM: Aus den Annalen der christlichen Ukraine, Band V: XVII. Jhd., Rom 1972.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, Інк. UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

P.O. Box 17a • 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303
Telephones: (201) 451-2200, N.Y. Line (212) 227-5250

УКРАЇНСЬКА ТВЕРДИНЯ
У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

CANADIAN OFFICE
18 Leland Avenue Toronto, Ont. M8Z 2X5
Tel.: (416) 231-4685

- Має 16 клас модерного забезпечення;
- Уділяє стипендії студіюючій молоді;
- Видає щоденник „Свобода”, „Український Тижневик” і журнал для дітей „Веселка”.
- Удержує вакаційну оселю „Союзівка”;

Echt gelaufene Belege von UNO-WIEN und ÖSTERREICH!

Wir adressieren für Sie Ersttage, Sonderstempel mit passender Frankatur, Weiße Karten, Österreichische Ausstellungskarten, Flüge, Sloganstempel als Einschreibe-Belege zu günstigen Preisen.

Abo-Bedingungen schicken wir Ihnen gerne bei Zusendung eines adressierten Freiumschlages.

Ihr Spezialist für zuadressierte Belege.

Ernst PETR

*Hohenstaufengasse 10
A-1010 WIEN*

Für jede österreichische Markenausgabe die beliebten Ersttagbriefe von VIENNA FDC mit vierfärbigen Abbildungen und Erläuterungen der Marken in deutscher, englischer und französischer Sprache auf der Rückseite der Kuverts. VIENNA FDC produziert auch die offiziellen Festkuverts für die Veranstaltungen des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich.

The most popular Austrian first day covers for all new issued Austrian postage stamps are from VIENNA FDC. They feature colour illustrations and trilingual descriptions of the postage stamps in German, English and French. VIENNA FDC also produces the official covers for the Ukrainian Stamp Collectors Club of Austria.

Найпопулярніші австрійські коверти першоднівки продукує фірма ВІЕНА ФДЦ. Кольорові ілюстрації і тримовне пояснення кожної австрійської поштової марни в німецькій, англійській і французькій мовах. ВІЕНА ФДЦ продукує також всі святочні коверти для Союзу Українських Філіятелістів Австрії.

VIENNA FDC · M/W Pflieger · Kulmgasse 42 · A-1170 Wien, Austria · Tel. 46 46 77

Wir setzen,
reproduzieren, drucken,
binden und stanzen

Druckerei Seitenberg
1030 Wien, Rasumofskygasse 26
Tel. 72 43 56 · 72 25 94

КАТАЛОГ ДВОМОВНИХ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОШТОВИХ ШТЕМПЛІВ АВСТРІЙСЬКОЇ ПОШТИ

Тому, що поміщуємо знімки всіх святочних коверт і листівок, як рівнож спеціальних поштових штемплів, в тексті не подаємо окремо німецько-українських написів з тих штемплів. Числа 1010, 1150 3130 і 7000 позначають відділи поштових урядів, які інсталювали спеціальні відділи на виставках Союзу Українських Філітелістів Австрії (назву товариства подаємо скорочено як СУФА). Де не подане інше, виставка відбувалася у Відні.

ч. 0 — 4 березня, 1966 р.

В цей день австрійська пошта випустила пропам'ятну поштову марку з нагоди „100-ліття дирекції адміністрації пошти і телеграфу”. Ця марка зображує на лівому боці українську греко-католицьку церкву св. ВМ. Варвари у Відні. З того приводу парафіяльний уряд св. ВМ. Варвари випустив святочну коверту, на якій зображено світлину іконостасу згаданої церкви. Всі коверти були фран-

ковані пропам'ятною маркою та штемпльовані відповідним спеціальним штемплем австрійської пошти і додатково ще штемплем „першоднівки”. Парафіяльний уряд відбив ще офіційну українську парафіяльну печатку на всі коверти. Тираж: 1.000 коверт

ч. 1 — 29 червня 1967 р.

Перша виставка поштових марок СУФА — 100-ліття канонізації св. Йосафата Спеціальний поштовий штемпель зображує портрет св. Йосафата Святочна коверта з фотографією портрета св. Йосафата Тираж святочних коверт: 5.000

ч. 2 — 11 грудня 1967 р.

Перша різдвяна виставка поштових марок СУФА (разом з австрійським філітелістичним клубом ім св. Архистратига Гавриїла) Спеціальний поштовий штемпель зображує символічний вертеп

Святочна листівка з рисунком символічної „Мовчазної Церкви”

Тираж святочних листівок: 3.000

ч. 3 — 30/31 березня 1968 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди 50-ліття першого інтернаціонального поштового лету Відень - Краків - Львів - Київ

Спеціальний поштовий штампель зображує катедру св. Степана у Відні і собор св. Софії в Києві з пам'ятником Богдана Хмельницького

Святочні коверти:

а) зі світлиною катедри св. Юра у Львові

б) зі світлиною пам'ятника св. Володимира Великого в Києві

Тираж кожної святочної коверти: 2.000

ч. 4 — 4 грудня 1968 р.

Друга різдвяна виставка поштових марок СУФА (разом з австрійським філіателістичним клубом ім. св. Архистратига Гавриїла)

Спеціальний поштовий штампель зображує українську ікону „Марії Повч” із Закарпатської України (1676), яка від 1697 р. знаходиться в катедрі св. Степана у Відні

Святочна листівка зі світлиною ікони „Марії Повч”

Тираж святочних листівок: 2.000

ч. 5 — 12 грудня 1969 р.

Третя різдвяна виставка поштових марок СУФА

Спеціальний поштовий штампель зображує український католицький собор св. Софії в Римі (побудований в роках 1967 - 1969)

Святочна коверта і святочна листівка з рисунком українського католицького собору св. Софії в Римі

Тираж святочних коверт і святочних листівок по 1.000

ч. 6. — 1 жовтня 1970 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди побути Первоієрарха Української

Католицької Церкви Кардинала Йосифа Сліпого в Австрії

Спеціальний поштовий штемпель зображує портрет Блаженнішого Отця Йосифа Сліпого

Святочна коверта з рисунком символічної „Мовчазної Церкви”, портретом і гербом Первоієрарха Йосифа Сліпого
Тираж святочних коверт: 3.000

ч. 7 — 6 грудня 1971 р.

Четверта різдвяна виставка поштових марок СУФА

Спеціальний поштовий штемпель зображує символічну „Мовчазну Церкву”
Святочна листівка з побільшеним рисунком спеціальношо поштового штемпля

Тираж святочних листівок: 2.000

ч. 8 — 4 грудня 1972 р.

П'ята різдвяна виставка поштових марок СУФА — 5-ліття СУФА

Спеціальний поштовий штемпель зображує книжку з текстом різдвяного

тропара „Рожество Твоє Христе Боже наш”

Святочна коверта з емблемою СУФА

Тираж святочних коверт: 1.000

Святочна листівка з рисунком як у попередньому році та надруком поменшеного рисунку на святочній коверті з 1972 р.

Тираж святочних листівок: 2.000

ч. 9 — 24 січня 1975 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди випуску австрійської поштової марки із дефінітивної серії „краєвиди Австрії” з номінальною ціною 1,- шилінга, яка зображує Каленберг і місцевість Каленбергердорф (частина 19-ої дільниці Відня)

Спеціальний поштовий штемпель зображує козака на коні, Каленберг і Відень під час другої турецької облоги 1683 р., додатковий штемпель „першоднівки”
Офіційна першоднівка з рисунком Юрія Франца Кульчицького, українського

купця, який відкрив каварню у Відні 1683 р,
Тираж коверт першоднівок: 2.500

ч. 10 — 11/12 жовтня 1975 р.
Виставка поштових марок з нагоди святкування 200-ліття „Барбареум” у Відні
Спеціальний поштовий штемпель зображує стилізований документ заснування „Барбареум” з підписом цисаревої Марії Тереси
Святочна коверта з фотографією цінної євангелії в срібній оправі, яку Марія Тереса подарувала церкві св. ВМ. Варвари
Тираж святочних коверт: 2.000
На 500 ковертах відбито ще додатково оригінальну печатку духовної семінарії „Барбареум” з 1775 р.

ч. 11 — 27 травня 1976 р.
Перша виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „12 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікони свв. Бориса і Гліба за ґравюрами на дереві із Києва з 1638 р.
Офіційна листівка із кольоровими світлинами одного вагону „Поїзду Сонця” та ікони Вознесіння Христового (1775 р.) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних листівок: 10.000

ч. 12 — 26 до 28 листопада 1976 р.
Шоста різдвяна виставка поштових марок СУФА в рамках виставки українського народного мистецтва культурного товариства „Буковина”
Спеціальний поштовий штемпель зображує дівчину в українській народній ноші з вишиваним рушником і колачем, додатковий штемпель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1976
Святочна коверта з рисунком українських дітей-колядників
Тираж святочних коверт: 3.000

ч. 13 — 19 травня 1977 р.

Друга виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „13 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону св. Архистратига Гавриїла зі села Дальови (Західня Лемківщина) із 15 століття, яка тепер знаходиться у Львівському музеї

Офіційна листівка зі світлинами одного вагону „Поїзду Сонця” і ікони Непорочного Зачаття (1775 р.) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Тираж офіційних листівок: 5.000

ч. 14 — 25 вересня 1977 р.

Спеціальна виставка поштових марок СУФА з нагоди виставки „Мистецтво Східніх Церков” у монастирі Герцогенбург (Долішня Австрія) в рамках виставки поштових марок „Союзу Австрійських Філятелістів-Робітників” з нагоди святкування „50-ліття міста Герцогенбург”

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону Богоматері (17 століття) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні (експонат на виставці „Мистецтво Східніх Церков”) Святочна коверта з фотографією ікони Богоматері (18 століття) з музею Українського Католицького Університету в Римі (експонат на виставці „Мистецтво Східніх Церков”)

Тираж святочних коверт: 2.500

ч. 15 і ч. 16 — 25 до 27 листопада 1977 р.

Сьома різдвяна виставка поштових марок СУФА — 10-ліття СУФА

ч. 15 — 25 листопада 1977 р.

Спеціальний поштовий штемпель зображує різдвяну зірку над дерев'яною церквою в Гантері (Нью Йорк), ЗСА, додатковий штемпель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1977

Святочна листівка з рисунком дерев'яної церкви в Галичині

Тираж святочних листівок: 1.500

ч. 16 — 26/27 листопада 1977 р.
Спеціальний поштовий штампель зображує герб Блаженнішого Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого, герб міста Відня й емблему СУФА
Святочна коверта зі світлиною Блаженнішого Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого, гербом Відня та емблемою СУФА
Тираж святочних коверт: 5.000
ч. 17 — 25 травня 1978 р.
Третя виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „14 Поїзду Сонця” для калік
Спеціальний поштовий штампель зображує ікону св. Ніколая з Радружа біля Любачева (кінець 15 століття), яка тепер знаходиться у Львівському музеї
Офіційна листівка зі світлинами одного вагону „Поїзду Сонця” й ікони св. Ніколая (1775 р.) з іконостасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних листівок: 5.000

ч. 18 і ч. 19 — 1 до 3 грудня 1978 р.
грудня 1979 р.

Восьма різдвяна виставка поштових марок СУФА в палаті князів Естергазі в Айзенштадті, столиці провінції Бургенлянд

ч. 18 — 1 грудня 1978 р.
Спеціальний поштовий штампель зображує фігуру Божого Дитятка з вертепу в церкві Різдва Христового у Вифлеємі, яка лежить на подушці з українською вишивкою, додатковий штампель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1978

ч. 19 — 2/3 грудня 1978 р.
Спеціальний поштовий штампель зображує українських колядників з бандурами
Святочна листівка для обидвох спеціальних поштових штампелів з рисунком українських дітей-колядників
Тираж святочних листівок: 5.000

ч. 20 — 24 травня 1979 р.

Четверта виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „15 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону Різдва Христового (1775 р.) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Офіційна листівка з кольоровою світливою ікони Різдва Христового з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Тираж офіційних листівок: 5.000

ч. 21, ч.22 і ч. 23 — 30 листопада до 2 грудня 1979 р.

Дев'ять різдвяна виставка поштових марок СУФА з нагоди „першоднівки” австрійської пропам'ятної поштової марки Різдво Христове 1979, яка зображує ікону „Різдва Христового” з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

ч. 21 — 30 листопада 1979 р.

Спеціальний поштовий штемпель зображує українську греко-католицьку церкву св. ВМ. Варвари у Відні, додатковий штемпель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1979

Офіційна коверта першоднівка з кольоровою світливою іконостасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні

Тираж офіційних коверт першоднівок: 5.000

ч. 22 — 1 грудня 1979 р. — різдвяна академія СУФА

Спеціальний поштовий штемпель зображує портрет українського композитора і диригента українського хору при церкві св. ВМ. Варвари у Відні проф. Андрія Гнатишина (нар. 1906 р.), додатковий зелений штемпель організаційного комітету поїздки українського хору при церкві св. ВМ. Варвари у Відні до

Риму від 1 до 9 вересня 1979 р. (цей штемпель зображує колізей в Римі), додатково пропам'ятна марка ватиканської пошти в честь св. Василія Великого і ватиканський поштовий штемпель з рисунком базиліки св. Петра в Римі і датою 6 вересня 1979 р. (день авдієнції українського хору при церкві св. ВМ. Варвари у Відні в Святишого Отця) Офіційна коверта з кольоровою світліною проф. Андрія Гнатишина
Тираж офіційних коверт: 500

ч. 23 — 2 грудня 1979 р.
Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону Богоявлення (1775 р.) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні
Святочна коверта з кольоровою світліною ікони Богоявлення з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж святочних коверт: 2.000

ч. 24 — 13 травня 1980 р.
Виставка поштових марок СУФА в театрі у цісарському замку Шенбрунн з нагоди „першоднівки” австрійської пропам'ятної серії поштових марок з приводу відкриття виставки „Марія Тереса і її час” в цісарському замку Шенбрунн

Спеціальний поштовий штемпель зображує монограм цісареві Марії Тереси з обкладинки цінної євангелії в срібній оправі, яку Марія Тереса подарувала українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні в 1775 р., додатковий штемпель першоднівки до австрійської серії поштових марок з приводу відкриття виставки „Марія Тереса і її час”. Офіційна коверта першоднівка з кольоровою світліною цінної євангелії, яку цісарева Марія Тереса подарувала українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних коверт першоднівок: 1.500

ч. 25 — 15 травня 1980 р.

П'ята виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „16 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штемпель зображує запрестольну ікону св. ВМ. Варвари з української греко-католицької церкви у Відні (1775 р.), яка подібна обличчям до молоді Марії Тереси

Офіційна листівка з кольоровою світліною запрестольної ікони св. ВМ. Варвари з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних листівок: 3.000

ч. 26, ч. 27 і ч. 28 — 28 до 30 листопада 1980 р.

Десята різдвяна виставка поштових марок СУФА в рамках різдвяної виставки культурного відділу уряду міста Відня у віденській ратуші

ч. 26 — 28 листопада 1980 р.

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону Богоматері (1775 р.) з іконо-

стасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні, додатковий штемпель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1980

Офіційна коверта першоднівка з кольоровою світліною ікони Богоматері з іконостасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних коверт першоднівок: 2.000

ч. 27 — 29 листопада 1980 р. — 200 річниця дня смерти цесаревої Марії Тереси
Спеціальний поштовий штемпель зображує корону, бальдахім та вирізьблений дерев'яний хрест у філіграновім окутті з дорогими жемчугами, який Марія Тереса подарувала українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні (1775 р.)

Святочна листівка з кольоровою світліною вирізьбленого дерев'яного хреста у філіграновім окутті з дорогими жемчугами, який цесарева Марія Тереса пода-

рувала українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж святочних листівок: 1.500

ч. 28 — 30 листопада 1980 р. — різдвяна виставка культурного відділу уряду міста Відня

Спеціальний поштовий штампель зображує віденську ратушу, ялинку і різдвяний ярмарок перед віденською ратушею, та ноти перших тактів української коляди „Бог Предвічний”

Офіційна конверта з кольоровою світліною віденської ратуші з віденським різдвяним ярмарком

Тираж офіційних конверт: 1.000

ч. 29 — 6 квітня 1981 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди „Міжнародного Року Калік”

Спеціальний поштовий штампель зображує сонце, як символ організації „Поїзд Сонця” для калік, емблему СУФА та емблему Об’єднаних Націй з нагоди „Міжнародного Року Калік”,

додатковий штампель „першоднівки” до австрійської пропам’ятної марки з приводу „Третьої Європейської міжнародної конференції для реабілітації калік”

Офіційна конверта першоднівка з кольоровим рисунком емблеми організації „Поїзд Сонця” для калік, який включає емблему СУФА і емблеми всіх допомогових організацій, які злучені в організації „Поїзд Сонця”

Тираж офіційних конверт першоднівок: 1.500

ч. 30 — 28 травня 1981 р.

Шоста виставка поштових марок СУФА з нагоди від’їзду „17 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штампель зображує ікону свв. Апостолів Петра і Павла (1775 р.) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Офіційна листівка з кольоровою світлі-

ною ікони свв. Апостолів Петра і Павла з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Тираж офіційних листівок: 2.500

ч. 31 — 5 жовтня 1981 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди виставки „Візантія і Західній Світ” в австрійській національній бібліотеці у Відні

Спеціальний поштовий штампель зображує початок євангелії св. Івана у старослов'янському письмі „Споконвіку було слово” із слов'янського Кодексу ч. 1 з австрійської національної бібліотеки у Відні, додатковий штампель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди „16-го міжнародного конгресу візантинологів”

Офіційна коверта першоднівка із кольоровою світлиною першої сторінки євангелії св. Івана у старослов'янському письмі із слов'янського Кодексу ч. 1 з австрійської національної бібліотеки у Відні

Тираж офіційних коверт першоднівок: 1.000

ч. 32, ч. 33 і ч. 34 — 27 до 29 листопада 1981 р.

11-та різдвяна виставка поштових марок СУФА в рамках різдвяної виставки культурного відділу уряду міста Відня у віденській ратуші

ч. 32 — 27 листопада 1981 р.

Спеціальний поштовий штампель зображує ікону „Жировицької Богоматері” (1470 р.) з лісної церкви в Жираві на Городенщині (Білорусь), репліки цієї ікони знаходяться в українській католицькій церкві свв. Сергія і Вакха в Римі і в каплиці української папської колегії св. Йосафата в Римі, додатковий штампель „першоднівки” до австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1981.

Офіційна коверта першоднівка з кольоровою світлиною „Жировицької Богоматері”

Тираж офіційних коверт першоднівков: 1.000

ч. 33 — 28 листопада 1981 р. — спеціальна виставка австрійської пошти в рамках виставки поштових марок СУФА до теми „Герби на австрійських поштових марках”

Спеціальний поштовий штемпель зображує герби колишніх австрійських провінцій (коронних країн) Галичини і Буковини

Святочна коверта з кольоровою світліною гербів колишніх австрійських провінцій (коронних країн) Галичини і Буковини

Тираж святочних коверт: 1.000

ч. 34 — 29 листопада 1981 р. — різдвяна виставка культурного відділу уряду міста Відня

Спеціальний поштовий штемпель зображує віденську ратушу і різдвяний ярмарок перед віденською ратушею
Офіційна коверта з кольоровою світлі-

ною віденської ратуші з віденським різдвяним ярмарком

Тираж офіційних коверт: 900

ч. 35 — 17 лютого 1982 р.

Виставка поштових марок СУФА з нагоди 90-их уродин Почесного Президента СУФА Блаженнішого Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого

Спеціальний поштовий штемпель зображує портрет Блаженнішого Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого

Святочна коверта з кольоровою світліною Патріярха і Кардинала Йосифа Сліпого

Тираж святочної коверти: 1.500

ч. 36 — 20 травня 1982 р.

Сьома виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „18 Поїзду Сонця” для калік

Спеціальний поштовий штемпель зображує ікону св. Степана (1775 р.) з іконостасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні

Офіційна листівка з кольоровою світливою ікони св. Степана з іконостасу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних листівок: 2.500

ч. 37, ч. 38 і ч. 39 — 25, 27 і 28 листопада 1982 р.

12-та різдвяна виставка поштових марок СУФА в рамках різдвяної виставки культурного відділу уряду міста Відня у віденській ратуші — 15-ліття СУФА

ч. 37 — 25 листопада 1982 р.

Спеціальний поштовий штемпель зображує „чорну ікону” Богоматері (17 століття) з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні, додатковий штемпель „першоднівки” до австрійської пропам’ятної марки з нагоди Різдва Христового 1982

Офіційна конверта першоднівка з кольоровою світливою „чорної ікони” Богоматері з української греко-католицької

церкви св. ВМ. Варвари у Відні
Тираж офіційних конверт першоднівок: 1.000

ч. 38 — 27 листопада 1982 р. — спеціальна виставка австрійської пошти в рамках виставки поштових марок СУФА до теми „Поети на австрійських поштових марках”

Спеціальний поштовий штемпель зображує портрет українського поета Івана Франка (1856 - 1916), який 1894 р. закінчив свої студії на філософічному факультеті віденського університету
Святочна конверта з кольоровою світливою Івана Франка

Тираж святочних конверт: 1.000

ч. 39 — 28 листопада 1982 р. — різдвяна виставка культурного відділу уряду міста Відня

Спеціальний поштовий штемпель зображує залізну фігуру прапороносця на вежі віденської ратуші, яка цього року відзначає 100-ліття існування

Офіційна конверта з кольоровою світливою віденської ратуші з віденським різдвяним ярмарком

Тираж офіційних конверт: 1.000

ч. 40 — 2 червня 1983 р.

Восьма виставка поштових марок СУФА з нагоди від'їзду „19 Поїзду Сонця” для налік

Спеціальний поштовий штампель зображує ікону Ісуса Христа (1775 р.) з іконостазу в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні

Тираж офіційних листівок: 2.000

ч. 41 до ч. 45: 9 до 12 вересня 1983 р.

Виставка поштових марок СУФА „300-ліття відсічі Відня — 300-ліття віденської каварні” з нагоди „першоднівки” австрійського пропам'ятного бльону „300-ліття відсічі Відня” у віденській каварні „Кафе Централь”

ч. 41 — 9 вересня 1983 р.

Спеціальний поштовий штампель зображує українського козака, катедру св. Степана у Відні, частину віденських murів

і бастионів та турецькі шатра, додатковий штампель „першоднівки” до австрійського пропам'ятного бльону „300-ліття відсічі Відня”

Офіційна конверта першоднівка з кольоровою світливою частини малюнку „Собеський рятує Відень” Яна Матейка з ватиканських музеях в Римі

Тираж офіційних конверт першоднівок: 2.000

ч. 42 — 10 вересня 1983 р.

Спеціальний поштовий штампель зображує портрет Юрія Франца Кульчицького, патріярха віденських каварників

Святочна конверта з кольоровою світливою малюнку „Перша каварня у Відні, 1683” (він показує каварню Кульчицького „Під синьою пляшкою”) Франца Шамса, 1862 р.

Тираж святочних конверт: 2.000

ч. 43 — 11 вересня 1983 р.

Спеціальний поштовий штампель зображує типічну сцену з віденської каварні
Святочна конверта з світливою старого

рисунок віденської каварні „Кафе Централь”

Тираж святочних коверт: 2.000

ч. 44 — 12 вересня 1983 р.

Спеціальний поштовий штемпель зображує прапор і печатку українських козаків Святочна коверта як під ч. 41, але без напису „першоднівна”

Тираж святочних коверт: 2.000

ч. 45 — 12 вересня 1983 р.

„Козацька кінна пошта” австрійської пошти від каварні „Кафе Централь” до подвір'я головної пошти у Відні

Спеціальний поштовий штемпель зображує українського козак на коні Офіційна листівка з кольоровою світлиною українських козаків на конях

Тираж офіційної листівки: 2.000

На всіх спеціальних поштових штемплях з нагоди виставок поштових марок з приводу від'їздів „Поїзду Сонця” для калік бачимо ще сонце, як символ організації „Поїзд Сонця” — штемпель з

року 1976 показує ще додатково емблеми всіх допомогових організацій, які злучені в організації „Поїзд Сонця”, а штемплі з 1979 і 1981 рр. показують додатково емблему СУФА.

Офіційні коверти з нагоди різдвяних виставок культурного відділу уряду міста Відня з 30 листопада 1980 р., з 29 листопада 1981 р. і з 28 листопада 1982 р. зображують за офіційним дозволом ще герб міста Відня.

Проекти спеціальних поштових штемплів виготовили:

Директор Карло Пфрөгнер, почесний член СУФА:

2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 28, 30, 36, 40.

Ергард Штайнгаґен, почесний член СУФА:

1, 3, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45.

Всі спеціальні поштові штемплі, які

появилися під час виставок поштових марок СУФА зазначені у всіх каталогах австрійських державних поштових марок.

„Чорнодруки”

Перед випуском кожної поштової марки (тираж до 5.000.000) австрійська пошта випускає т. зв. „чорнодрук” (незубкований пробний друк) запланованої марки (тираж до 3.000). Ці „чорнодруки”, які появляються виключно на листках з описами марки або на спеціальних листівках з приводу різних виставок поштових марок, зазначені також у каталогах австрійських поштових марок.

З нагоди виставок поштових марок СУФА досі появилися шість спеціальні листівки із офіційними „чорнодруками” австрійських поштових марок:

А. 30 листопада 1979 р.: „чорнодрук”

австрійської пропам'ятної марки з нагоди Різдва Христового 1979 на спеціальній листівці СУФА — на листівці зображено українську греко-католицьку церкву св. ВМ. Варвари у Відні, додатково наліплена оригінальна марка зі всіми штемплями дня

Тираж: 500

Б. 13 травня 1980 р.: „чорнодрук” австрійської пропам'ятної серії поштових марок з приводу відкриття виставки „Марія Тереса і її час” в цісарському замку Шенбрунн на спеціальній листівці СУФА (великого формату) — на листівці зображено пам'ятник Марії Тереси у Відні, додатково наліплена оригінальна серія поштових марок зі всіми штемплями дня

Тираж: 200

В. 6 квітня 1981 р.: „чорнодрук” австрійської пропам'ятної марки з приводу „Третьої Європейської міжнародної конференції для реабілітації калік” на

спеціальній листівці СУФА (великого формату) — на листівці зображено емблему Об'єднаних Націй з нагоди Міжнародного Року Калік" і символічний рисунок (дві руки), додатково наліплена оригінальна марка зі всіма штемплями дня

Тираж: 500

Г. 5 жовтня 1981 р.: „чорнодрук” австрійської пропам'ятної марки з нагоди „16-го міжнародного конгресу візантинологів” на спеціальній листівці СУФА — на листівці текст німецькою мовою, додатково наліплена оригінальна марка зі всіма штемплями дня

Тираж: 200

Г. 25 листопада 1982 р.: „чорнодрук” австрійської пропам'ятної марни з нагоди Різдва Христового 1982 на спеціальній листівці СУФА — на листівці зображено залізну фігуру прапороносця на вежі віденської ратуші, додатково наліплена

оригінальна марка зі всіма штемплями дня
Тираж: 200

Д. 9 вересня 1983 р.: „чорнодрук” австрійського пропам'ятного бльоку „300-ліття відсічі Відня” на спеціальній листівці СУФА (великого формату) — на листівці зображено кольорову світлину малюнку „Собеський рятує Відень” Яна Матейна з ватиканських музеях в Римі, додатково наліплений оригінальний бльок зі всіма штемплями дня

Тираж: 400

Спеціальний випуск СУФА

6 квітня 1981 р.: „Міжнародний Рік Калік” — спеціальна листівка з австрійськими поштовими марками, трьома спеціальними поштовими штемплями з приводу „Міжнародного Року Калік”, серія марок віденського відділу Об'єднаних Націй з нагоди „Міжнародного Року Калік”

Тираж: 500

Katalog der zweisprachigen deutsch-ukrainischen Sonderstempel der österreichischen Post

Da alle Festkuverts, Sonderpostkarten sowie die Sonderstempel selbst abgebildet werden, führen wir die deutsch-ukrainischen Beschriftungen der Sonderstempel nicht gesondert an. Die Ziffern 1010, 1150, 3130 und 7000 geben die Postleitzahlen jener Sonderpostämter an, die während der Briefmarkenwerbeschauen und -ausstellungen des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins in Österreich (UBSV) eingerichtet waren. Wo es nicht anders angegeben ist, fand die Veranstaltung in Wien statt.

Nr. 0: 4. März 1966

Dieser Tag war der erste Tag der Freimachungsgültigkeit (Ersttag) der Sonderpostmarke „100 Jahre Generaldirektion für die Post- und Telegraphenverwaltung“. Auf dieser Marke sehen wir links im Markenbild die ukrainische griechisch-katholische Kirche zu St. Barbara in Wien. Aus diesem Anlaß gab das Pfarramt zu St. Barbara ein Festkuvert heraus, auf dem wir ein Foto

der Ikonostase aus dieser Kirche sehen. Alle Festkuverts wurden mit der Sondermarke frankiert sowie mit dem entsprechenden Sonderstempel und dem Ersttagstempel abgestempelt. Zusätzlich brachte das Pfarramt auf allen Kuverts noch einen Abdruck des offiziellen ukrainischen Pfarrstempels an. Auflage: 1.000 Kuverts.

Nr. 1: 29. Juni 1967

Erste Briefmarkenausstellung des UBSV – 100 Jahre Kanonisation des hl. Josaphat. Der Sonderstempel zeigt ein Porträt des hl. Josaphat. Festkuvert mit einem Foto des Porträt des hl. Josaphat. Auflage der Festkuverts: 5.000 Stück.

Nr. 2: 11. Dezember 1967

1. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV (gemeinsam mit dem österreichischen Philatelistenverein St. Gabriel). Der Sonderstempel zeigt eine symbolische Krippe. Sonderpostkarte mit der Zeichnung

einer symbolischen „Schweigenden Kirche“. Auflage der Sonderpostkarten: 3.000 Stück.

Nr. 3 30./31. März 1968

Briefmarkenausstellung des UBSV zum 50. Jahrestag des ersten internationalen Postfluges Wien–Krakau–Lemberg–Kiew. Der Sonderstempel zeigt den Stephansdom in Wien und die Sophienkathedrale mit dem Denkmal von Bohdan Chmelnytzkyj in Kiew. Festkuverts: a) mit der Abbildung der St.-Georgs-Kathedrale in Lemberg; b) mit der Abbildung des Denkmals des hl. Wolodymyr in Kiew. Auflage der Festkuverts: je 2.000 Stück.

Nr. 4: 4. Dezember 1968

2. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV (gemeinsam mit dem österreichischen Philatelistenverein St. Gabriel). Der Sonderstempel zeigt die ukrainische Ikone „Maria Pötsch“ aus der Karpaten-Ukraine (1676), die sich seit 1697 im Wiener Stephansdom befindet. Sonderpostkarte mit

einem Foto der Ikone „Maria Pötsch“. Auflage der Sonderpostkarten: 2.000 Stück.

Nr. 5: 12. Dezember 1969

3. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV. Der Sonderstempel zeigt die ukrainisch-katholische Kathedrale der hl. Sophia in Rom (erbaut 1967–1969). Festkuverts und Sonderpostkarten mit einer Abbildung der ukrainisch-katholischen Sophienkathedrale in Rom. Auflage der Festkuverts und Sonderpostkarten: je 1.000 Stück.

Nr. 6: 1. Oktober 1970

Briefmarkenwerbeschau des UBSV anlässlich des Besuches des Oberhauptes der ukrainisch-katholischen Kirche Kardinal Josyf Slipyj in Österreich. Der Sonderstempel zeigt ein Porträt von Großerbischof Kardinal Josyf Slipyj. Festkuvert mit der Zeichnung einer symbolischen „Schweigenden Kirche“ sowie dem Porträt und dem Wappen von Großerbischof und Kar-

dinal Josyf Slipyj. Auflage der Festkuverts:
3.000 Stück.

Nr. 7: 6. Dezember 1971

4. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV. Der Sonderstempel zeigt eine symbolische „Schweigende Kirche“. Sonderpostkarte mit einer vergrößerten Abbildung des Sonderstempels. Auflage der Sonderpostkarten: 2.000 Stück.

Nr. 8: 4. Dezember 1972

5. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV – 5 Jahre UBSV. Der Sonderstempel zeigt ein geöffnetes Buch mit dem ersten Vers des Weihnachtstroparions „Deine Geburt Christe unser Gott“. Festkuvert mit einer Abbildung des UBSV-Emblems. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück. Sonderpostkarten mit einer Abbildung wie im vorigen Jahr und einem Zusatzaufdruck der verkleinerten Abbildung des Festkuverts aus dem Jahr 1972. Auflage der Sonderpostkarten: 2.000 Stück.

Nr. 9: 24. Jänner 1975

Briefmarkenausstellung des UBSV zum Ersttag des 1-Schilling-Wertes aus der Freimarken-Serie „Landschaftsbilder – Schönes Österreich“ (Kahlenbergerdorf, Wien 19). Der Sonderstempel zeigt einen ukrainischen Kosaken auf einem Pferd, den Kahlenberg und Wien (Stephansdom) während der Zweiten Türkenbelagerung 1683, zusätzlich Ersttagstempel. Festkuvert mit einer zeitgenössischen Abbildung von Georg Franz Kolschitzky, jenem ukrainischen Kaufmann, der 1683 in Wien ein Kaffeehaus eröffnet hat. Auflage der Festkuverts: 2.500 Stück.

Nr. 10: 11./12. Oktober 1975

Briefmarkenausstellung anlässlich der Feierlichkeiten 200 Jahre „Barbareum“ in Wien. Der Sonderstempel zeigt einen Ausschnitt aus der Gründungsurkunde des „Barbareums“ mit der Unterschrift der Kaiserin Maria Theresia. Festkuvert mit einer Abbildung des in kostbarer Filigranarbeit in

Silber beschlagenen Evangeliars, das Kaiserin Maria Theresia der St.-Barbara-Kirche geschenkt hat. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück. Auf 500 Kuverts wurde zusätzlich ein Abdruck des Originalstempels des „Barbareums“ aus dem Jahr 1775 angebracht.

Nr. 11: 27. Mai 1976

1. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 12. Sonnezuges. Der Sonderstempel zeigt eine Abbildung der Ikonen der Heiligen Borys und Hlib nach Holzschnitten aus Kiew (1638). Sonderpostkarte mit dem Farbfoto eines Waggons des „Sonnezuges“ und der Ikone „Christi Himmelfahrt“ aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 10.000 Stück.

Nr. 12: 26.–28. November 1976

6. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV im Rahmen der Volkskunstausstel-

lung des ukrainischen Kulturvereins „Bukowyna“. Der Sonderstempel zeigt ein Mädchen in ukrainischer Volkstracht, mit einem bestickten Handtuch und einem Weihnachtsstollen, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1976“. Festkuvert mit der Zeichnung von ukrainischen Kindern als Sternsinger. Auflage der Festkuverts: 3.000 Stück.

Nr. 13: 19. Mai 1977

2. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 13. Sonnezuges. Der Sonderstempel zeigt eine Abbildung der Ikone des Erzengels Gabriel aus dem Dorf Daliw (West-Lemkenland), 15. Jahrhundert, die sich jetzt im Lemberger Museum befindet. Sonderpostkarte mit dem Foto eines Waggons des „Sonnezuges“ und der Ikone „Maria Empfängnis“ (1775) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 5.000 Stück.

Nr. 14: 25. September 1977

Briefmarkensonderschau des UBSV anlässlich der Ausstellung „Kunst der Ostkirche“ im Stift Herzogenburg (Niederösterreich) im Rahmen der Briefmarkenausstellung des 1. Österreichischen Arbeiter-Briefmarkensammlervereins zu den Feierlichkeiten „50 Jahre Stadt Herzogenburg“. Der Sonderstempel zeigt die Madonnenikone des Typus Eleousa (17. Jahrhundert) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien (Exponat bei der Ausstellung „Kunst der Ostkirche“). Festkuvert mit der Abbildung einer Madonnenikone (18. Jahrhundert) aus dem Museum der Ukrainischen Katholischen Universität in Rom (Exponat bei der Ausstellung „Kunst der Ostkirche“). Auflage der Festkuverts: 2.500 Stück.

Nr. 15 und Nr. 16:

25.–27. November 1977

7. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV – 10 Jahre UBSV.

Nr. 15: 25. November 1977

Der Sonderstempel zeigt einen Weihnachtsstern über der Holzkirche von Hunter (New York), USA, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1977“. Sonderpostkarte mit der Abbildung einer Holzkirche aus Galizien. Auflage der Sonderpostkarten: 1.500 Stück.

Nr. 16: 26./27. November 1977

Der Sonderstempel zeigt das Wappen des Patriarchen und Kardinals Josyf Slipyj, das Wappen von Wien und das Emblem des UBSV. Auflage des Festkuverts: 5.000 Stück.

Nr. 17: 25. Mai 1978

3. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 14. Sonnenzuges. Der Sonderstempel zeigt eine Abbildung der Ikone des hl. Nikolaus aus Radrush bei Lubaczów (Ende des 15. Jahrhunderts), die sich jetzt im Lemberger Museum befindet. Sonderpostkarte mit dem Foto eines Waggons des

„Sonnenzuges“ und der Ikone des hl. Nikolaus (1775) aus der Ikonostase in der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 5.000 Stück.

*Nr. 18 und Nr. 19: 1.–3. Dezember 1978
8. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV im Schloß Esterházy in Eisenstadt (Burgenland).*

*Nr. 18: 1. Dezember 1978
Der Sonderstempel zeigt das Krippenkind aus der Krippe in der Geburtskirche in Bethlehem, das auf einem mit ukrainischer Stickerei verzierten Polster liegt, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1978“.*

*Nr. 19: 2./3. Dezember 1978
Der Sonderstempel zeigt Sternsinger in ukrainischer Tracht mit dem Volksmusikinstrument „Bandura“. Sonderpostkarte für beide Sonderstempel mit der Zeichnung*

von ukrainischen Kindern als Sternsängern. Auflage der Sonderpostkarten: 5.000 Stück.

*Nr. 20: 24. Mai 1979
4. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 15. Sonnenzuges. Der Sonderstempel zeigt die Ikone „Christi Geburt“ (1775) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto der Ikone „Christi Geburt“ aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 5.000 Stück.*

*Nr. 21, Nr. 22 und Nr. 23:
30. November – 2. Dezember 1979
9. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV zum „Ersttag“ der Sonderpostmarke „Weihnachten 1979“, die die Ikone „Christi Geburt“ aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien zeigt.*

Nr. 21: 30. November 1979

Der Sonderstempel zeigt die Silhouette der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1979“. Festkuvert mit einem Farbfoto der Ikonostase (Bilderwand) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1979“. Auflage der Festkuverts: 5.000 Stück.

Nr. 22: 1. Dezember 1979

Weihnachtsfeier des UBSV. Der Sonderstempel zeigt ein Porträt des ukrainischen Komponisten und Dirigenten des ukrainischen Kirchenchores zu St. Barbara in Wien. Prof. Andreas Hnatyschyn (geb. 1906), zusätzlich grüner Komiteestempel anlässlich der Reise des ukrainischen Kirchenchores zu St. Barbara in Wien nach Rom von 1. bis 9. September 1979 (Stempelbild: Kolosseum in Rom), Zusatzfranka-

tur mit einer Maske aus der vatikanischen Sonderpostmarkenserie zu Ehren des hl. Basilius des Großen – abgestempelt mit einem vatikanischen Werbestempel vom 6. September 1979 (Tag der Audienz des ukrainischen Kirchenchores zu St. Barbara in Wien beim Heiligen Vater). Festkuverts mit einem Farbfoto von Prof. Andreas Hnatyschyn. Auflage der Festkuverts: 500 Stück.

Nr. 23: 2. Dezember 1979

Der Sonderstempel zeigt die Ikone der Epiphanie (1775) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Festkuvert mit einem Farbfoto der Ikone der Epiphanie aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 24: 13. Mai 1980

Briefmarkenwerbeschau des UBSV im Schönbrunner Schloßtheater zum Ersttag

der Sonderpostmarkenserie „200. Todestag von Kaiserin Maria Theresia“ und zur Eröffnung der Ausstellung „Maria Theresia und ihre Zeit“ im Schloß Schönbrunn. Der Sonderstempel zeigt das Monogramm der Kaiserin Maria Theresia vom Einband des in kostbarer Filigranarbeit in Silber beschlagenen Evangeliums, das Kaiserin Maria Theresia der St.-Barbara-Kirche geschenkt hat, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarkenserie „200. Todestag von Kaiserin Maria Theresia“. Festkuverts mit einem Farbfoto des in kostbarer Filigranarbeit in Silber beschlagenen Evangeliums, das Kaiserin Maria Theresia der St. Barbara Kirche geschenkt hat. Auflage der Festkuverts: 1.500 Stück.

Nr. 25: 15. Mai 1980

5. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 16. Sonnentages. Der Sonderstempel zeigt die Altarikone der hl. Barbara aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien

(1775), die in ihren Gesichtszügen eine Ähnlichkeit zur jugendlichen Maria Theresia aufweist. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto der Altarikone der hl. Barbara aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 3.000 Stück.

Nr. 26, Nr. 27 und Nr. 28:

28.–30. November 1980

10. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV im Rahmen der Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien im Wiener Rathaus.

Nr. 26: 28. November 1980

Der Sonderstempel zeigt die Madonnenikone (1775) aus der Ikonostase der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1980“. Festkuvert mit einem Farbfoto der Madonnenikone aus der Ikonostase in der ukrainischen griechisch-katholischen

Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 27: 29. November 1980

200. Todestag von Kaiserin Maria Theresia. Der Sonderstempel zeigt eine Krone, einen Baldachin und ein in kostbarer Filigranarbeit umkleidetes Holzkreuz, das Kaiserin Maria Theresia der ukrainischen griechisch-katholischen St.-Barbara-Kirche in Wien geschenkt hat. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto des in kostbarer Filigranarbeit umkleideten Holzkreuzes, das Kaiserin Maria Theresia der St.-Barbara-Kirche geschenkt hat. Auflage der Sonderpostkarten: 1.500 Stück.

Nr. 28: 30. November 1980

Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien. Der Sonderstempel zeigt das Wiener Rathaus, den Weihnachtsbaum und den Christkindlmarkt vor dem Wiener Rathaus sowie die ersten Takte des ukrainischen Weihnachtsliedes „Der Ewige Gott

ist geboren“. Festkuvert mit einem Farbfoto des Wiener Rathauses und des Wiener Christkindlmarktes. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 29: 6. April 1981

Briefmarkenwerbeschau des UBSV zum „Internationalen Jahr der Behinderten“. Der Sonderstempel zeigt die Sonne, als Symbol der Arbeitsgemeinschaft „Sonnenzug“ für Körperbehinderte, das Emblem des UBSV und das Emblem der Vereinten Nationen zum „Internationalen Jahr der Behinderten“, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „3. Europäische Regionalkonferenz von Rehabilitation International“. Festkuverts mit einer Farbabbildung des Emblems der Arbeitsgemeinschaft „Sonnenzug“ für Körperbehinderte, das das UBSV-Emblem und die Embleme aller in der Arbeitsgemeinschaft „Sonnenzug“ vereinigten Hilfsorganisationen zeigt. Auflage der Festkuverts: 1.500 Stück.

Nr. 30: 28. Mai 1981

6. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 17. Sonnezuges. Der Sonderstempel zeigt die Ikone der heiligen Apostel Peter und Paul (1775) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto der Ikone der heiligen Apostel Peter und Paul aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Sonderpostkarten: 2.500 Stück.

Nr. 31: 5. Oktober 1981

Briefmarkenwerbeschau des UBSV im Rahmen der Ausstellung „Byzanz und das Abendland“ in der Österreichischen Nationalbibliothek. Der Sonderstempel zeigt einen Ausschnitt aus dem Johannesevangelium in kirchenslawischer Schrift „Im Anfang war das Wort“ des Codex Slavicus 1 aus der Österreichischen Nationalbibliothek, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „XVI. Internationaler Byzantinistenkongreß“. Festkuvert mit einem

Farbfoto der ersten Seite des Johannesevangeliums in kirchenslawischer Schrift des Codex Slavicus 1 aus der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 32, Nr. 33 und Nr. 34:

27.–29. November 1981

11. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des UBSV im Rahmen der Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien im Wiener Rathaus.

Nr. 32: 27. November 1981

Der Sonderstempel zeigt die Ikone der „Muttergottes von Zyrovyci“ (1470) aus der Waldkirche in Zyrava im Kreis Hrodno in Weißruthenien, deren Repliken sich in der ukrainisch-katholischen Pfarrkirche der hl. Sergius und Bacchus in Rom und in der Kapelle des ukrainischen päpstlichen St.-Josaphat-Kollegiums in Rom befinden. Festkuvert mit einem Farbfoto der Ikone der „Muttergottes von Zyrovyci“. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 33: 28. November 1981
Sonderschau der österreichischen Post im Rahmen der Briefmarkenwerbeschau des UBSV zum Thema „Wappen auf österreichischen Briefmarken“. Der Sonderstempel zeigt die Wappen der ehemaligen österreichischen Kronländer Galizien und Bukowyna. Festkuvert mit einem Farbfoto der Wappen der ehemaligen österreichischen Kronländer Galizien und Bukowyna. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 34: 29. November 1981
Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien. Der Sonderstempel zeigt das Wiener Rathaus und den Christkindlmarkt vor dem Wiener Rathaus. Festkuvert mit einem Farbfoto des Wiener Rathauses und des Wiener Christkindlmarktes. Auflage der Festkuverts: 900 Stück.

Nr. 35: 17. Februar 1982
Briefmarkenwerbeschau des UBSV zum

90. Geburtstag des UBSV-Ehrenpräsidenten Patriarch und Kardinal Josyf Slipyj. Der Sonderstempel zeigt ein Porträt des Patriarchen und Kardinals Josyf Slipyj. Festkuvert mit einem Farbfoto des Patriarchen und Kardinals Josyf Slipyj. Auflage der Festkuverts: 1.500 Stück.

Nr. 36: 20. Mai 1982
7. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 18. Sonnenzuges. Der Sonderstempel zeigt die Ikone des hl. Stephan (1775) aus der Ikonostase in der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto der Ikone des hl. Stephan aus der Ikonostase in der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara. Auflage der Sonderpostkarten: 2.500 Stück.

Nr. 37, Nr. 38 und Nr. 39:
25., 27. und 28. November 1982
12. Weihnachtsbriefmarkenausstellung des

UBSV im Rahmen der Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien im Wiener Rathaus – 15 Jahre UBSV.

Nr. 37: 25. November 1982

Der Sonderstempel zeigt die Ikone der „Schwarzen Madonna“ (17. Jahrhundert) aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien, zusätzlich Ersttagstempel zur Sonderpostmarke „Weihnachten 1982“. Festkuverts mit einem Farbfoto der Ikone der „Schwarzen Madonna“ aus der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 38: 27. November 1982

Sonderschau der österreichischen Post im Rahmen der Briefmarkenwerbeschau des UBSV zum Thema „Dichter auf österreichischen Briefmarken“. Der Sonderstempel zeigt ein Porträt des ukrainischen Dichters Iwán Frankó (1856–1916), der 1894 seine

Studien an der philosophischen Fakultät der Universität Wien beendet hat. Festkuvert mit einem Farbfoto von Iwán Frankó. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 39: 28. November 1982

Weihnachtsausstellung des Kulturamtes der Stadt Wien. Der Sonderstempel zeigt den Rathausmann von der Spitze des Hauptturmes des Wiener Rathauses, der in diesem Jahr seinen 100. Geburtstag gefeiert hat. Festkuvert mit einem Farbfoto des Wiener Rathauses und des Wiener Christkindlmarktes. Auflage der Festkuverts: 1.000 Stück.

Nr. 40: 2. Juni 1983

8. Briefmarkenwerbeschau des UBSV zur Abfahrt des 19. Sonnezuges. Der Sonderstempel zeigt die „Christusikone“ aus der Ikonostase in der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara in Wien. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto der „Christusikone“ aus der Ikonostase in der

ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu St. Barbara. Auflage der Sonderpostkarten: 2.500 Stück.

Nr. 41 bis Nr. 45:

9. bis 12. September 1983

Briefmarkenwerbeschau des UBSV „300 Jahre Entsatz von Wien – 300 Jahre Wiener Kaffeehaus“ zum Ersttag des Briefmarkenblocks „300 Jahre Entsatz von Wien“ im Café Central in Wien.

Nr. 41: 9. September 1983

Der Sonderstempel zeigt einen ukrainischen Kosaken, den Wiener Stephansdom, einen Teil der Wiener Stadtmauer mit den Basteien und Türkenzelte. Zusätzlich Ersttagstempel zum Briefmarkenblock „300 Jahre Entsatz von Wien“. Festkuvert mit dem Farbfoto eines Ausschnittes aus dem Gemälde „Sobieski befreit Wien“ von Jan Matejko aus den Vatikanischen Museen in Rom. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 42: 10. September 1983

Der Sonderstempel zeigt ein Porträt von Georg Franz Kolschitzky, dem Patriarchen der Wiener Kaffeesieder. Festkuvert mit einem Farbfoto des Gemäldes „Das erste Kaffeehaus in Wien, 1683“ (es zeigt das Kolschitzky-Kaffeehaus „Zur blauen Flasche“) von Franz Schams, 1862. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 43: 11. September 1983

Der Sonderstempel zeigt eine typische Wiener Kaffeehausszene. Festkuvert mit der Abbildung einer alten Ansicht des Arkadenhofes des Café Central im Palais Ferstl. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 44: 12. September 1983

Der Sonderstempel zeigt die Fahne und das Siegel der ukrainischen Kosaken. Festkuvert wie bei Nr. 41, jedoch ohne Zudruck „Ersttag“. Auflage der Festkuverts: 2.000 Stück.

Nr. 45: 12. September 1983

Sonderpostbeförderung mit Reiterpost vom Café Central zum Hauptpostamt in Wien 1, Postgasse 10. Der Sonderstempel zeigt einen berittenen ukrainischen Kosaken mit gezogenem Säbel. Sonderpostkarte mit einem Farbfoto von berittenen ukrainischen Kosaken. Auflage der Sonderpostkarten: 2.000 Stück.

Auf allen Sonderstempeln anlässlich der Abfahrten der „Sonnenzüge“ für Körperbehinderte findet sich noch die Sonne, als Symbol der Arbeitsgemeinschaft „Sonnenzug“ – der Stempel aus dem Jahr 1976 zeigt darüber hinaus noch die Embleme aller in der Arbeitsgemeinschaft „Sonnenzug“ vereinigten Hilfsorganisationen, die Stempel aus den Jahren 1979 und 1981 noch zusätzlich das UBSV-Emblem.

Die Festkuverts anlässlich der Weihnachtsausstellungen des Kulturamtes der Stadt Wien vom 30. November 1980, vom 29. November 1981 und vom 28. November 1982

zeigen mit offizieller Genehmigung noch das Wappen der Stadt Wien.

Sonderstempelentwürfe des UBSV:

Direktor Karl Pfrogner, Ehrenmitglied des UBSV, hat folgende Sonderstempel entworfen: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 28, 30, 36, 40.

Erhard Steinhagen, Ehrenmitglied des UBSV, hat folgende Sonderstempel entworfen: 1, 3, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45.

„Schwarzdrucke“

Im Rahmen einiger Briefmarkenausstellungen gab der UBSV Schwarzdruck-Ersttagblätter heraus, die von Herrn Erhard Steinhagen künstlerisch gestaltet worden sind.

A. 30. November 1979: Schwarzdruck der Sonderpostmarke „Weihnachten 1979“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagblatt im Format DIN A5 mit der Abbildung der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche zu

St. Barbara in Wien, zusätzlich Originalmarke und entsprechender Sonder- und Ersttagstempel. Auflage: 500 Stück.

B. 13. Mai 1980: Schwarzdruck der Sonderpostmarkenserie „200. Todestag von Kaiserin Maria Theresia“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagblatt im Format DIN A4 (Überformat) mit der Abbildung des Maria-Theresien-Denkmals in Wien, zusätzlich Originalserie und entsprechende Sonder- und Ersttagstempel. Auflage: 200 Stück.

C. 6. April 1981: Schwarzdruck der Sonderpostmarke „3. Europäische Regionalkonferenz von Rehabilitation International“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagsblatt im Format DIN A4 mit der Abbildung des Emblems der Vereinten Nationen zum „Internationalen Jahr der Behinderten“ sowie einer symbolischen Darstellung, zusätzlich zwei Originalmarken und entsprechende Sonder- und Ersttagstempel. Auflage: 500 Stück.

D. 5. Oktober 1981: Schwarzdruck der Son-

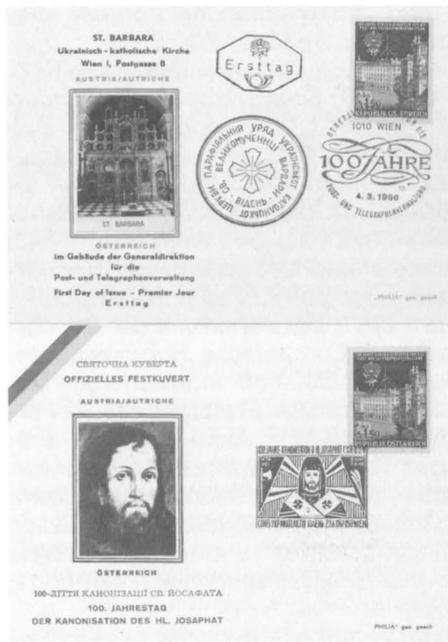
derpostmarke „XVI. Internationaler Byzantinistenkongreß“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagblatt im Format DIN A5, zusätzlich Originalmarke und entsprechender Sonder- und Ersttagsstempel. Auflage: 200 Stück.

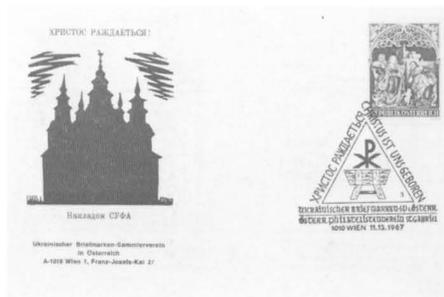
E. 25. November 1982: Schwarzdruck der Sonderpostmarke „Weihnachten 1982“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagblatt im Format DIN A5 mit der Abbildung des Wiener Rathausmannes, zusätzlich Originalmarke und entsprechender Sonder- und Ersttagstempel. Auflage: 200 Stück.

F. 9. September 183: Schwarzdruck des Briefmarkenblocks „300 Jahre Entsatz von Wien“ auf einem Schwarzdruck-Ersttagblatt im Format DIN A4 mit einem Farbfoto des Gemäldes „Sobieski rettet Wien“ von Jan Matejko aus den Vatikanischen Museen in Rom, zusätzlich Originalblock und entsprechender Sonder- und Ersttagstempel. Auflage: 400 Stück.

Sonderausgabe des UBSV

6. April 1981: „Internationales Jahr der Behinderten“ – Faltmappe mit drei themenbezogenen österreichischen Sonderstempeln, dem Ersttag zur Sonderpostmarke „3. Europäische Regionalkonferenz von Rehabilitation International“ und dem Ersttag der UNO-Wien-Sondermarkenserie zum „Internationalen Jahr der Behinderten“. Auflage: 500 Stück.

2

3

3

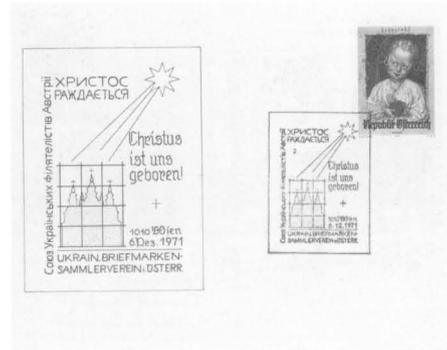

4

211

5

7

212

6

8

OFFIZIELLE SONDERPOSTKARTE
14. Sonnentag, 25. bis 28. Mai 1978

ОФІЦІЙНА ЛІСТІВКА

Св. Миколай (18.07.),
день о рожденији
Св. Фотіогора (Св.
Миколай) у 91 год.

Акоме свт. Зосима
(18.08.) жеже был архієп.
орієнт. «Апост. Пр. Барбара»
Кірово у Києві

Союз Українських Філітелів Св. Аустрії
Ukrainischer BSV in Österreich

РІЗДВО ХРИСТОВЕ 1978
WEIHNACHTEN 1978

Український Бюро марок
Саммітгерарен в Остеррейч, як Гаст
ім Бургенланд
Eisenstadt, 1-3. Dez. 1978

17

19

РІЗДВО ХРИСТОВЕ 1978
WEIHNACHTEN 1978

Український Бюро марок
Саммітгерарен в Остеррейч, як Гаст
ім Бургенланд
Eisenstadt, 1-3. Dez. 1978

18

SONNENZUG ОФІЦІЙНА ЛІСТІВКА
15. Sonnentag,
24. bis 27. Mai 1979

UKr. Weihnachtsskizze (18. Jh.), Wien - St. Barbara

20

215

21

23

216

22

24

SONNENZUG
 ОФІЦІЙНА ЛІСТІВКА
 16. Sonnenzug,
 15. bis 18. Mai 1980

Altarbild III. Barbara
 mit den Gesichtstagen Maria Theresia

25

MARIA-THERESIEN-KREUZ
 UKRAIN GRECH-KATH KIRCHE ZU ST. BARBARA

27

ОФІЦІЙНА ПЕРШОДНІВКА
 OFFIZIELLER ERSTTAGBRIEF
 МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ ПІСЬМО КРИСТОБІС - СІМІОНАС
 1980

МАДОННИКОНЕ
 UKRAIN GRECH-KATH KIRCHE ZU ST. BARBARA

26

ОФІЦІЙНА КОВЕРТА
 OFFIZIELLES FESTKUVERT

6. WEIHNACHTSAUSSTELLUNG des
 KULTURAMTES der STADT WIEN 1980
 Wiener Christkindmarkt

28

217

29

218

Bikone der Apostel Peter u. Paul
Ukrain. griech.-kath. St.-Barthana-Kirche

31

Byzanz und das Abendland
Osterr. Nationalbibliothek 1981

32

Muttergottes von Zyrinov

KONIG. MARIA - NITELLE DER SCHMELZEN - UKRAIN. GRIECH-KATH. KIRCHE ZI. ST. BARBARA

37

100 Jahre Rathausmann - Weihnachtsausstellung

39

15 Jahre - Ukrainischer BSV in Österreich
IWAN FRANKO - ІВАН ФРАНКО
 15-ліття Союзу Укр. Філант. Австрія

220

38

40

41

42

43

44

45

221

Weihnachten - Різдво Христове - Christmas
1979

Weihnachtskone aus der
ukrainischen, griechisch-
katholischen Kirche zu
St. Barbara, Wien I,

gemalt 1775 von
M. Subotic.

N 059

222 A/A

Maria Theresia und ihre Zeit
JUBILÄUMS-AUSSTELLUNG, 13. MAI BIS 26. OKTOBER 1980, WIEN, SCHLOSS SÖHNBRUNN

097 #

BRUFMARKENAUSSTELLUNG DES UNGARISCHEN BREFMARKENSAMMLERVEREINS IN ÖSTERREICH

B/B

Die Vereinten Nationen haben das Jahr 1981 zum „Internationalen Jahr der Behinderten“ erklärt. Aus diesem Anlass erteilt die Bundesregierung der Republik Österreich folgende

PROKLAMATION:

Die Bundesregierung bekundet sich zu den Rechten der behinderten Menschen wie sie in der Resolution 48/96 (XXX) der Generalversammlung der Vereinten Nationen betreffend die Erklärung über die Rechte der Behinderten verkündet wurden. Sie wird daher alle Anstrengungen unternehmen, um im Rahmen der ihr durch die Rechtsordnung zuzubehörenden Aufgaben diese Rechte zu gewährleisten.

INTERNATIONALES JAHR DER BEHINDERTEN - МІЖНАРОДНИЙ РІВ НАЛІВІВ 1981

86c
ÖSTERREICH

76c
ÖSTERREICH

86c
ÖSTERREICH

№ 304

**Österreichischer Briefmarkensammlerverein in Österreich
Союз Українських Філателістів Австрії**

B/C

**Österreichische Nationalbibliothek
„BYZANZ UND DAS ABENDLAND“**

Ausstellung Mai bis Oktober 1981

REPUBLIC ÖSTERREICH
6
BYZANTINISCHES MUSEUM
WIRTSCHAFTS- und
KUNSTGEWERBEMUSEUM
WIEN

REPUBLIC ÖSTERREICH
6
BYZANTINISCHES MUSEUM
WIRTSCHAFTS- und
KUNSTGEWERBEMUSEUM
WIEN

Österr. Nationalbibliothek
Byzanz und das Abendland
KUNST- und WIRTSCHAFTS-
MUSEUM
WIRTSCHAFTS- und
KUNSTGEWERBEMUSEUM
WIEN

LEUV - СУВА ВІДБЕСИДІА ІСТО ВІЕНЬ, 9. 10. 1981

**Österreichischer Briefmarkensammlerverein in Österreich
Союз Українських Філателістів Австрії**

G/D

223

KULTURAMT DER STADT WIEN
100 JAHRE WR. RATHAUSMANN

WEIHNACHTS-
AUSSTELLUNG
UBSV — СУФА
ВИСТАВКА
ПОЛІТ. МАРК.
25.—28. 11. 1982

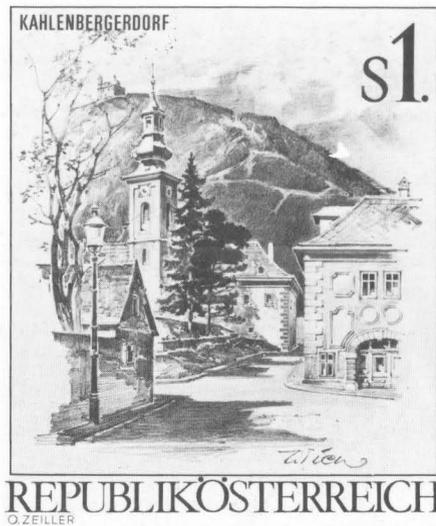

BRIEFMARKENAUSSTELLUNG DES UKRAINISCHEN BRIEFMARKENSAMMLERVEREINS IN ÖSTERREICH

INTERNATIONALES JAHR
DER BEHINDERTEN 1981

226 0

9

12

15

S REPUBLIK ÖSTERREICH 3

WEIHNACHTEN 1978

18

227

REPUBLIK ÖSTERREICH

S

4

Weihnachten 1980

5 4
Republik Österreich

230

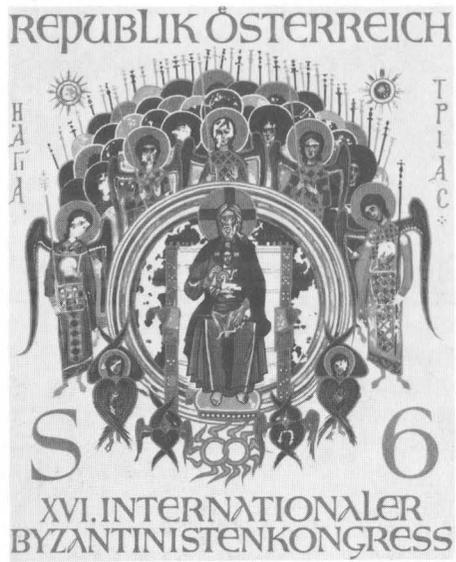
26

KONFERENZ VON REHABILITATION INTERNATIONAL
S6

3. EUROPAISCHE REGIONAL LITATION INTERNATIONALE

REPUBLIK
ÖSTERREICH

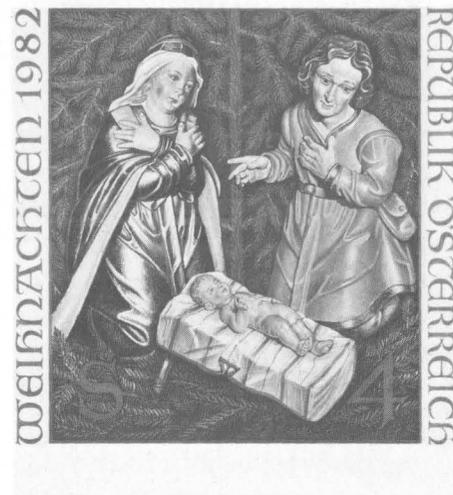
29

31

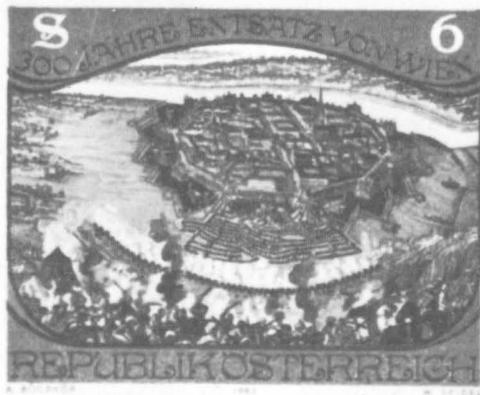
32

37

231

300 JAHRE

ENTSATZ VON WIEN

Австрійська пропам'ятна поштова марка з нагоди Різдва Христового 1979

День випуску: 15 листопада 1979 р.,
День першоднівки: 30 листопада 1979 р.
Марка зображує ікону „Різдво Христове” з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні.

Маляр-мистець: Мойсей Суботич (дата народження невідома — помер 1789 р.). 1775 р. він намалював 61 образів (ікони) для тодішньої каплиці духовної семінарії „Барбареум” і великий вітварний образ св. ВМ. Варвари, який подібний обличчям до молодого цесаревої Марії Тереси, за що він одержав, правдоподібно, суму 1.000 гульденів. Суботича зараховують до української київської школи ікономалярства.

Розмір ікони: 30,9 X 22,7 см.

На поштовій марці бачимо частину ікони в розмірі: 23,5 X 22,7 см.

Ікона знаходиться над проскомидійником в українській греко-католицькій церкві св. ВМ. Варвари у Відні. Вона є одна з численних змінних ікон, які знаходять своє місце у візантійсько-українському обряді на тетраподі для почитання вірних під час великих свят аж до їх віддання. Під час звичайних днів там знаходиться ікона патронки церкви св. ВМ. Варвари.

На іконі бачимо Марію-Богоматір і Йосифа з Божим Дитятком та пастухами. В горішній частині знаходиться старослов'янський текст „Слава во вишних Богу” — „Різдво Христове”. З технічних причин на поштовій марці не поміщено цього тексту та за фігурою св. Йосифа додано чотири вікна.

Die österreichische Sonderpostmarke „Weihnachten 1979“

Ausgabetag: 15. November 1979.

*Erster Tag der Freimachungsgültigkeit:
30. November 1979.*

Gemäldetitel: Ikone „Christi Geburt“.

*Künstler: Moses Subotić (Geburtsdaten
nicht bekannt – gestorben 1789).*

*Der Künstler schuf um 1775 für die dama-
lige Seminar-Kapelle des „Barbareums“ 61
kleine Festtagsikonen und ein großes
Altarbild der hl. Barbara mit den Gesichts-
zügen der jugendlichen Kirchenstifterin
Maria Theresia. Er erhielt angeblich 1.000
Gulden; wird der ukrainischen Kiewer Iko-
nenmalschule zugerechnet.*

Gemäldegröße: 30,9 × 22,7 cm.

*Größe des Ausschnittes, den die Marken-
abbildung zeigt: 23,5 × 22,7 cm.*

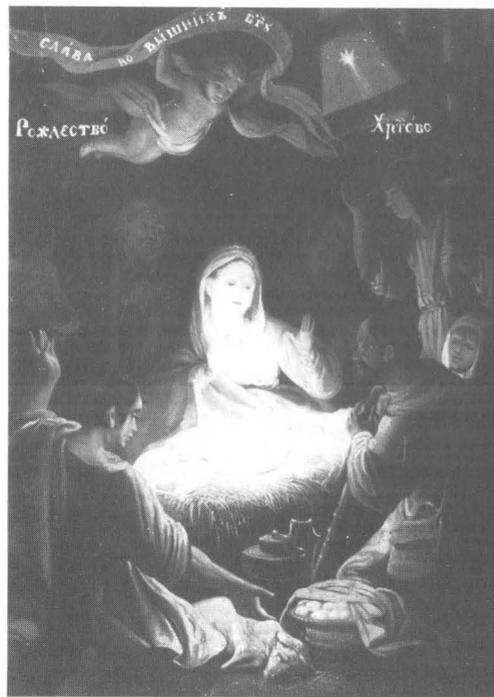
*Aufbewahrungsort: Ukrainische grie-
chisch-katholische Zentralpfarrkirche zu
St. Barbara in Wien 1, Postgasse 8, über*

*dem Vorbereitungstisch im Altarraum auf
einer Ikonenwand mit zwölf Ikonen. Diese
sogenannte Wechselikone wird zum ent-
sprechenden Festtag auf einem kleinen
Tischchen vor der Ikonostase zur Ver-
ehrung aufgestellt und bleibt dort bis zum
Ausklang des Festtages. Während des ge-
wöhnlichen Kirchenjahres nimmt diesen
Platz die Ikone des oder der Heiligen ein,
dem oder denen die Kirche geweiht ist, in
diesem Fall der hl. Barbara.*

*Motivbeschreibung: Maria und Joseph mit
Jesuskind, Anbetung durch die Hirten. Ein
Textband am oberen Bildrand zeigt einen
kirchenslawischen Bibelvers „Ehre sei Gott
in der Höhe“, rechts und links vom Engel
die Ikonenbezeichnung „Geburt Christi“.
Auf dem Markenmotiv wurden aus kompo-
sitorischen Gründen hinter der Figur des
hl. Joseph vier Lichtöffnungen hinzugefügt.*

Ікона „Різдва Христового” з української греко-католицької церкви св. ВМ. Варвари у Відні

Ikone „Christi Geburt“ aus der ukrainischen griechisch-katholischen Pfarrkirche zu St. Barbara in Wien

Світлини

Сторінки 29, 35:

Парафіяльний уряд української греко-католицької парафії св. ВМ. Варвари у Відні.

Сторінка 34:

Ігор Гнатишин.

Сторінка 37:

Український відділ при Радіо Ватикан, Рим.

Сторінки 29, 39, 42, 51:

Журнал „Форум”, Скрантон, Па., ЗСА.

Сторінки 41, 48, 122:

Іван Гинтор: Велика Історія України (світлив Ергард Штайнгаген).

Сторінки 43, 44, 50, 77, 99, 123:

А. Нащенко: Оповідання про славне військо запорозьке низове (світлив Ергард Штайнгаген).

Сторінки 52, 53, 54, 88, 90, 128:

Історично-військовий музей у Відні.

Сторінки 55, 94, 101:

Історичний музей міста Відня.

Сторінки 58, 65, 108, 149, 171:

Федеральна пресова служба, Відень (архів австрійської національної бібліотени).

Сторінка 70:

Отець А. Г. Великий, ЧСВВ: З літопису християнської України; книга V: XVII століття (світлив Ергард Штайнгаген).

Сторінка 86:

Енциклопедія Українознавства (світлив Ергард Штайнгаген).

Сторінки 127, 156:

Іван Німчун: Українці і відсіч Відня в році 1683

(світлив Ергард Штайнгаген).

Сторінка 131:

Товариство „Бойківщина” Філядельфія, Па., ЗСА.

Сторінка 138:

Архів Рудольфа Нойнтойфеля, Нойайген/Тульн, Долішня Австрія (світлив: Ергард Штайнгаген).

Сторінка 152:

Архів австрійської національної бібліотени.

Сторінка 158:

Провінційний архів міста Відня.

Сторінки 226 до 231:

Австрійська Пошта.

Bildnachweis

Seiten 29, 35:

Pfarramt der ukrainischen griechisch-katholischen Pfarrkirche zu St. Barbara in Wien.

Seite 34:

Ihor Hnatyszyn.

Seite 37:

Ukrainische Abteilung von Radio Vatikan, Rom.

Seiten 39, 42, 51:

Zeitschrift „Forum“, Scranton, Pa., USA.

Seiten 41, 48, 122:

Iwan Tyktor: Große Geschichte der Ukraine (Fotos von Erhard Steinhagen).

Seiten 43, 44, 50, 77, 99, 123:

A. Kaschtschenko: Über das berühmte Saporoger Heer (Fotos von Erhard Steinhagen).

Seiten 52, 53, 54, 88, 90, 128:

Heeresgeschichtliches Museum, Wien.

Seiten 55, 94, 101:

Historisches Museum der Stadt Wien.

Seiten 58, 65, 108, 149, 171:

Bundespressediens Bundeskanzleramt (Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek).

Seite 70:

P. Athanasius H. Welykyj, OSBM: Aus den Annalen der christlichen Ukraine, Band V: XVII. Jahrhundert (Foto von Erhard Steinhagen).

Seite 86:

Enzyklopädie der Ukrainekunde (Foto von Erhard Steinhagen).

Seiten 127, 156:

Iwan Nimtschuk: Die Ukrainer und der Entsatz Wiens im Jahr 1683 (Fotos von Erhard Steinhagen).

Seite 131:

Verein „Bojkiwtschtschyna“, Philadelphia, Pa., USA.

Seite 138:

Archiv Rudolf Neunteufel, Neuaigen/Tulln, Niederösterreich (Foto von Erhard Steinhagen).

Seite 152:

Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek.

Seite 158:

Landesbildstelle Wien.

Seiten 226 bis 231:

Österreichische Post- und Telegraphenverwaltung.

Зміст

Привіти:			
Д-р Рудольф Нірхшлегер			
Президент Австрії	6		
Блаженніший Патріарх і Кардинал Йосиф Сліпий			
Почесний Президент Союзу Українських Філятелістів Австрії	10		
Леопольд Грац			
Бургомістр і губернатор Відня	13		
Інж. Гайнріх А. Гайнц			
Технічний Радник, начальник району Карло Діттріх	16		
Президент Віденської Торговельної Палати	18		
Д-р Гайнріх Ібляйс			
Шеф сенції, Генеральний директор поштового і телеграфного уряду, Почесний Предсідник Союзу Українських Філятелістів Австрії	18		
Вступне Слово Управи Союзу Українських Філятелістів Австрії	20		
Українці в Австрії	22		
Українське Козацтво	40		
Козацька організація	48		
Австрія і Відень 1683 року	52		
Роля Польського Короля Яна III Собеського		60	
Вербування і Участь Козаків:			
Папа Інокентій XI і Козаки		66	
Собеський і Козаки		80	
Вирішальна Битва 12 вересня 1683 р.		90	
Після Визволення Відня		102	
Козаки в Центрі Інтересів Європейських Держав		110	
Українець Юрій Франц Кульчицький		124	
Українське Походження Юрія Франца Кульчицького		126	
Кульчицький і друга турецька облога Відня 1683 р.		128	
Кульчицький і віденська каварня		144	
Пам'ятник Кульчицькому у Відні		154	
Спогади про Кульчицького		164	
Винористана література		172	
Каталог двомовних німецько-українських спеціальних поштових штемплів австрійської пошти		178	
Австрійська пропам'ятна поштова марна з нагоди Різдва Христового 1979		233	
Світлини (список)		236	

Inhaltsverzeichnis

Grußworte:			
Dr. Rudolf Kirchschräger			
Bundespräsident			
der Republik Österreich	7		
Patriarch und Kardinal Josyf Slipyj			
Ehrenpräsident des Ukrainischen			
Briefmarkensammlervereins in Österreich	8		
Leopold Gratz			
Bürgermeister und Landeshauptmann			
von Wien	11		
Techn.-Rat Ing. Heinrich A. Heinz			
Bezirksvorsteher des 1. Wiener			
Gemeindebezirkes	14		
Karl Dittrich			
Präsident der Wiener Handelskammer	17		
Sektionschef Dr. Heinrich Übleis			
Generaldirektor für die Post- und			
Telegraphenverwaltung,			
Ehrevorsitzender des Ukrainischen			
Briefmarkensammlervereins in Österreich	19		
Vorwort			
des Vorstandes des Ukrainischen			
Briefmarkensammlervereins in Österreich	21		
Die Ukrainer in Österreich	23		
Das ukrainische Kosakentum	41		
Die Kosakenorganisation	49		
Österreich und Wien im Jahr 1683	53		
		Die Rolle des Polenkönigs Jan III. Sobieski	61
		Anwerbung und Einsatz der Kosaken:	
		Papst Innozenz XI. und die Kosaken	67
		Sobieski und die Kosaken	81
		Die Entscheidungsschlacht	
		am 12. September 1683	91
		Nach der Befreiung Wiens	103
		Die Kosaken im Zentrum des Interesses	
		der europäischen Mächte	111
		Der Ukrainer Georg Franz Kolschitzky	125
		Die ukrainische Abstammung des	
		Georg Franz Kolschitzky	129
		Kolschitzky und die Zweite	
		Türkenbelagerung Wiens 1683	133
		Kolschitzky und das Wiener Kaffeehaus	153
		Das Kolschitzky-Denkmal in Wien	161
		Erinnerungen an Kolschitzky	165
		Vienna 1683 –	
		the Cossacks and Kulchytsky	
		(English summary by Bohdan Nahaylo)	168
		Literaturverzeichnis	173
		Katalog der zweisprachigen	
		deutsch-ukrainischen Sonderstempel	
		der Österreichischen Post	195
		Die österreichische Sonderpostmarke	
		„Weihnachten 1979“	234
		Bildnachweis	237
			239

Виправлення помилок

Сторінка 6:

Друга шпальта, п'ята лінійна —
замість Президент австрії
правильно має бути Президент Австрії.

Сторінка 89:

Текст до ілюстрації,
перша лінійна — замість 17. століття
правильно має бути 17 століття.

Сторінка 94:

Текст до ілюстрації,
перша шпальта, шоста лінійна —
замість Дегенфельд
правильно має бути Дегенфельд.

Сторінка 126:

Друга шпальта, після першого абзацу
бракує наступне:

В деяких тогочасних публікаціях називають Кульчицького „райцом”, або „греко-православним сербом”, в інших знову — поляком. Дуже дивно, що один автор книжки останньо вважав його навіть за вірменина.

Справді була південно-мадярська місцевість Цомбор, яка тоді належала до турецької держави і в якій помітні впливи турецької, мадярської, сербської і румунської мови. Також відомо, що Кульчицький, крім турецької, говорив також мадярською і румунською мовами та був часто в товаристві купців з

південної Мадярщини та Сербії. Однак проти погляду, що Кульчицький був сербського походження і родом з південно-мадярської місцевості Цомбор, свідчить факт, що в тій місцевості ніколи не жила шляхетська родина із гербом „Сас” або „Роля”.

Сторінка 192:

Перша шпальта, п'ятнадцята лінійна —
між словами коні і Офіційна
правильно має бути абзац.
Сімнадцята лінійна — замість козаних
правильно має бути козаків.

Сторінка 236:

Перша шпальта, перша лінійна —
замість Сторінки 29, 35:
правильно має бути Сторінки 29, 235.

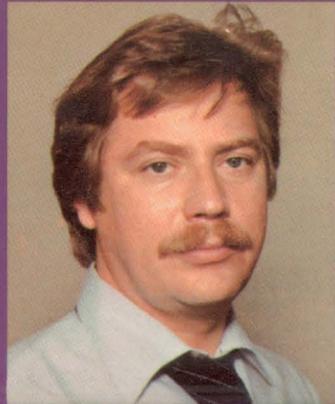
Druckfehlerberichtigungen

Seite 237:

Erste Spalte, erste Zeile –
statt Seiten 29, 35:
soll es richtig heißen Seiten 29, 235.

Umschlag:

Zweite Lasche Erhard Steinhagen,
vierte Zeile von unten –
statt ukrainischen
soll es richtig heißen ukrainischen.

Ергард Штайнгаген, нар. 1941 р. в Яуер, українського походження. Після гімназії абсолювент високої графічної школи у Відні. Від 1971 р. керівник відділу реклами великої фабрики хемічних продуктів у Відні. Співосновник і Почесний Член Союзу Українських Філятелістів Австрії. Організатор численних культурних імпрез української громади у Відні. Графічне і мистецьке оформлення різних брошурок і публікацій. Оформлення книжки „Відень 1683 — Козаки і Кульчицький”.

Erhard Steinhagen, geboren 1941 in Jauer, ukrainischer Abstammung. Nach Besuch des Gymnasiums, Absolvierung der Höheren graphischen Lehr- und Versuchsanstalt. Seit 1971 Werbeleiter der Firma Avenarius. Mitbegründer und Ehrenmitglied des Ukrainischen Briefmarkensammlervereins. Organisator zahlreicher kultureller Veranstaltungen der ukrainischen Gemeinde in Wien. Graphische und künstlerische Ausführung verschiedener Broschüren und Publikationen. Gesamtgestaltung dieses Buches.

